

**ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

«СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ»

**МАТЕРІАЛИ IV ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
КРУГЛОГО СТОЛУ**

22/05/2025

Київ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Матеріали IV Всеукраїнського круглого столу
(22 травня 2025 р.)

**Івано-Франківськ
НАІР
2025**

УДК 37.091.212+37.062+37.014.53

С 69

DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-09-3-2025-124>

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 8 від 26.06.2025 р.)*

Рецензенти:

ЯБЛОНСЬКИЙ Андрій, доктор психологічних наук, професор;
ЛИТОВЧЕНКО Олена, доктор педагогічних, старший науковий співробітник.

С 69

Соціально-педагогічне партнерство закладів освіти та соціальних інституцій під час війни: матеріали IV Всеукраїнського круглого столу / За заг. ред. Т. Куниці. Івано-Франківськ: НАІР, 2025. 124 с.

ISBN 978-617-8011-09-3

Матеріали всеукраїнського круглого столу висвітлюють ефективність партнерства між закладами освіти та соціальними інституціями як чинника стійкості суспільства в умовах війни. Представлено приклади міжсекторальної взаємодії у підтримці дітей і молоді, профілактиці професійного вигорання серед педагогів і соціальних працівників, розвитку інклюзивного освітнього середовища. Окреслено можливості цифрових технологій для соціальної мобільності, підтримки життєстійкості, громадянської активності молоді, а також механізми реагування на кризові ситуації. Наголошено на важливості комплексного підходу до реабілітації осіб з інвалідністю та підтримки ветеранів у громадах.

Тези подано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 37.091.212+37.062+37.014.53

ISBN 978-617-8011-09-3

© Інститут проблем виховання, 2025
© Авторський колектив, 2025

ЗМІСТ

1.ПАРТНЕРСЬКІ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	5
<i>Бадилевич Т. М.</i> Міжвідомча взаємодія у забезпеченні соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування	5
<i>Бондаренко Ю. М.</i> Фандрайзинг в умовах соціальної роботи в Україні	10
<i>Дакал Д. А.</i> Партнерська взаємодія закладів освіти та соціальних установ у роботі з молоддю великого міста	12
<i>Запiтецький А. О.</i> Значення соціальної реабілітації для повернення до повноцінного життя осіб з інвалідністю внаслідок війни	15
<i>Івженко І. Б.</i> Досвід реалізації партнерських програм профілактики професійного стресу у сфері соціальної роботи	19
<i>Мартиненко О. Г.</i> Благодійні фонди в системі соціальної роботи України	22
<i>Неїжпапа Л. С.</i> Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нове освітнє середовище	25
<i>Ніколайчук Ю. М.</i> Ігротерапія під час війни: як гра повертає дітям відчуття безпеки, радості й довіри	29
<i>Руссо К. Є., Івженко І. Б.</i> Цифрові технології як ресурс партнерської взаємодії у волонтерських ініціативах соціальної сфери в умовах війни ...	33
<i>Синиця А. В.</i> Технології комунікації в міжсекторальній взаємодії: досвід освітніх і соціальних інституцій у час війни	35
<i>Танцюра В. А.</i> Співпраця закладів вищої освіти та установ соціальної сфери у напрямку підготовки фахівців соціальної роботи	39
2. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ І МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКИ	42
<i>Бибик Д. Д.</i> Потенціал студентської молоді для зміцнення згуртованості та стійкості громад	42
<i>Вайнола Р. Х.</i> Реалізація педагогічних умов формування соціальної відповідальності студентів	49
<i>Вознюк С. С.</i> Методи формування соціальної згуртованості засобами інтернет-культури	54
<i>Гончар Л. В.</i> Основні напрями технології формування сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді в умовах війни	58
<i>Довбиш С. С.</i> Партнерська взаємодія у сфері соціальної підтримки ветеранів та членів їх сімей в умовах територіальних громад	61
<i>Дума Ю. В.</i> Використання комунікаційних каналів соціальними працівниками в умовах кризових ситуацій	66
<i>Куниця Т. Ю.</i> Соціально-педагогічна підтримка учнів із травматичним досвідом війни: методичні аспекти	70
<i>Литовченко О. О.</i> Травма-інформований підхід у соціальній роботі з молоддю в умовах воєнного часу	75
<i>Поліщук І. П.</i> Арт-терапія як засіб психоемоційної підтримки внутрішньо переміщених сімей	78

Рогальська-Яблонська І. П. Партнерська взаємодія соціальних інституцій у процесі соціалізації особистості дитини	82
Романов О. Г. Використання сучасних онлайн-технологій для дослідження кібербулінгу підлітків та оцінки частоти найбільш поширених його форм	87
Савельчук І. Б. Особливості волонтерських ініціатив у реалізації підтримки ветеранів та членів їх сімей	91
Тимофєєв Н. І. Методи формування культури ментального здоров'я здобувачів вищої освіти	94
Харченко Н. В., Крехова Л. А. Формування життєвих стратегій молоді в умовах соціальних трансформацій: Контекст пограниччя України	97
Ясточкіна І. А. Українська молодь під час війни: виклики та напрями підтримки в соціальній, психологічній й освітній сферах	101
3. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ФОРМАТІ ПАРТНЕРСТВА: ТРЕНДИ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ	104
Васильєва-Халатникова М. О. Інклюзивний університет для всіх здобувачів освіти як майбутнє вищої освіти України	104
Крупко С. М. Розвиток соціальної мобільності майбутніх соціальних працівників в університеті засобами освітньої цифровізації	108
Мищак Л. М. Педагогічні умови інтеграції студентської молоді у соціокультурне середовище великої молоді	111
Міхєєва О. Ю. Актуальні питання підготовки соціальних працівників в умовах війни	115
Соляник М. Г. Волонтерська діяльність як засіб формування соціальної відповідальності молоді	119
Штангрет Я. В. Соціальний маркетинг як інструмент партнерської взаємодії громади, освіти та соціальної сфери в умовах воєнного часу	122

1. ПАРТНЕРСЬКІ МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТИ, НАУКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

*Бадилевич Тетяна Миколаївна,
аспірантка 2 курсу спеціальності Право,
кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін,
Український Державний університет
імені Михайла Драгоманова*

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

***Анотація.** Розкрито поняття об'єкту дослідження - діти, позбавлені батьківського піклування (ПБП) та міжвідомча взаємодія. Розглянуто сутність взаємодії суб'єктів, що забезпечують реалізацію соціального захисту та проаналізовано форми і шляхи ефективної комплексної взаємодії. У висновку запропоновано створення єдиного електронного реєстру дітей (ПБП).*

Захист прав дитини є одним із пріоритетів соціальної політики будь-якої держави. Особливої уваги потребують діти, позбавлені батьківського піклування, адже вони є однією з найбільш уразливих категорій населення. Діти цієї категорії є найбільш вразливими до різноманітних ризиків: емоційної нестабільності, порушення прав, жорстокого поводження, маргіналізації тощо. В умовах сучасного суспільства, де діти, які залишилися без батьків, потребують особливої уваги та підтримки, міжвідомча взаємодія стає ключовим елементом у вирішенні проблем, що виникають у цій сфері. Ефективна система соціального захисту таких дітей можлива лише за умови тісної міжвідомчої взаємодії різних структур та органів державної влади, місцевого самоврядування і недержавного сектору.

Діти, позбавлені батьківського піклування – це особи до 18 років, які з різних причин залишилися без турботи біологічних батьків (через смерть, позбавлення батьківських прав, відмову, тощо). Законодавча база України чітко регламентує порядок надання допомоги таким дітям. [3] Основними нормативними документами є:

- Конвенція ООН про права дитини;

- Сімейний кодекс України;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Закон України «Про соціальні послуги»;
- Постанови Кабінету Міністрів України щодо міжвідомчої взаємодії.

В Україні існує значна кількість дітей, позбавлених батьківського піклування. За даними Міністерства соціальної політики, починаючи з 2023 року в Україні налічувалося понад 80 тисяч таких дітей. Багато з них стикаються з проблемами адаптації до нових умов життя, отримання освіти та соціальної інтеграції. Ефективна міжвідомча взаємодія є необхідною для забезпечення комплексного підходу до вирішення цих проблем. [4, с.35]

Соціальний захист – комплекс державних і громадських заходів, спрямованих на забезпечення таких дітей житлом, освітою, медичним обслуговуванням, правовою допомогою, психологічною підтримкою та інтеграцією в суспільство.

Основними суб'єктами, які забезпечують соціальний захист таких дітей є: служби у справах дітей; органи опіки і піклування; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; освітні установи; медичні заклади; поліція (ювенальна превенція); недержавні організації та благодійні фонди. [5]

Для ефективного вирішення проблем дітей, позбавлених батьківського піклування, важлива тісна співпраця між різними міністерствами (соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, внутрішніх справ) та місцевими органами влади. Також варто зазначити, що недержавні організації відіграють важливу роль у підтримці дітей, надаючи їм різноманітні послуги, такі як юридична допомога, соціальна адаптація та реабілітація.

Міжвідомча взаємодія – це узгоджена діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, служб у справах дітей, центрів соціальних служб, установ освіти, охорони здоров'я, правоохоронних органів та громадських організацій. Вона передбачає обмін інформацією, координацію дій та спільне планування заходів для досягнення спільних цілей. Особливість такої взаємодії полягає у поєднанні зусиль різних структур для досягнення

спільної мети – забезпечення умов для повноцінного життя дитини, її розвитку, виховання та захисту.

Ефективна міжвідомча взаємодія реалізується через: створення міжвідомчих комісій/координаційних рад при місцевих адміністраціях; проведення спільних виїздів і перевірок умов проживання дітей; обмін інформацією між суб'єктами соціальної роботи; спільне планування соціального супроводу; розробка індивідуальних планів захисту дитини; спільні навчання, семінари, тренінги для підвищення кваліфікації фахівців.

У контексті соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування, ця взаємодія полягає в об'єднанні ресурсів і компетенцій суб'єктів соціальної роботи для забезпечення повного спектра допомоги дитині.

Такий підхід дозволяє:

- уникнути дублювання функцій;
- забезпечити цілісність та неперервність соціального супроводу;
- оперативно реагувати на загрози правам дитини;
- здійснювати якісний моніторинг умов її життя та розвитку.

Метою міжвідомчої взаємодії є забезпечення комплексного, своєчасного і цілеспрямованого захисту прав та інтересів дитини, створення сприятливих умов для її розвитку, виховання та соціалізації.

Міжвідомча взаємодія реалізується через різні форми:

1) Координаційні ради та робочі групи – створюються на рівні громад, районів, областей для обговорення і вирішення проблем захисту прав дітей.

2) Міжвідомчі наради та круглі столи – дозволяють обмінюватися інформацією, координувати дії, розробляти спільні рішення.

3) Підписання меморандумів про співпрацю між державними структурами та громадськими організаціями.

4) Єдина база даних – електронні реєстри дітей, які потребують захисту, що дозволяє оперативно отримувати інформацію про потреби та статус дитини.

5) Механізм ведення випадку (кейс-менеджмент) – комплексна система координації послуг для конкретної дитини із залученням усіх відповідних

структур [2, с. 85].

Міжвідомча взаємодія реалізується через укладання договорів, створення міжвідомчих комісій, проведення спільних заходів і програм, обмін інформацією. Важливу роль відіграє цифровізація процесів та створення єдиної бази даних про дітей цієї категорії.

Координація дій між різними відомствами (соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, юстиції) є критично важливою для створення єдиного механізму підтримки дітей. Наприклад, служби соціального захисту повинні тісно співпрацювати з навчальними закладами для забезпечення доступу дітей до освіти.

Для підвищення ефективності міжвідомчої співпраці у сфері захисту дітей доцільно:

- Впроваджувати єдині електронні реєстри дітей;
- Проводити регулярні міжвідомчі наради на всіх рівнях;
- Впроваджувати мультидисциплінарні підходи;
- Розвивати партнерство з громадськими та міжнародними організаціями;
- Забезпечити належне фінансування соціальної роботи з дітьми. [1]

Отже, міжвідомча взаємодія – це не просто кооперація різних структур, а справжній механізм порятунку, розвитку для майбутнього дитини, позбавленої батьківського піклування.

Станом на сьогодні проблема соціального сирітства залишається актуальною. Діти, які з тих чи інших причин залишились без батьківської опіки, часто потрапляють у складні життєві обставини. Завдання держави – створити ефективну систему підтримки, реабілітації, інтеграції таких дітей у суспільство. Це можливо лише за умов тісної координації дій всіх відповідальних органів і установ.

Ефективна міжвідомча взаємодія у сфері соціального захисту дітей, позбавлених батьківського піклування, є запорукою їхнього благополуччя та успішної соціалізації. Це вимагає комплексного підходу, залучення всіх зацікавлених сторін і постійного моніторингу результатів діяльності. Тільки

спільними зусиллями можна досягти позитивних змін у житті цих дітей.

Список використаних джерел:

1. Гриценко І. О. Міжвідомча взаємодія як механізм забезпечення прав дітей, позбавлених батьківського піклування. *Державне управління: теорія та практика*. 2021. № 3. С. 43–48.
2. Гуменюк О.І. Міжвідомча взаємодія у сфері захисту дітей в Україні: теоретичні основи та практичні аспекти. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія: Психологічні науки*. 2021. № 3(6). С. 85–90.
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III.
(станом на 01.01.2025 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 14.05.2025 р)
4. Огородник І. Соціальний захист дітей-сиріт: міжнародний досвід і українські реалії. *Соціальна робота і сучасність*. 2020. № 2. С.32–38.
5. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866 (станом на 13.05.2025 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text> (дата звернення 14.05.2025 р)

Бондаренко Юрій Миколайович,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ФАНДРАЙЗИНГ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті розглянуто особливості використання фандрайзингу в практиці соціальної роботи в Україні. Акцент зроблено на важливості пошуку альтернативних ресурсів в умовах воєнного стану, недофінансування державних програм і зростаючих соціальних потреб населення. Окреслено інструменти, виклики та перспективи впровадження фандрайзингових стратегій у діяльність соціальних установ та благодійних організацій.*

Фандрайзинг – це процес залучення фінансових та інших ресурсів (матеріальних, людських, інформаційних) для реалізації соціальних програм і проєктів. У сучасних умовах він набуває критичного значення для підтримки ефективної діяльності як державних, так і недержавних суб'єктів соціальної роботи [2].

Війна, економічна криза, вимушене переселення мільйонів українців та зростання рівня вразливості населення актуалізували питання пошуку позабюджетних джерел фінансування соціальних ініціатив [3]. При цьому фандрайзинг в Україні часто залишається інтуїтивним або залежним від особистих контактів працівників соціальної сфери [4].

До основних джерел фандрайзингу належать:

- міжнародні донори (грантові програми);
- національні та локальні бізнеси;
- краудфандингові платформи;
- приватні пожертви (у т.ч. через соцмережі);
- благодійні заходи [4].

Успішна фандрайзингова стратегія вимагає:

- чітко сформульованої соціальної місії;
- прозорості звітності та комунікації з донорами;
- налагоджених партнерських зв'язків;
- цифрової грамотності та комунікаційної присутності [5].

Соціальні працівники, які володіють фандрайзинговими навичками, можуть значно розширити спектр допомоги клієнтам, ініціювати важливі зміни в громадах і забезпечити сталість програм [2; 5]. Для цього необхідне не лише професійне навчання, а й формування організаційної культури відкритості, довіри та ефективного управління ресурсами.

Важливими кроками до розвитку фандрайзингу є:

- включення цього компоненту в навчальні програми підготовки соціальних працівників [2];
- розробка національних методичних рекомендацій;
- підтримка міжсекторальної співпраці між державними структурами, НУО та бізнесом [4].

Отже, фандрайзинг у соціальній роботі України не лише допомагає закривати фінансові потреби, а й стає інструментом соціальної мобілізації, відповідальності та побудови горизонтальних зв'язків у громаді [3].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про соціальні послуги». Відомості Верховної Ради, 2019.
2. Крук С.А. Фандрайзинг як інструмент соціального партнерства. Соціальна політика і соціальна робота, 2020.
3. Войтович Р. Фандрайзинг у сфері благодійності: український контекст. Громадянське суспільство, 2022.
4. USAID Ukraine. Effective Fundraising Practices for Ukrainian NGOs. 2023.
5. Кузьменко І.І. Роль соціального працівника у процесі залучення ресурсів. Професійна освіта: теорія і практика, 2021.

Дакал Дмитро Анатолійович,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ УСТАНОВ У РОБОТІ З МОЛОДДЮ ВЕЛИКОГО МІСТА

***Анотація.** У статті розглядається партнерство як ключова форма взаємодії в сучасному освітньому процесі, що відповідає демократичним і гуманістичним засадам. Представлено відмінності партнерства від інших типів соціальної взаємодії (підпорядкування, компроміс, конкуренція, уникання, співпраця). Партнерство визначається як рівноправна, відповідальна та добровільна взаємодія, що базується на діалозі, згоді та спільній діяльності. Обґрунтовано його значущість для розвитку демократичного освітнього середовища.*

У ХХІ століття виникла гостра необхідність реформування вітчизняної системи освіти з огляду на відповідність її демократичним та гуманістичним цінностям, ефективності та результативності, запитам ринку праці, інтеграції до європейської спільноти тощо.

У сучасній системі освіти, особливо на рівні початкової і загальної середньої освіти, відбуваються реформації і зміни відповідно до процесів розвитку суспільства, технологій у різних галузях виробництва. Але незмінною метою освіти є самореалізація особистості, утвердження права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму освіти; дотримання загальнолюдських цінностей та узгодження з конкретними цінностями інших етнокультур.

Це одні з основних принципів розвитку демократичного суспільства. Відповідно провідною формою взаємодії учасників освітнього процесу для реалізації цих ідей і принципів є партнерство.

Партнерство розглядається як:

- система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;
- спосіб взаємодії і взаємовідносин, організованих на принципах добровільності, рівності та доповнюваності результатів діяльності всіх учасників;
- організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб

на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;

- спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені та злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності [1].

Окрім партнерства існують ще такі форми взаємодії як: підпорядкування, компроміс, конкуренція, уникання, співробітництво, співпраця.

Підпорядкування – взаємодія суб'єктів, один з яких перебирає на себе керівництво, начало і ставить у залежність іншого; примушує діяти відповідно до чого-небудь, у залежності від чогось.

Компроміс – взаємодія суб'єктів, коли спільне обговорення, прийняття рішень відбувається за умови згоди учасників у виборі цілей, прийнятті рішень, виконанні обов'язків і доручень, що досягається взаємними поступками заради досягнення мети. Конкуренція, суперництво – взаємодія суб'єктів як прагнення задовольнити свої інтереси, визначати і досягати власні цілі, надаючи їм перевагу і пріоритетність виконання, нехтуючи або ж применшуючи значимість позиції іншого учасника.

Уникання – взаємодія учасників, яка відбувається формально через намагання одного із учасників не спілкуватися, відсторонитися від конкретних дій, участі в вирішенні справи, виконання доручення, обов'язків.

Співробітництво (співпраця) – взаємодія учасників у спільному визначенні цілей, прийнятті рішень, виборі форм і методів виконання поставлених завдань, тобто орієнтованість усіх на отримання результату, який цілковито задовольняє інтереси сторін.

Партнерство є особливим типом соціальної взаємодії, який базується на принципах рівноправності автономних суб'єктів, їх взаємного визнання та відповідальності, добровільністю співробітництва й орієнтацією на соціально значущі цілі. На відміну від співробітництва, де участь кожного можлива від дотичної до домінуючої, партнерство передбачає рівну участь усіх сторін, з дотриманням особистої та колективної відповідальності.

Партнерство як характеристика соціальної взаємодії досліджується в

межах теорій і концепцій різних антропологічних наук, в тому числі і педагогіки. З позицій філософії, партнерська взаємодія виступає як безупинний процес, стадіями якого виступають: діалог, згода або консенсус та практична діяльність; єдність цих стадій утворюють безперервний цикл партнерської взаємодії [1].

Таким чином, важливо усвідомлювати, що в діалозі існують два розуміння, дві точки зору, дві рівноцінні позиції (подібних, тотожних, різних, протилежних), які так чи інакше враховуються, переоцінюються тобто передбачають паритетну взаємодію.

Список використаних джерел:

1. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.

Запiтецький Андрій Олександрович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова.

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ДО ПОВНОЦІННОГО ЖИТТЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

***Анотація.** У роботі розглянуто важливість соціальної реабілітації осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни. Соціальна реабілітація розглядається як комплексний процес відновлення фізичного, психологічного та соціального функціонування. Акцент зроблено на інтеграції таких осіб у громаду, працевлаштуванні, розвитку самостійності та подоланні соціальної ізоляції. Аналізуються державні та громадські ініціативи, що сприяють відновленню гідності та якості життя постраждалих.*

Повномасштабна війна в Україні призвела до значного зростання кількості осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни. Ці люди стикаються з численними викликами: фізичними, психологічними та соціальними. Соціальна реабілітація відіграє ключову роль у відновленні їхньої здатності до активної участі в житті суспільства.

Російсько-українська війна, яка триває з 2014 року і набула масштабного характеру у 2022-му, спричинила глибоку гуманітарну кризу. Одним з найбільш трагічних її наслідків стало збільшення кількості осіб, які втратили здоров'я та набули інвалідності внаслідок війни. Це військовослужбовці, цивільні громадяни, в тому числі діти, які опинилися в зоні бойових дій, зазнали поранень, ампутацій, психологічних травм. Для таких людей повернення до повноцінного життя є надзвичайно складним і тривалим процесом, що вимагає системної підтримки з боку держави та суспільства. Соціальна реабілітація в цьому контексті набуває ключового значення. Вона є не лише частиною системи охорони здоров'я або соціального захисту, а повноцінним міждисциплінарним процесом, спрямованим на відновлення гідності, самостійності, активності та соціальної ролі особи. Така реабілітація має забезпечити фізичне, психологічне, професійне і правове відновлення, сприяти інтеграції людини з інвалідністю у громаду, дати їй можливість знову

бути учасником суспільного та економічного життя. Особливої актуальності ця тема набуває в умовах триваючої війни, коли система реабілітації перебуває під постійним тиском, потребує гнучкості, сучасних підходів та комплексних рішень.

Соціальна реабілітація – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення соціального статусу особи, її інтеграцію в суспільство та забезпечення умов для самостійного життя. Вона включає психологічну підтримку, професійну орієнтацію, правову допомогу та сприяння в адаптації до нових умов життя.

Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю – це систематизований процес, спрямований на відновлення здатності до самостійного життя та адаптації у соціальному середовищі. Це не лише допомога у фізичному відновленні, але й підтримка у психологічному, соціальному, освітньому та професійному аспектах. Особливо у військовий період соціальна реабілітація повинна враховувати потреби осіб, які зазнали складних поранень, ампутацій, психотравм, а також зміни у життєвому статусі та соціальних ролях.

В реабілітаційному процесі є дуже важливою психологічна підтримка, що є складовою реабілітаційного процесу. Багато постраждалих мають симптоми ПТСР, депресії, тривожних розладів. Психологічне відновлення забезпечується через надання індивідуальних консультацій, групову терапію, арт- та трудотерапію, а також сімейне консультування. Також актуальним є навчання соціальних працівників базовим навичкам психоемоційної підтримки.

Важливим аспектом соціальної реабілітації є забезпечення професійної реабілітації та працевлаштування осіб з інвалідністю. Втрата працездатності часто стає однією з найбільших проблем для осіб з інвалідністю. Така реабілітація має включати: діагностику професійних здібностей; підбір і доступ до перекваліфікаційних курсів; сприяння в пошуку роботи; адаптацію робочих місць. Важливим є також просвітництво серед роботодавців, стимулювання інклюзивного підходу до найму через податкові пільги та державні гранти.

Важливим завданням соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок

війни є забезпечення соціальної інтеграції та громадської участі осіб з інвалідністю. Одним із головних завдань є створення умов для повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті громади, що передбачає забезпечення архітектурної доступності громадських місць; участь у культурних, спортивних, освітніх заходах осіб з інвалідністю; підтримку соціальних ініціатив, де люди з інвалідністю можуть виступати не лише як отримувачі допомоги, а й як активні громадяни.

Реабілітація неможлива без належного правового супроводу та підтримки. Особам з інвалідністю внаслідок війни необхідна допомога у оформленні статусу особи з інвалідністю; доступі до соціальних послуг, пільг, субсидій; захисті трудових і майнових прав. Держава має гарантувати не лише формальне існування прав, а й фактичну можливість їх реалізації.

Окрему роль у забезпеченні соціальної реабілітації відіграють громадські організації та волонтерські ініціативи, які часто діють оперативніше та адресно надають допомогу. Їхні зусилля доповнюють державні програми, зокрема через менторські програми, психологічну допомогу та фандрейзинг на потреби реабілітації.

Потрібне комплексне вирішення цих проблем через реформу реабілітаційної системи, підтримку НО та залучення міжнародного досвіду. Соціальна реабілітація є невід'ємною складовою процесу відновлення осіб з інвалідністю внаслідок війни. Вона сприяє не лише фізичному та психологічному відновленню, але й забезпечує умови для повноцінного життя та активної участі в суспільстві осіб з інвалідністю внаслідок війни. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю внаслідок війни є не лише медичною, а передусім гуманітарною та соціальною потребою. Вона забезпечує не просто фізичне відновлення, а повернення до гідного, активного життя в суспільстві. Комплексний підхід, що включає психологічну, професійну, правову та соціальну підтримку, дозволяє зруйнувати бар'єри ізоляції та сприяє повноцінній інтеграції постраждалих у громаду. Успішна реабілітація потребує ефективної взаємодії держави, громадських організацій і самого суспільства.

Список використаних джерел

1. Горішна Н., Петрович Ж., Столярик О. (2023) Законодавчі аспекти соціальної реабілітації дітей з інвалідністю: вітчизняний та зарубіжний досвід. Інклюзія і суспільство, Випуск 2, 2023. С.19-27.
2. Левчук Н. О., Ядловська О. С. (2023) Соціальна реабілітація військовослужбовців. REICST. 2023. с. 179–182.
3. Міхеєва О. (2024) Характеристика соціальної реабілітації осіб з інвалідністю: закордонний досвід. Соціальна робота: реалії та перспективи : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полт. нац. пед. ун-та імені В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. / за заг. ред. Н. О. Сайко, В. І. Березан. Полтава, 2024. 255 с. 120-124.
4. Олійник І. В. (2021) Соціальна реабілітація як один із напрямів професійної діяльності фахівців з соціальної роботи.. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія. Педагогічні науки» 2. № 2. 2021. с 22-27. с. 59 – 66.

Івженко Інна Борисівна,
кандидатка наук з державного управління,
доцентка кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКИХ ПРОГРАМ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

***Анотація.** У статті проаналізовано професійний стрес як виклик для фахівців соціальної сфери в умовах війни. Обґрунтовано значення міжсекторального партнерства у створенні системної підтримки. Представлено ефективні формати профілактики: супервізії, арт-терапія, психоедукація. Описано досвід проєкту «Арт-терапія: можливості для підтримки особистості» (2015–2025) як дієву партнерську модель.*

Фахівці соціальної сфери в умовах війни в Україні щодня опиняються в ситуації інтенсивного контакту з травматичними історіями клієнтів, нестачею ресурсів, високим навантаженням і необхідністю приймати складні етичні рішення в нестабільному середовищі. Така професійна реальність значно підвищує ризики хронічного професійного стресу, що за відсутності системної підтримки може призвести до емоційного вигорання, зниження ефективності, вторинної травматизації.

Збереження життєздатності фахівців, що працюють у гуманітарній сфері, потребує впровадження структурованих і стабільних форм психоемоційної підтримки – зокрема, у форматі партнерської взаємодії між соціальними службами, освітніми установами, фахівцями психічного здоров'я та організаціями громадянського сектору.

Аналіз чинників професійного стресу фахівців соціальної роботи у воєнний час дозволяє виокремити: постійний контакт із вразливими групами населення; перевантаження кейсами без належного інституційного супроводу; розмитість професійних меж та нерегламентований робочий час; емоційне «зараження» від клієнтів (емпатійна втома); відсутність регулярного фахового розвантаження [1].

Провідні дослідники [4-6] підкреслюють, що хронічна втома, емоційне виснаження та втрата сенсу діяльності є провісниками професійного вигорання. У системі соціальної роботи, особливо в умовах кризи, такі стани є загрозою не

лише для фахівця, а й для якості наданих послуг.

Одним із найбільш ефективних підходів до профілактики професійного стресу є модель партнерської взаємодії, яка передбачає міждисциплінарне співробітництво між різними фаховими середовищами (соціальними працівниками, психологами, освітянами, арт-терапевтами), стали й системну координацію зусиль на рівні установ і громад, а також забезпечення етично безпечного простору, де фахівець може отримати підтримку без ризику осуду, тиску або втрати професійної гідності [2]. Такий формат дозволяє враховувати як інституційні, так і людські ресурси, сприяє глибшій інтеграції підтримувальних практик у професійне середовище та знижує ризики емоційного виснаження.

Саме таким простором став партнерський проект «Арт-терапія: можливості для підтримки особистості», що реалізується з 2015 року кафедрою соціальної освіти та соціальної роботи у співпраці з Київським міським центром соціальних служб. Метою даного соціального проекту є профілактика професійного вигорання фахівців центрів соціальних служб міста Києва. У межах проекту реалізуються щорічні арт-терапевтичні сесії, воркшопи, практикуми для фахівців, що працюють із сім'ями у кризі, дітьми, молоддю. Сесії інтегрують методи символічного малювання, тілесної усвідомленості, роботу з природними матеріалами, дихальні вправи та групову рефлексію [3]. Важливою особливістю проекту є участь викладачів і студентів-магістрантів у якості фасилітаторів і спостерігачів, що дозволяє формувати безперервність підтримки та забезпечувати професійну підготовку майбутніх фахівців у практичному контексті.

Згідно з внутрішніми звітами партнерів, більшість учасників проекту відзначають наступні критерії як: зменшення рівня емоційної втоми; підвищення здатності до саморефлексії; зростання командної взаємодії; формування нових практик самозбереження у професійному полі. Даний проект є зразком сталої партнерської моделі, що продовжує розвиватися з урахуванням контексту воєнного часу.

Таким чином, формування системної підтримки фахівців соціальної сфери в умовах війни є критично необхідним завданням. Партнерський підхід до профілактики професійного стресу дозволяє поєднувати освітні, терапевтичні та інституційні ресурси в ефективну модель емоційного захисту. Професійна витривалість, емпатійність і здатність до збереження внутрішніх меж – це не лише особисті характеристики фахівця, а результат умов, у яких він працює. Відповідно, інвестування у практики підтримки – це інвестиція в стійкість соціальної системи загалом.

Список використаних джерел

1. Бутиліна О. В., Бугай К. Є. Професійне вигорання фахівців із соціальної роботи в умовах воєнного стану // SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2022. № 12. С. 24–32. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-03>
2. Главацька О. Л. Попередження та подолання професійного вигорання соціальних працівників // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2019. Вип. 2 (45). С. 41–45.
3. Олійник І. В. Арт-терапія як одна з інноваційних психолого-педагогічних технологій у професійній діяльності соціальних працівників // Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. Вип. 61. С. 54–58.
URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/23790>
4. Пахомов І. В. Профілактика професійного та емоційного вигорання педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти: навчальний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 114 с. URL: <https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2024/01/Посібник-ПЕВ-Паломов.pdf>
5. Рідкодубська Г. А. Професійне вигорання соціальних працівників // Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. 2020. № 1 (34). С. 266–271.
6. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. Київ: Міленіум, 2004. 264 с.
7. Яценко Л. В., Перхайло Н. А. Гендерні особливості професійного вигорання фахівців із соціальної роботи // Габітус. 2021. Вип. 25. С. 27–31. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.4>

Мартиненко Олена Григорівна,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

БЛАГОДІЙНІ ФОНДИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглянуто роль благодійних фондів у реалізації соціальної політики держави та підтримці вразливих категорій населення. Визначено основні напрями співпраці благодійних організацій з державними установами соціального захисту. Проаналізовано виклики та перспективи функціонування благодійного сектору в умовах війни та післявоєнної відбудови. Наведено приклади успішних практик благодійної діяльності. Обґрунтовано потребу посилення нормативно-правового регулювання та міжсекторної взаємодії.*

У сучасних умовах затяжної соціально-економічної нестабільності, поглибленої війною та гуманітарною кризою, спостерігається стрімке зростання значення недержавного сектору у сфері надання соціальної підтримки. Благодійні фонди, як частина громадянського суспільства, дедалі активніше беруть участь у процесах формування соціальної політики на практичному рівні, забезпечуючи допомогу тим категоріям населення, які з різних причин опиняються поза межами державної підтримки або отримують її в обмежених обсягах. Саме ці організації стали гнучким і оперативним інструментом відповіді на виклики сьогодення – від гуманітарної катастрофи до проблеми внутрішнього переміщення осіб, втрати житла, роботи, доступу до базових послуг [2].

Зокрема, благодійні фонди реалізують широкий спектр соціальних послуг і програм – від видачі продуктових наборів до надання психологічної допомоги, організації мобільних медичних бригад, фінансування відновлення пошкодженого житла, допомоги у релокації. Вони також активно долучаються до створення інфраструктури тимчасового житла, проведення навчальних курсів для дітей та дорослих, організації програм ресоціалізації та працевлаштування для ВПО. На деокупованих територіях фонди часто стають єдиними активними структурами, які забезпечують базові потреби населення, враховуючи складнощі з відновленням державних сервісів у короткий термін

[4].

Водночас благодійна діяльність не може здійснюватися у відриві від державної системи. Успішні кейси демонструють, що найбільш ефективними є ті моделі взаємодії, де благодійні фонди працюють у партнерстві з органами соціального захисту, місцевими громадами, представниками освіти, охорони здоров'я та міжнародними донорами. Такі партнерства забезпечують мультисекторальний підхід, дозволяють уникати дублювання зусиль і підвищують якість наданих послуг. Проте така взаємодія нерідко ускладнена через недостатню координацію на рівні політики, нестачу інформації про реальні потреби населення або конкуренцію за ресурси [3].

Серед основних проблем функціонування благодійного сектору в Україні можна виокремити три групи викликів: 1) інституційні – пов'язані з обмеженою правовою підтримкою, складною системою реєстрації та звітування; 2) фінансові – труднощі з довгостроковим плануванням через залежність від грантів і пожертв; 3) операційні – брак професійного персоналу, складнощі з логістикою, безпековими ризиками на територіях, наближених до бойових дій [4]. Крім того, інколи виникає недовіра до благодійних ініціатив через відсутність прозорих механізмів звітності, що вимагає впровадження інструментів електронного контролю, відкритих баз даних, цифрових платформ з відстеження гуманітарних потоків.

Позитивні тенденції останніх років свідчать про зростання професіоналізації діяльності благодійних організацій, розвиток фандрайзингових стратегій, використання ІТ-інструментів для моніторингу потреб і комунікації з донорами. Все більше українців долучаються до волонтерства, що не тільки розширює людські ресурси благодійних фондів, а й сприяє формуванню культури взаємодопомоги та солідарності [2; 3].

З огляду на ці процеси, соціальні працівники відіграють роль ключових координаторів – саме вони найчастіше оцінюють потреби, скеровують людей до фондів, виступають посередниками у міжінституційній взаємодії, а іноді й ініціюють створення локальних благодійних ініціатив [5].

Подальший розвиток системної благодійної діяльності в Україні має базуватися на кількох стратегічних пріоритетах. По-перше, це вдосконалення законодавчої бази: спрощення процедур реєстрації, запровадження податкових пільг, гарантування соціального партнерства на законодавчому рівні [1]. По-друге, розвиток міжсекторальної взаємодії через створення спільних платформ, хабів підтримки, відкритих баз отримувачів допомоги. По-третє, підтримка освітніх ініціатив для благодійників, соціальних працівників і керівників НУО, що дозволить покращити якість управління ресурсами, проєктного менеджменту та комунікації з донорами.

Отже, благодійні фонди в системі соціальної роботи України виконують не лише допоміжну, а часто і лідерську функцію у наданні соціальних послуг. Їхній потенціал значно зростає в умовах війни та післявоєнного відновлення, коли гнучкість, локальна присутність та довіра громади мають вирішальне значення. Сьогодні перед нами стоїть завдання не лише підтримати цей сектор, але й інтегрувати його в національну стратегію соціального розвитку як рівноправного партнера.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». – 2012.
2. Дорошенко І. В. Благодійність в Україні: стан і перспективи розвитку // Соціальна робота в Україні. – 2021.
3. Паламарчук О. М. Міжсекторна взаємодія в соціальній сфері: сучасні практики. – К.: НУСС, 2020.
4. Аналітична записка «Роль недержавних організацій у сфері соціальної підтримки під час війни». – Центр громадянських ініціатив, 2023.
5. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України – <https://www.msp.gov.ua>

Неїжпапа Людмила Станіславівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

СТРАТЕГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У НОВЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

***Анотація.** У даній науковій роботі досліджуються комплексні стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нове освітнє середовище в умовах воєнного часу в Україні. На основі аналізу вітчизняних та міжнародних практик розглядаються ефективні механізми адаптації освітніх систем до потреб переміщених здобувачів освіти, виокремлюються ключові виклики та перспективні напрями розвитку інклюзивних освітніх моделей. Результати дослідження можуть слугувати методологічною основою для розробки інституційних політик щодо забезпечення освітньої неперервності та соціально-психологічної підтримки ВПО в освітньому просторі.*

Повномасштабне вторгнення на територію України у лютому 2022 року спричинило безпрецедентну гуманітарну кризу та масове вимушене переміщення населення як всередині країни, так і за її межі. Станом на середину березня 2025 року в Україні зареєстровано 4601146 внутрішньо переміщених осіб (ВПО) згідно даних Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики України (ІОЦ) [1]. Вимушене переміщення створює багатовимірні виклики для освітньої системи, яка повинна забезпечити не лише доступність освіти, але й створити умови для ефективної соціально-психологічної адаптації та академічної інтеграції переміщених здобувачів освіти [4].

Актуальність дослідження стратегій інтеграції ВПО в нове освітнє середовище зумовлена необхідністю системного підходу до вирішення комплексу проблем, з якими стикаються як здобувачі освіти, так і заклади освіти. Зокрема, це питання документального оформлення, психологічної травматизації, мовних бар'єрів, соціокультурної адаптації, академічної спадкоємності та матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу.

Для ефективної інтеграції ВПО у нове освітнє середовище важливу роль відіграє адаптивне нормативно-правове регулювання. Міністерство освіти і науки України розробило низку інструментів для спрощення процедур

зарахування переміщених здобувачів освіти до закладів освіти, визнання результатів попереднього навчання та забезпечення психолого-педагогічного супроводу. Зокрема, було запроваджено спрощену процедуру зарахування до закладів дошкільної, загальної середньої та професійної освіти, що передбачає можливість прийому дітей без документального підтвердження освітнього рівня. Для закладів вищої освіти розроблено механізми переведення та поновлення студентів, а також визнання результатів неформальної освіти.

Ключовим компонентом ефективної інтеграції ВПО є системна психолого-педагогічна підтримка. Дослідження свідчать, що понад 70 % внутрішньо переміщених дітей та підлітків демонструють ознаки психологічної травматизації, що негативно впливає на їхню здатність до навчання та соціальної адаптації [2]. У відповідь на ці виклики заклади освіти впроваджують різноманітні програми психологічної підтримки, зокрема:

- діагностичні програми для виявлення дітей і молоді з ознаками посттравматичного стресового розладу;
- індивідуальне психологічне консультування та групові терапевтичні сесії;
- програми підготовки педагогічних працівників до роботи з травмованими дітьми та молоддю;
- створення безпечних фізичних та психологічних просторів у закладах освіти.

Особливо ефективними виявилися інтегровані моделі психолого-педагогічної підтримки, що поєднують ресурси закладів освіти та соціальних служб. Наприклад, програма «Безпечний простір», розроблена психологами Центру психічного здоров'я Києво-Могилянської академії., демонструє високу ефективність у забезпеченні психосоціального благополуччя переміщених здобувачів освіти.

Використання цифрових технологій стало важливим інструментом забезпечення доступності освіти для ВПО в умовах воєнного часу. Міністерство освіти і науки України у співпраці з міжнародними партнерами

розробило низку цифрових платформ та ресурсів, що дозволяють організувати дистанційне навчання, зокрема «Всеукраїнська школа онлайн», «Дія. Освіта», освітні хаби та репозитарії навчальних матеріалів [3].

Важливим аспектом інтеграції ВПО є подолання соціокультурних бар'єрів та формування інклюзивного освітнього середовища. Дослідження Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка вказує на те, що близько 45 % внутрішньо переміщених дітей та молоді стикаються з проблемами соціальної ізоляції та стигматизації в нових громадах.

Для подолання цих викликів ефективними виявилися такі стратегії:

- впровадження програм міжкультурного діалогу та соціальної згуртованості;
- організація спільних проєктних та волонтерських ініціатив для переміщених та місцевих здобувачів освіти;
- залучення батьків та громади до створення інклюзивного освітнього середовища;
- проведення інформаційних кампаній, спрямованих на подолання стереотипів щодо ВПО;
- розвиток системи учнівського/студентського наставництва для підтримки новоприбулих здобувачів освіти.

Для забезпечення ефективності інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові освітні середовища необхідно партнерство координаційного центру на базі органу місцевого самоврядування, мережі закладів освіти різних рівнів, закладів охорони здоров'я та соціального захисту, громадських та благодійних організацій, бізнес-партнерів, міжнародних донорських організацій.

Отже, ефективна інтеграція внутрішньо переміщених осіб у нове освітнє середовище потребує системного підходу, що враховує різноманітні аспекти адаптації: нормативно-правові, психолого-педагогічні, технологічні, соціокультурні та організаційні. Ключовими факторами успіху є гнучкість освітніх систем, міжсекторальне партнерство, індивідуалізація підтримки та залучення самих ВПО до розробки та реалізації інтеграційних програм.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи. Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики України (ІОЦ). <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo>
2. Даниленко Г. М., Страшок Л. А., Сидоренко Т. П., Ісакова М. Ю., Завеля Е. М., Водолажський М. Л. Особливості психологічного стану внутрішньо переміщених дітей шкільного віку та підлітків в умовах війни. Сучасна педіатрія. Україна № 4. 2023. <https://med-expert.com.ua/journals/wp-content/uploads/2023/08/09.pdf>
3. Про методичні рекомендації щодо соціалізації та інтеграції дітей внутрішньо переміщених осіб у громадах. Лист МОН № 1/13007-24 від 22.07.24 року. <https://osvita.ua/legislation/other/92613/>
4. Самолюк Н. М., Юрчик Г. М. Особливості соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні на основі програмного підходу. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2023. №2(102). С. 218-237.

Ніколайчук Юлія Миколаївна,
здобувачка третього (освітнього-наукового) рівня
вищої освіти спеціальності Соціальна робота,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
Директор Київського міського центру сім'ї «Родинний дім»,
м. Київ

ІГРОТЕРАПІЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЯК ГРА ПОВЕРТАЄ ДІТЯМ ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ, РАДОСТІ Й ДОВІРИ

***Анотація.** Авторка обґрунтовує актуальність ігротерапії в умовах повномасштабного вторгнення в Україну, підкреслюючи її здатність відновлювати базові психологічні потреби дитини. Зазначено, що гра виступає природним засобом самовираження та емоційного розвантаження для дітей. На прикладі діяльності Київського міського центру сім'ї «Родинний дім» висвітлено практичні аспекти застосування ігротерапії.*

Війна створює середовище, у якому діти стикаються з непередбачуваністю, страхом та втратою безпеки. Психотравмуючі події руйнують базове відчуття захищеності та спотворюють дитячий світогляд. Ігротерапія виступає природним та ефективним інструментом відновлення психоемоційного благополуччя дітей, оскільки використовує їхню природну схильність до гри як способу пізнання, самовираження та комунікації.

Ігрова терапія базується на фундаментальних працях Л. Виготського, Ж. Піаже, Д. Віннікотта та інших дослідників, які визначали гру як провідну діяльність у дитячому віці. Сучасні дослідження підтверджують, що ігрова діяльність активує нейронні зв'язки, які були порушені внаслідок травматичного досвіду, та сприяє інтеграції травматичних спогадів. Це дозволяє розглядати ігротерапію як науково обґрунтований метод подолання наслідків психотравми у дітей [1; 2].

В умовах російсько-української війни ігротерапія набула особливого значення як метод психологічної допомоги дітям. Українські фахівці розробили адаптовані до воєнних умов протоколи ігротерапії, які впроваджуються в межах гуманітарних програм та державних ініціатив психосоціальної підтримки. Зокрема, одним із пріоритетних напрямків діяльності Київського міського центру сім'ї «Родинний дім» є реалізацію арт-терапевтичних інтерактивних

заходів у закладах освіти, спрямованих на соціально-педагогічну підтримку дітей молодшого шкільного віку в умовах війни.

З початком повномасштабного вторгнення Київського міського центру сім'ї «Родинний дім» забезпечував: оперативну підтримку родинам ВПО; надання гуманітарної допомоги; роботу фахівців із психологічної підтримки; регулярну культурно-просвітницьку діяльність для дітей різного віку.

Команда Київського міського центру сім'ї «Родинний дім» переорієнтувала свою діяльність відповідно до викликів повномасштабної війни та стали не лише осередком гуманітарної допомоги, а й простором психосоціальної підтримки та емоційної стабілізації дітей, молоді та сім'ї.

Основні напрями Київського міського центру сім'ї «Родинний дім»:

- створення безпечного простору;
- робота з травмою через психологічну та педагогічну підтримку;
- залучення фахівців, які використовують методи арттерапії, ігрової терапії, тілесних практик, розвивальні заняття з сенсорики, терапевтичне читання;
- організація взаємопідтримки групи для мам і дітей, які пережили окупацію, втрату батьків, поранення;
- створення горизонталь партнерства, адже Центр - це не лише приміщення, а платформа для взаємодії: з ГО, міжнародними організаціями, волонтерами.

Сьогодні одним із пріоритетів - є виїзна робота у закладах загальної середньої освіти м. Києва. У час, коли дитинство у мільйонів українських дітей змінилося на тлі тривог, втрат, переміщень і нестабільності, особливої ваги набуває соціально-педагогічна підтримка як інструмент відновлення суб'єктності дитини, повернення їй контролю над простором, емоціями та майбутнім. Це стало основою для побудови цілісної системи соціально-педагогічного супроводу дітей в умовах війни, яка охоплює як стаціонарну роботу Центру, так і виїзну - у заклади освіти столиці.

Ігротерапія створює простір, де дитина може безпечно висловити свої

почуття, пропрацювати страхи, набути досвіду взаємодії й навчитися регулювати емоції. Це особливо важливо у віці, коли особистість тільки формується, а війна руйнує базове відчуття стабільності. Кожен проведений захід - це цілеспрямована дія з профілактики ПТСР, тривожних розладів і соціальної ізоляції. Це внесок у формування стійкої, емоційно грамотної особистості, здатної справлятися з викликами, адаптуватися до змін і зберігати людяність навіть у надзвичайних умовах. З точки зору суспільства - це інвестиція в національну безпеку у найширшому сенсі, бо майбутнє України - це не лише перемога на полі бою, а й здорова, вмотивована молодь, здатна жити, любити, творити й будувати країну після війни.

Ігротерапія - це структурована психотерапевтична методика, яка дозволяє дитині виразити емоції без тиску, вивільнити травматичний досвід через гру, а не через агресію чи ізоляцію, навчитися комунікувати, вирішувати конфлікти, підтримувати інших, зміцнити самооцінку та усвідомити власну силу. Досліджуючи досвід діяльності Київського міського центру сім'ї «Родинний дім», особлива увага приділяється темам, які є надзвичайно важливими сьогодні, зокрема:

1. «Пес Патрон збирає друзів» - програма про дружбу, взаємодопомогу, підтримку та єдність. Ця форма роботи спрямована на формування у дітей відчуття захищеності, гордості за героїв нашого часу та віри у добро. Використання ростових ляльок та знайомих персонажів, таких як Пес Патрон, дозволяє створити атмосферу безпеки та радості.

2. «Подорож у світ безпеки в Інтернеті» - арт-терапевтична гра про цифрову грамотність та самозахист. Сьогодні, коли інтернет став головним джерелом інформації, спілкування та навіть навчання, цифрова безпека - не розкіш, а необхідність. Захід допомагає сформуванню базових навичок медіагігієни: як розпізнати фейк; як уникнути кібербулінгу; що робити, якщо отримав небезпечне повідомлення; чому не можна поширювати інформацію про своє місцезнаходження тощо. Все це у форматі гри, загадок, творчих завдань, музики та взаємодії. Тому діти не лише навчаються, а й отримують

позитивний досвід, емоційну розрядку та впевненість у своїх силах.

Такі форми роботи - не просто інформаційні блоки, це - фільтри життєвих рішень, які дитина застосовує щодня: коли бачить залишений пакет, коли відкриває повідомлення від незнайомця, коли стикається з образами в класі чи онлайн, адже профілактика травми набагато ефективніша, ніж її тривале лікування.

Ігротерапія є ефективним, науково обґрунтованим методом психологічної допомоги дітям, які постраждали внаслідок війни. Вона відповідає природним механізмам дитячої психіки та сприяє відновленню базових психологічних потреб: безпеки, радості та довіри. Систематичне застосування ігротерапевтичних методик дозволяє знизити інтенсивність травматичних симптомів, підвищити резильєнтність дітей та запобігти розвитку довготривалих негативних психологічних наслідків війни.

Список використаних джерел

1. Коваль Г., Малиновська Н. (2023). Ігрова терапія як метод соціальної роботи з дітьми. *Ввічливість. Humanitas*, (6), 8–13.
2. Корнієнко І.О. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям - жертвам військового конфлікту : практ. посіб. / І. О. Корнієнко, І. М. Лісовецька, Ю. А. Луценко, Д. Д. Романовська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.

Руссо Костянтин Євгенійович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня освіти
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,

Івженко Інна Борисівна,
доцент кафедри соціальної освіти
та соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК РЕСУРС ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВАХ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У тезі розглядається потенціал цифрових технологій як одного з ключових ресурсів оптимізації діяльності волонтерських ініціатив у соціальній сфері в умовах війни. Обґрунтовано важливість цифрових платформ у зміцненні міжінституційної та горизонтальної партнерської взаємодії. Проаналізовано сучасні цифрові інструменти, що застосовуються для організації, комунікації, документування та логістики волонтерської допомоги. Виокремлено виклики цифрової трансформації та окреслено напрями формування цифрової компетентності фахівців соціальної сфери.*

Повномасштабна війна в Україні активізувала численні волонтерські ініціативи, що стали невід’ємною частиною системи соціальної підтримки. Волонтерські групи взяли на себе виконання широкого спектра завдань – від реагування на гуманітарні кризи до супроводу вразливих категорій населення, часто працюючи у взаємодії з фахівцями соціальної сфери, громадами, освітніми та медичними установами [1].

В умовах обмеженого часу, швидкозмінних обставин і необхідності масштабного реагування цифрові технології стали критично важливим інструментом не лише організації волонтерської діяльності, але й підтримки партнерської взаємодії між різними учасниками соціальної сфери [3]. Серед найбільш поширених цифрових рішень – платформи для управління проектами (Trello, Notion), онлайн-реєстрації й обліку потреб (Google Forms, CRM-системи), хмарні сервіси для спільної роботи (Google Workspace, Zoom), месенджери з інтегрованими ботами (Telegram, Signal) тощо [2].

Ці технології дозволяють: забезпечити оперативну комунікацію між волонтерами та партнерами; формувати прозорі системи обліку потреб і дій;

вести електронний моніторинг допомоги, зберігати фото- та відеодокази; залучати нових учасників шляхом відкритої комунікації в медіапросторі; створювати мережі довіри на основі відкритості та децентралізованого управління [5].

Особливої уваги потребує формування цифрової компетентності фахівців соціальної сфери, яка повинна включати не лише технічну обізнаність, але й розуміння принципів цифрової етики, інформаційної безпеки, ефективної онлайн-взаємодії, критичного аналізу цифрового контенту та координації цифрових волонтерських команд, так як цифрові технології виступають не лише як засіб оптимізації, а як інфраструктура партнерської взаємодії у волонтерських і соціальних ініціативах [4]. У період війни вони забезпечують стійкість горизонтальних структур, оперативність допомоги та залучення громадянського суспільства до сфери соціальної підтримки.

У контексті підготовки фахівців соціальної сфери цифрова грамотність має розглядатися як необхідна складова професійної готовності, а партнерство – як ключовий принцип у створенні ефективних і живих соціальних систем реагування. Формування цифрової грамотності як складової професійної підготовки фахівців соціальної сфери є стратегічним завданням у забезпеченні сучасної, адаптивної та стійкої соціальної системи в умовах воєнного та поствоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: державно-правові засади, міжнародний досвід, напрями удосконалення нормативно-правового й інституційного забезпечення. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39498>
2. Євдокимова І. А. Соціальна робота в Україні: тенденції розвитку й проблеми в довоєнний період та в умовах війни з Росією // SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2022. № 12. С. 6–13. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-01>
3. Климчук В. Р. Особливості волонтерської діяльності в умовах війни. Умань: Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини, 2024. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/10/Климчук-В.Р..pdf>
4. Панькова О., Касперович О. Українське волонтерство в умовах збройної агресії // Журнал європейської економіки. 2022. Т. 21, № 3. С. 284–298. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605>
5. Попович В., Новак Т., Щербина С. Управління системою соціальної роботи в умовах воєнного стану в Україні // Підприємництво та управління розвитком соціально-економічних систем. 2023. № 2. URL: <https://purses.zp.edu.ua/article/view/302252>

Синиця Антон Віталійович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,
спеціальності «Соціальна робота»
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ТЕХНОЛОГІЇ КОМУНІКАЦІЇ В МІЖСЕКТОРАЛЬНІЙ ВЗАЄМОДІЇ: ДОСВІД ОСВІТНІХ І СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ЧАС ВІЙНИ

***Анотація.** У статті розглядається роль міжсекторальної взаємодії та цифрових комунікацій у забезпеченні безперервності освіти і соціальної підтримки дітей під час повномасштабної війни в Україні. Актуальність теми зумовлена гуманітарною кризою, масовим переміщенням населення та руйнуванням освітньої інфраструктури. Представлено приклади ефективного партнерства між державними структурами, освітніми закладами, громадськими організаціями й міжнародними донорами. Проаналізовано функції цифрових платформ як засобів підтримки навчання, психоемоційного стану учасників освітнього процесу та координації дій між секторами. Підкреслено значущість синергії зусиль як чинника стійкості освітньої системи в умовах кризи.*

Актуальність теми обумовлена безпрецедентними викликами, що постали перед освітньою та соціальною сферою України під час повномасштабної війни. Воєнні дії призвели до вимушеного переміщення мільйонів дітей і педагогів, руйнування навчальної інфраструктури, психологічних травм у учасників освітнього процесу. У таких умовах забезпечення безперервності освіти та соціальної підтримки потребує консолідації зусиль різних секторів – державних органів, громадських і благодійних організацій, міжнародних партнерів. Міжсекторальна взаємодія, підкріплена сучасними технологіями комунікації, стала ключовим інструментом для подолання кризових явищ і збереження доступу до освіти та соціальних послуг. Досвід інших країн, що переживали збройні конфлікти, свідчить про ефективність таких кроків, як створення мобільних освітніх груп і шкіл у укриттях, запровадження дистанційного навчання, підтримка освітніх ініціатив гуманітарними організаціями, функціонування шкіл у тимчасових притулках та адаптація навчальних програм до умов конфлікту [1]. В українському контексті війни ці підходи набули практичного втілення завдяки впровадженню цифрових технологій комунікації, що дозволяють об'єднати зусилля освітніх і соціальних інституцій навіть за умов фізичної роз'єднаності.

Технології комунікації охоплюють цифрові інструменти та платформи, які забезпечують обмін інформацією і співпрацю в режимі реального часу. У

період пандемії COVID-19 українські школи вже набули певного досвіду масового переходу на дистанційне навчання, що включало опанування вчителями інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та розвиток навичок самостійної роботи в учнів [2]. Цей вимушений “цифровий прорив” став підґрунтям для швидкої адаптації освітнього процесу на початку повномасштабної війни: здобутий раніше досвід виявився рятівним і дозволив у найкоротші терміни відновити навчання майже в усій мережі шкіл [2].

Завдяки сучасним комунікаційним технологіям, освіта змогла «перекочувати» в онлайн-простір, ставши доступною з будь-якої локації, де є інтернет-зв'язок. Для синхронної взаємодії застосовуються відеоконференц-платформи (Zoom, Google Meet тощо), для координації та обміну інформацією – месенджери та соціальні мережі, для дистанційного доступу до матеріалів – електронні платформи навчання. Згідно з всеукраїнським опитуванням 2023 року, серед учителів найбільш поширеними цифровими інструментами для організації дистанційного навчання стали месенджер Viber (ним користуються близько 78 % опитаних), платформа відеозв'язку Zoom (65 %) та комплекс сервісів Google Workspace for Education (53 %) [3]. Активне використання простих і доступних каналів зв'язку дозволило педагогам підтримувати контакт з учнями та батьками, навіть якщо ті були евакуйовані в різні регіони чи за кордон.

Технології комунікації відіграють роль не лише в забезпеченні навчання, але й у наданні психологічної та соціальної підтримки. Онлайн-платформи, спеціалізовані гарячі лінії, чат-боти і групи в соцмережах стали каналами, через які соціальні працівники, психологи та волонтери можуть консультувати дітей і сім'ї, надавати емоційну підтримку, поширювати важливу інформацію про безпеку і доступні ресурси. Таким чином, цифрові комунікаційні засоби стали інфраструктурою стійкості, що утримує єдність освітнього середовища й громади під час війни.

Ефективна міжсекторальна взаємодія ґрунтується на партнерстві та спільних цілях різних суб'єктів – органів влади, закладів освіти, установ

соціального захисту, громадських організацій, бізнесу та міжнародних донорів. Механізми партнерства під час війни набули різноманітних форм, зокрема: координаційні ради та робочі групи за участю представників різних секторів, меморандуми про співпрацю між закладами освіти і НУО, спільні проекти, волонтерські ініціативи при школах, донорська підтримка освітніх програм.

В умовах кризи традиційні межі відповідальності стираються – школи беруть на себе функції центрів спільноти, а громади та волонтери стають учасниками освітнього процесу. Так, у багатьох школах України, особливо в приймаючих громадах для вимушених переселенців, батьки-волонтери та місцеві активісти долучаються до організації навчально-виховних заходів, допомагають облаштовувати укриття та проводити дозвілля для дітей. Залучення сімей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до життя школи через волонтерську діяльність сприяє соціальній інтеграції – спільна участь у плетінні маскувальних сіток чи проведенні шкільних свят зближує людей більше, ніж формальні збори.

Державні інституції налагодили тісну співпрацю з громадським сектором та міжнародними агенціями для вирішення нагальних проблем. Показовим є приклад створення при Міністерстві освіти і науки України спеціального Координаційного штабу з питань освіти в умовах надзвичайних ситуацій (ініціатива за підтримки проєкту ЄС «DECIDE»), а також секторальних робочих груп, які включають представників ООН, ЮНІСЕФ, Save the Children, міжнародних фондів та місцевих управлінців. На місцевому рівні відбувається інтеграція соціальних служб і шкіл: фахівці служб у справах дітей, психологи центрів соціально-психологічної допомоги тісно контактують із педагогами для обміну інформацією про потреби дітей, що пережили травму або втратили домівки, і спільно планують заходи підтримки.

Міжнародний досвід і вітчизняна практика підтверджують, що саме така партнерська міжсекторальна модель дозволяє максимально ефективно допомогти дітям у кризі. Як наголошує радниця Міністра соціальної політики Наталія Кавецька, об'єднання зусиль органів влади, місцевого самоврядування,

потужного громадянського суспільства, соціально відповідального бізнесу та міжнародних партнерів є запорукою якісного і своєчасного надання підтримки постраждалим верствам [4].

Серед прикладів міжсекторальної взаємодії:

- **Всеукраїнська школа онлайн (ВШО)** – національна цифрова платформа, що надає безкоштовний доступ до уроків для учнів, створена за участі держави, громадських організацій і донорів [5].

- **Проект «Навчання без меж»** – освітня ініціатива МОН спільно з телеканалами й онлайн-платформами, яка дозволила транслювати навчальні відео на ТВ та в інтернеті навіть без доступу до шкільного середовища.

- **Ініціатива «СпівДія заради Дітей»** – мережа дитячих просторів для неформальної освіти та підтримки дітей, реалізована за участі держави, ЮНІСЕФ і волонтерів.

- **Тимчасові освітні центри в громадах** – альтернативні класи, створені за підтримки місцевої влади та міжнародних партнерів для забезпечення навчання у зруйнованих або прифронтових районах [6].

Досвід воєнного часу переконливо продемонстрував вирішальне значення ефективної комунікації для стійкості системи освіти і соціального захисту. Комунікаційні технології стали інструментом не лише для навчання, а й для підтримки, об'єднання та координації дій між секторами. Партнерство освітніх і соціальних інституцій дозволило вистояти в умовах кризи та закласти основи для більш сталої, відкритої і гуманної системи підтримки дітей. Україна продемонструвала, що згуртована комунікація та співдія – це потужна зброя проти хаосу війни, зброя, що будуватиме майбутнє навіть серед руїн сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Продан В.І. Соціально-педагогічне партнерство в освіті: досвід воєнного часу // Педагогічний дискурс. 2023. №18. С. 125–130.
2. Лінник О.В., Нікітіна С.Л., Тарасенко І.Ю. Змішане навчання в умовах війни: стан, виклики та перспективи // Освітній вимір. 2023. №3. С. 80–99.
3. Овчарук О.В., Биков В.Ю., Співаковський О.В. Цифрові інструменти в освіті: результати всеукраїнського дослідження // Інформаційні технології і засоби навчання. 2023. №1(89). С. 30–38.
4. Кавецька Н. Соціальний захист в умовах війни: виклики, партнерство, рішення // Соціальна політика і право. 2023. №2. С. 22–27.
5. Смолько А. Всеукраїнська школа онлайн: виклики, досягнення, перспективи // Освітній простір України. 2023. №4. С. 45–50.
6. Паладійчук Л. Тимчасові освітні простори як модель стійкої освіти в умовах війни // Інноваційна педагогіка. 2023. №47. С. 92–98.

Танцюра Валерій Анатолійович,
начальник Служби у справах дітей та сім'ї КМДА м. Києва,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

СПІВПРАЦЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У НАПРЯМКУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

***Анотація.** Стаття містить теоретико-методичний аналіз та обґрунтування напрямів взаємодії закладів вищої освіти та установа соціального спрямування в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Визначено такі напрями роботи, як: організація ознайомчої практики, підготовка та проведення спільних наукових заходів, взаємообмін передовим досвідом, практичне залучення до роботи з різними категоріями населення та організація виробничої професійної практики в установах.*

У контексті сучасних соціальних трансформацій, викликаних глобальними та локальними кризами, підготовка висококваліфікованих фахівців із соціальної роботи набуває особливої актуальності. Зростання вразливих категорій населення, ускладнення соціальних процесів, зокрема через пандемію, міграційні процеси та інші суспільні виклики, зумовлюють необхідність тісної інтеграції освітнього процесу з практикою соціальної роботи.

Вища освіта, орієнтована на підготовку соціальних працівників, має не лише формувати теоретичні знання, але й забезпечувати практичну компетентність через партнерство з органами соціального захисту, службами підтримки населення, громадськими організаціями. У цьому контексті місто Київ, як столиця України, демонструє ефективну модель співпраці між закладами вищої освіти та установами соціальної сфери.

Метою цієї публікації є аналіз форм та результатів співпраці між закладами вищої освіти м. Києва та закладами соціального захисту у напрямку підготовки фахівців соціальної роботи, з акцентом на ознайомчу практику, спільні наукові заходи, обмін досвідом, практичну діяльність за напрямками соціальної роботи та організацію професійної практики в установах. Деталізуємо зміст цих напрямів роботи.

Сучасна парадигма підготовки соціальних працівників вимагає тісної інтеграції теорії й практики. Заклади вищої освіти м. Києва, зокрема НУБіП України, реалізують ознайомчі практики вже на початкових етапах навчання. Співпраця з такими організаціями, як Київський міський центр соціальних служб, дозволяє студентам ознайомитися з реальною структурою роботи соціальних служб, формами документації, специфікою роботи з різними категоріями населення.

Науковий підхід до практики реалізується через поєднання традиційних та інноваційних форм, зокрема використання кейс-методів, рефлексивних щоденників, портфоліо здобувача освіти, що сприяє формуванню професійної ідентичності майбутнього фахівця.

Другим напрямом взаємодії є участь у фахових заходах як невід'ємна складова професійної підготовки. Заклади вищої освіти активно беруть участь у науково-практичних конференціях, круглих столах, що проводяться спільно з установами соціальної сфери. Прикладом слугує круглий стіл на тему: «Сучасні підходи практичної підготовки спеціалістів соціальної сфери: виклики, тенденції, успіхи», що зібрав представників дев'яти закладів вищої освіти м. Києва та ключових соціальних установ міста. Такі заходи сприяють налагодженню міжінституційного діалогу, розробці інноваційних моделей підготовки кадрів, а також забезпечують обмін актуальними напрацюваннями між академічною спільнотою та практиками.

Одним із головних напрямів такого соціального партнерства є створення умов для постійного обміну досвідом між викладачами, студентами, роботодавцями та стейкхолдерами освітніх програм. Прикладом є «Школа консультантів з питань залежностей», що стала науково-методичною платформою для обміну новими технологіями соціальної роботи.

Нині фахівці Центрів соціальних служб виступають стейкхолдерами ОП «Соціальна робота», що сприяє оновленню навчальних планів і підвищенню їх відповідності реальним запитам соціальної практики.

Головним змістовим напрямом взаємодії закладів вищої освіти з

установами соціальної сфери є забезпечення практико-орієнтованого навчання майбутніх фахівців. Практична діяльність охоплює напрями: робота з дітьми з інвалідністю, профілактика ВІЛ/СНІДу, наставництво, соціально-психологічна реабілітація, інклюзія тощо. Участь студентів у програмах Центру, таких як фестиваль «Повіримо у себе», акція «Зупинимо туберкульоз разом», є не просто волонтерством, а елементом професійного становлення. Прикладом може слугувати практика з використанням інновацій, наприклад, методів природотерапії (зелена соціальна робота), що активно впроваджуються на базі Ботанічного саду НУБіП. Такі форми проведення практики відповідають сучасним європейським тенденціям розвитку соціальної роботи.

Заклади соціальної сфери виступають не тільки базами для проходження практики, а й гарантами майбутнього працевлаштування. Завдяки системі дуальної освіти, студенти мають змогу проходити практику в тих установах, де вони планують працювати, що підвищує мотивацію та якість підготовки.

Таким чином, співпраця закладів вищої освіти м.Києва та установ соціального спрямування є прикладом ефективного партнерства у підготовці фахівців нової генерації. Вона ґрунтується на поєднанні академічного підходу, практичної складової та взаємного збагачення досвідом. В умовах соціальних викликів така модель співпраці є не лише бажаною, а й необхідною для забезпечення високоякісної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Вайнола Р.Х. Технології, методи та форми соціальної роботи. / *Актуальні питання соціальної роботи*. Посібник. Ужгород, 2023. С.107-124.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І.Д.Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
3. Соціальна робота з вразливими сім'ями з дітьми: у 2-х ч. / З.П. Кияниця, Ж.В. Петрович. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

2. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ І МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКИ.

*Биби́к Дар'я Дми́трівна,
доктор філософії в галузі Соціальна робота, доцент,
доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
старший науковий співробітник
відділу соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту проблем виховання НАПН України,
старший дослідник зі спеціальності 231 «Соціальна робота»*

ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ЗГУРТОВАНOSTІ ТА СТІЙКОСТІ ГРОМАД

***Анотація.** В статті виявлено специфіку ролі студентського соціального лідерства у формуванні соціального капіталу громад. Запропоновано типологію моделей студентського лідерства, що сприяють зростанню стійкості громад у соціально нестабільних умовах, уточнено ключові складові соціального лідерства. Результати дослідження можуть бути використані у практиці роботи закладів вищої освіти, організацій громадянського суспільства та місцевого самоврядування для розробки програм підтримки студентських лідерських ініціатив, спрямованих на зміцнення згуртованості та стійкості громад.*

У сучасних умовах, що характеризуються численними суспільними викликами, роль студентської молоді як каталізатора змін у громадах набуває особливої ваги. Зростаюча потреба у нових підходах до зміцнення згуртованості та стійкості громад зумовлює необхідність формування соціально активних, відповідальних громадян, здатних ініціювати позитивні трансформації у локальних середовищах.

Заклади вищої освіти, виступаючи освітніми хабами, повинні стати центрами розвитку соціального лідерства молоді. Реалізація педагогічних стратегій, спрямованих на формування лідерських компетентностей, сприяє активній участі студентів у житті громади, налагодженню партнерських зв'язків між різними соціальними групами, генерації інноваційних рішень для локальних проблем і зміцненню соціальної інтеграції всередині громад. Таким чином, соціальне лідерство студентської молоді є визначальним чинником посилення громадської згуртованості, підвищення довіри та стійкості громад до

зовнішніх викликів.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі соціального лідерства студентської молоді у процесах зміцнення громадської згуртованості та підвищення стійкості локальних громад у сучасних умовах та виявленні перспектив реалізації програми формування молодіжного лідерства в Школі «Social лідерства – Student».

Науковці розглядають соціальне лідерство студентської молоді не просто як форму самореалізації, а як важливий соціальний ресурс, що через мобілізацію, розбудову соціального капіталу, промоцію цінностей, інноваційну діяльність та ефективну комунікацію безпосередньо сприяє зміцненню як соціальної згуртованості (внутрішніх зв'язків та єдності), так і стійкості (здатності протистояти викликам та адаптуватися) громад. Особливо ця роль підкреслюється в контексті розвитку громадянського суспільства та реагування на кризові ситуації [3; 4; 7].

Аналіз сучасної української та зарубіжної наукової літератури дозволив виокремити три основні підходи до трактування лідерства: управлінський, соціальний та компетентнісний.

У межах управлінського підходу лідерство розглядається як форма влади, реалізована окремими індивідами (Р. Бейлз, Ж. Блондель, Н. Піщулін, Ф. Слеттер, С. Сокол), як соціальний статус (Л. Даунтон), як управлінська парадигма (С. Калашнікова) або як доповнення до менеджменту (Дж. Коттер) [1; 4; 5].

Соціальний підхід акцентує увагу на лідерстві як соціально-психологічному явищі (І. Грищенко, М. Логунова), процесі самоорганізації групи (І. Волков, О. Єріцян, Н. Жеребова та інші), а також як на взаємодії лідера з послідовниками (О. Віханський, Г. Ділігенський, Д. Мацумото). Окремі дослідники (В. Грінвуд, Ю. Кращенко) розглядають лідерство як стимулювання групової діяльності та інтеграцію спільноти [1; 5; 6].

Відповідно до компетентнісного підходу, лідерство інтерпретується як характеристика поведінки (Г. Андрєєва, Ю. Луньов), здатність впливати на

групи та окремих осіб (М. Гаврилюк, Р. Ділтс, С. Доннел) або як інтегральна якість особистості (А. Залевська, В. Стрижко) [3; 4].

Таким чином, лідерство у студентському середовищі можна трактувати як багатогранне явище, що об'єднує управлінські, соціальні та поведінкові аспекти і має ключове значення для зміцнення згуртованості та стійкості громад.

На сучасному етапі соціальне лідерство студентської молоді розглядається як комплексний феномен, що має стратегічне значення для розвитку громад. Ключовими складовими соціального лідерства, які визначають його ефективність у контексті зміцнення громад, є:

1. Орієнтація на соціальні зміни в громаді. Соціальне лідерство починається з усвідомлення актуальних потреб громади. Лідери не лише реагують на існуючі виклики, а й ініціюють зміни, спрямовані на покращення соціальної ситуації. На практиці це може проявлятися у підтримці вразливих груп, реалізації екологічних ініціатив або молодіжних проєктів, що сприяють сталому розвитку громади.

2. Управління знаннями та ресурсами. Ефективне залучення й використання ресурсів є основою успішної соціальної діяльності. Студентська молодь має можливість мобілізувати академічні знання, професійний досвід університету та ресурси місцевої громади для досягнення спільних цілей. Університети, виконуючи роль освітніх хабів, сприяють формуванню ефективних взаємодій студентів із громадськими організаціями.

3. Аналітичне та креативне мислення. Аналітичне мислення дозволяє студентам глибоко осмислювати соціальні проблеми, тоді як креативність сприяє пошуку нестандартних, інноваційних шляхів їх розв'язання. Важливо формувати серед студентської молоді готовність експериментувати та пропонувати оригінальні рішення, орієнтовані на потреби громади.

4. Ефективна партнерська співпраця. Розвиток партнерства між університетами, громадами, бізнесом та громадськими організаціями забезпечує синергію зусиль у розв'язанні соціальних питань. Спільні проєкти

сприяють не лише досягненню конкретних результатів, а й зміцненню згуртованості громади.

5. Розвиток стійкості громад. Активне залучення студентської молоді до життя громади посилює її інноваційність і адаптивність. Молодь працює над реальними кейсами громади, створює проєктні пропозиції для місцевої влади, організовує культурно-просвітницькі заходи, волонтерські акції, тренінги для мешканців [2; 7].

У цьому процесі університети виступають не лише як заклади передавання знань, а й як простори формування активної громадянської позиції та розвитку лідерських якостей молоді. Одним із дієвих інструментів є створення в університетах Шкіл соціального лідерства, які забезпечують практичну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери до діяльності в умовах сучасних суспільних викликів.

Школа «Social лідерства – Student» створена з метою розвитку соціального лідерства у студентської молоді та забезпечення її готовності до зміцнення згуртованості й сталого розвитку громад [2; 7]. Алгоритм створення та функціонування Школи включає шість послідовних етапів:

1. Визначення мети та завдань діяльності Школи відповідно до актуальних освітніх тенденцій щодо підготовки молоді до активної участі у громадських процесах;

2. Розробка концепції брендингу Школи, що формує її унікальний імідж як інноваційної освітньої платформи для майбутніх соціальних лідерів;

3. Формулювання цінностей соціального лідерства та ключових напрямів діяльності, що забезпечують практичну реалізацію освітніх програм Школи;

4. Розробка навчально-тренінгових програм для літніх та зимових сесій Школи, що ґрунтуються на сучасних технологіях розвитку лідерських компетентностей;

5. Організація освітньої та методичної підтримки студентів, спрямованої на інтеграцію молоді в реальні умови командної роботи та громадських ініціатив;

6. Оцінювання результативності діяльності Школи шляхом застосування моніторингових методик і аналізу впливу на формування лідерського потенціалу студентської молоді.

Діяльність Школи базується на впровадженні інноваційних практик, орієнтованих на виклики та потреби сучасного суспільства. Основні напрями, форми та методи роботи включають:

- Фахові майстерні, серед яких: «Випускники-студентам» – менторські сесії з випускниками-лідерами, які передають практичний досвід розробки й реалізації соціальних ініціатив; «Майстерня креативу» – тренінги зі створення особистого бренду, розвитку креативного мислення та технік самопрезентації [2].

- Тренінги з командоутворення, що включають: тренінгові сесії та воркшопи для формування ефективної командної взаємодії; розробку спільних проєктів для вирішення соціально важливих питань.

- Командні квести, які дозволяють студентам не лише краще засвоїти Цілі сталого розвитку, але й активно створювати власні ініціативи на їх основі.

- Дискусійно-розважальні платформи: дебати, дискусії, кіноклуби, що розвивають критичне мислення, аналітичні навички й культуру аргументованої дискусії.

- Екскурсійні програми: організація подорожей історичними і культурними маршрутами України з метою формування громадянської свідомості, команди та відповідального ставлення до національної спадщини.

Отже, всі перелічені напрями роботи інтегруються в єдину систему діяльності Школи, що забезпечує цілісний підхід до розвитку соціального лідерства серед студентської молоді.

Роль соціального лідерства студентської молоді є ключовою у зміцненні громадської згуртованості та підвищенні стійкості локальних спільнот. Студенти, завдяки своїй мобільності, інноваційності та прагненню до змін, можуть виступати агентами суспільних перетворень, сприяючи розвитку солідарності, взаємопідтримки та соціальної активності всередині громад.

Аналіз існуючих наукових підходів до розуміння соціального лідерства дозволив виокремити комплексну природу цього феномену, що включає управлінські, соціально-психологічні та компетентнісні аспекти. Це дає змогу розглядати студентське лідерство не лише як управління чи вплив, а як процес створення нових соціальних можливостей для громади.

Інноваційні практики Школи «Social лідерства – Student» підтверджують, що створення спеціалізованого освітнього середовища для формування лідерських компетенцій у молоді є ефективним шляхом підтримки розвитку місцевих громад. В межах програми учасники набувають практичних навичок самоуправління, комунікації, командної роботи та проєктної діяльності, що є критично важливими для зміцнення громадської згуртованості.

Важливим результатом діяльності Школи стало не лише особистісне зростання її випускників, а й зростання їхньої активної громадянської позиції, готовності брати участь у вирішенні актуальних соціальних проблем та сприяти підвищенню стійкості локальних громад до викликів сьогодення, зокрема соціально-економічних, культурних та безпекових.

Перспективи подальшої реалізації програми «Social лідерства – Student» пов'язані з розширенням її доступності для більшої кількості учасників, поглибленням міждисциплінарної підготовки лідерів та зміцненням партнерства між освітніми закладами, громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування.

Отже, розвиток студентського соціального лідерства є стратегічним напрямом, що сприяє як самореалізації молоді, так і сталому розвитку громад, формуючи основи для побудови сильного, демократичного та згуртованого суспільства.

Список використаних джерел

1. Абрамова С. В. Суспільно корисна діяльність як чинник формування соціальної активності особистості. *Педагогіка та психологія*, 2015. Вип. 49. С. 137–145.
2. Бирик Д. Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2021. №1(7). С. 14-18. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/2>
3. Волківська Д. А. Критерії та показники розвитку лідерського потенціалу студентського активу. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський*

державний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. №4. С. 151-155.

4. Грищенко І. М. Теоретико-методологічні засади лідерства. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління збірник наукових праць*. Випуск 1/2015. С.110-122

5. Іващенко А. Активізація лідерського потенціалу студентів вищих навчальних закладів у процесі позанавчальної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28(2). С. 117-123.

6. Лопушняк Г., Бондаренко С., Дмитрук С. Дизайн-мислення як інструмент трансформації підходів до розвитку лідерства у соціальній сфері. *Social Development and Security*. 2024. Vol. 14, No. 4. P. 261–295. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.4.21>.

7. Савельчук І. Б., Бибик Д. Д. Соціальне лідерство як підґрунтя для розвитку партнерської взаємодії в освітньому середовищі університету. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Вип. 25. 2018. С.119–125.

Вайнола Ренате Хейкїївна,
доктор педагогічних наук, професор,
Професор кафедри соціальної освіти та соціальної роботи,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті визначено та охарактеризовано педагогічні умови формування соціальної відповідальності молоді засобами проєктних технологій: удосконалення форм соціально-виховної роботи, збільшення частки форм, орієнтованих на усвідомлення та прийняття цінностей соціальної відповідальності; моделювання навчальних і виробничих ситуацій, пов'язаних з необхідністю соціально-відповідальних дій; застосування технологій проєктування з метою залучення студентів до соціально значущої діяльності.

В умовах соціальних трансформацій воєнного часу одним із важливих напрямів соціальної роботи закладу вищої освіти є виховання молодих громадян, що здатні до відповідальних дій на користь суспільства, громади, близьких людей.

У сучасних наукових дослідженнях розгляд проблеми формування соціальної відповідальності здійснено через призму таких підходів, як: деталізація змісту, форм та методів виховання відповідальності дітей та молоді (Л. Канішевська, В. Кориченко, А. Яценко та ін.); формування проявів громадянської відповідальності (К. Пекач); особливості формування відповідальності студентської молоді (Р. Зеленський); розвиток моральної відповідальності молоді в умовах середовища села (І. Сопівник); формування показників професійної відповідальності майбутніх правників (Н. Кибальна); формування відповідальності студентів засобами наставництва (Т. Розвадовська) тощо.

Проте недостатньо обґрунтованими є педагогічні умови забезпечення ефективності даного процесу та шляхи їх реалізації. Тому метою даної статті є виявлення та розкриття сутності педагогічних умов формування соціальної відповідальності молоді та деталізація їх змісту.

Поняття соціальної відповідальності ми розглядатимемо через призму особистісного підходу як характерологічну якість особистості, що є показником

ступеня її соціальної зрілості, міри усвідомлення соціальних норм, цінностей, дотримання правил соціально-схвальної поведінки, за потреби самообмеження власних дій в соціумі. Соціальну відповідальність ми визначатимемо як значуще особисте зобов'язання по виконанню певного суспільного доручення та готовність добровільно забезпечувати його оптимальне виконання, завершення та залучення до його виконання інших осіб.

Шляхом експериментальної роботи нами було виявлено особливості формування соціальної відповідальності студентів в умовах соціально-виховної діяльності закладу вищої освіти: спрямованість формування соціальної відповідальності студентів на розвиток прагнення бути корисним для своєї країни, відповідальним за перспективи та результати професійного та особистісного становлення та розвитку; комплексний, інтегративний характер освітніх та соціокультурних впливів соціального середовища громади, закладу освіти, системи соціальної роботи, громадянського суспільства, самоврядування тощо; формування соціальної відповідальності студентів засобами суб'єктно-суб'єктної взаємодії, на засадах соціальної активності та небайдужості.

Формування соціальної відповідальності особистості було нами визначено як безперервний процес, що відбувається протягом усього життя, але набуває особливої активності на етапі становлення особистості в середовищі закладу вищої освіти.

Дамо більш детальну характеристику змісту педагогічних умов формування соціальної відповідальності молоді засобами проєктних технологій.

Перша умова «удосконалення та збільшення частки форм соціально-виховної роботи, орієнтованих на усвідомлення та прийняття цінностей соціальної відповідальності» була реалізована через упровадження в освітній процес таких методів, як: метод мозкової атаки, метод генерації, метод змагання та метод гри. Під час виховних занять зі студентами нами було впроваджено «мозкові штурми» з метою визначення цільової аудиторії проєкту,

її потреб і проблем; назви майбутнього проєкту; кола соціальних партнерів, необхідних для реалізації проєкту, рекламно-інформаційних кампаній, необхідних для реалізації проєкту тощо. Практика участі в «мозкових штурмах» стала школою проєктних ініціатив для студентської молоді, допомогла подолати певні «бар'єри», перешкоди на шляху створення авторських проєктів.

Метод *генерації* являє собою пошук нових, раніше неіснуючих шляхів розв'язання запропонованого творчого завдання. Студентам пропонувалися завдання, де вони можуть розкрити (вирішити) важливі соціальні проблеми (екологічні, подолання дискримінації, наслідків війн та хвороб). Завданням є генерувати абсолютно нову ідею, відстояти її можливість і запропонувати шляхи її впровадження. Найбільший розвиток ці завдання отримали під час тренінгу «Кроки до генерації нових ідей», що проходив у форматі рольової гри «Цивілізаційне проєктування».

Метод *змагання* ми застосовували з метою стимулювання соціально-схвальної поведінки студентів – учасників експерименту, оскільки включення в змагання забезпечує можливість випробування особистістю власних здібностей, відчуття підтримки, турботи про спільний успіх, взаємодопомоги; Основною формою організації змагання під час формувального етапу експерименту став конкурс. Так, наприклад, конкурс творчих презентацій «Соціальна відповідальність бізнесу як чинник соціального благополуччя», конкурс есе «Я – соціально відповідальна особистість».

Друга умова «моделювання навчальних і виробничих ситуацій, пов'язаних з необхідністю соціально-відповідальних дій» була реалізована шляхом впровадження окремих модулів та тем вибіркового освітніх компонентів «Основи соціального проєктування» та «Соціальне партнерство». Під час практичних занять студенти деталізували переваги зарубіжних моделей соціально відповідального бізнесу і розкривали можливості їх імплементації на теренах України. Ще одне практичне заняття було присвячено розробці проєктів по взаємодії закладів освіти з представниками соціально-

відповідального бізнесу України. Студенти отримали можливість ознайомитися з проєктами соціально-відповідальної діяльності таких підприємств, як : «Нова Пошта», «Астерс», Nestlé, АЗК «ОККО», АЗК «WOG», мережа супермаркетів VARUS тощо. Залучення студентів до вивчення досвіду роботи соціально-відповідальних компаній, фірм, установ дозволяє створити широке поле володіння інструментарієм соціально-відповідальної діяльності, створює емоційно-оцінну ситуацію соціально конструктивної суспільної поведінки і спричиняє прагнення до такої соціально-відповідальної поведінки у студентів.

Третя умова «застосування технологій проєктування з метою залучення студентів до соціально значущої діяльності» передбачала розробку, реалізацію та захист студентських авторських та групових соціальних проєктів. Соціальний проєкт ми розглядали як конструкт, систему спеціальних символів, науково обґрунтованих показників, що дозволять виявити реальний стан, проблеми та потреби досліджуваного об'єкта, соціальної системи або процесу, виявити їхнє майбутнє та перспективи розвитку.

Під час експериментальної програми було розроблено та впроваджено такі проєкти: проєкт молодіжного хабу «Молоді для молодих»; проєкт «Подаруй надію людям», проєкт «Якщо не ти, то хто?»; благодійний проєкт для молоді «Життя без насильства»; саміт «Всі - це КОЖЕН!» для студентів з особливими освітніми потребами; ретрит «ВІЛ позитивний статус – це не клеймо!»; профорієнтаційний саміт неформальної освіти для дітей-сиріт «Тисячі сердець – тисячі професій» та проєкт УкрМузКіноФест.

Зворотній зв'язок, аналіз відгуків учасників дозволив говорити про ефективність розробленої програми формування соціальної відповідальності молоді та впровадження в освітню практику закладів вищої освіти педагогічних умов формування соціальної відповідальності студентів.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ ; Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
2. Тернопільська В.І., Бакуліна О.С. Особливості застосування освітніх технологій у формуванні мобільності студентів. *Pedagogical and psychological sciences: regularities and*

development trends: Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2020. p. 370-385.

3. Liakh Viktor, Renata Vainola, Maryna Lekholetova. Technological principles of social projecting in the civil society organizations' activities in Ukraine. /society. Integration.education. Volume I. Rēzekne, 2024. P. 724-736. <https://journals23.rta.lv/index.php/SIE>

Вознюк Сергій Сергійович,
здобувач освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-КУЛЬТУРИ

***Анотація.** У тезах розглядається феномен інтернет-культури як чинника соціалізації та формування соціальної згуртованості молоді в сучасному цифровому суспільстві. Проаналізовано ключові підходи до вивчення цифрової культури, її структурні елементи, норми та цінності. Особлива увага приділена ролі онлайн-спільнот, цифрового волонтерства, інтерактивних соціальних ініціатив, спільного створення контенту, фасилітованих дискусій та гейміфікації як засобів згуртування молоді.*

У сучасному інформаційному суспільстві інтернет-культура стала важливою складовою соціалізації молоді. Вона створює нові можливості для комунікації, об'єднання за інтересами, колективної діяльності та розвитку відчуття належності до спільноти. Інтернет-культура може розглядатись як певна субкультура, з власними правилами, структурами, системою цінностей, переконань. Також вона забезпечує всім учасникам рівноправність, порівняну відкритість та простоту входу-виходу, комунікації, обміну інформацією, висока адаптація до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, здатність до саморегуляції і самоорганізації. Відповідно, зростає потреба детальнішого вивчення її можливостей та визначення ефективних методів формування соціальної згуртованості саме в цифровому середовищі.

Проблематику цифрової культури та соціальної згуртованості досліджували М. Кастельс, Г. Райнгольд, К. Кемпбелл, О. Овчарук, Н. Побірченко [6, с. 28]. Зокрема, акцент робиться на потенціалі цифрових спільнот у формуванні відчуття солідарності та взаємодопомоги. Також вивчається питання класифікації соцмереж (А. Турчин та ін. [4, с. 115]), специфіки візуальної культури в соціальних мережах у контексті соціальної самоідентифікації користувачів (В. Соломатова та ін. [6, с. 200]), аксіологічного статусу соціальних мереж як соціокультурної проблеми (Ю. Калиновський та ін. [4, с. 63]), формування культурних трендів через інтернет-спільноти (Х. Кац та ін. [4, 39]), особливостей і тенденцій розвитку міжкультурної комунікації в

контексті специфіки простору соціальних мереж на сучасному етапі (І. Конюкова та ін. [1, с. 21]) та ін.

Соціальна згуртованість – це здатність членів суспільства зберігати єдність, довіру та співпрацю, попри індивідуальні відмінності, що дозволяє ефективно вирішувати спільні завдання і підтримувати стабільність у суспільстві. У свою чергу, інтернет-культура – це сукупність норм, смислів, форм спілкування та творчості, які формуються і поширюються в цифровому середовищі. Вона включає соціальні мережі, онлайн-спільноти, меми, блогінг, стримінг та інші цифрові практики. Інтернет і культура пов'язані тим, що віртуальний простір стає новою платформою для культурної взаємодії, де формуються спільні цінності, моделі мислення, комунікації та поведінки. Саме через інтернет-культуру можливе створення нових способів об'єднання людей, особливо молоді, навколо ідей солідарності, взаємодопомоги та активної громадянської позиції, що сприяє формуванню соціальної згуртованості в цифрову епоху [3, с. 206].

У культурних (субкультурних) нормах і цінностях, якими є спільні переконання, ідеї, шляхи їх реалізації, відображаються ставлення та поведінка, типові для соціальної групи, це норми, які підтримують цінності. Інтернет-культура охоплює сукупність форм взаємодії, поведінкових норм і цифрових практик, що формуються у віртуальному просторі. Її потенціал у згуртуванні молоді реалізується через кілька дієвих форм:

Цифрове волонтерство. Онлайн-простір відкриває нові можливості для того, щоб молоді люди долучалися до соціально значущої діяльності. Через інтернет вони можуть брати участь у благодійних ініціативах, підтримувати інформаційні кампанії або допомагати іншим у навчанні. Наприклад, деякі молоді волонтери стають онлайн-менторами для школярів чи ровесників, які мають труднощі з навчанням. Також існують платформи, що дозволяють дистанційно допомагати літнім людям або брати участь у зборі коштів на лікування. Ці форми залучення сприяють розвитку особистої відповідальності, посилюють відчуття приналежності до спільної справи.

Інтерактивні соціальні челенджі і флешмоби. Молодь активно реагує на прості й емоційно заряджені форми взаємодії в інтернеті. Флешмоби або челенджі часто мають спільну мету: подякувати, підтримати, звернути увагу. Наприклад, флешмоб #дякую_вчителю заохочує учнів висловити вдячність своїм педагогам, а #TrashTag – прибирати сміття на природі та ділитися результатами. Такі ініціативи об'єднують молодь, навіть якщо учасники живуть у різних містах чи країнах, адже їх пов'язує спільна дія та переконання.

Створення спільного цифрового контенту. Участь у спільних медіа-проєктах – наприклад, у створенні відео, подкастів, блогів чи соціальних постів – дає молоді можливість відчувати себе частиною команди. Коли кілька людей разом працюють над матеріалом, який буде опублікований у відкритому доступі, це вимагає комунікації, домовленостей і взаємоповаги. Крім того, така діяльність стимулює творчість та розвиває навички, які потрібні для взаємодії в сучасному цифровому світі. Участь у таких проєктах сприяє згуртованості на рівні групи або спільноти.

Фасилітовані онлайн-дискусії і форумів. Цифрові платформи можуть слугувати місцем для обговорення важливих суспільних питань. Коли молоді люди збираються онлайн, щоб висловити свої думки або подискутувати на тему, що їх хвилює, це формує культуру взаєморозуміння. Особливо цінним є те, що модератори можуть допомагати підтримувати повагу в діалозі, а теми можуть бути найрізноманітнішими: від місцевих проблем до глобальних викликів. Такі обговорення дозволяють почути іншу думку, навчитися аргументувати власну позицію та зберігати конструктивний тон.

Гейміфікація спільної діяльності. Коли в навчанні або проєктній роботі з'являються ігрові механіки – наприклад, змагання, рейтинги, бали за активність – це часто заохочує молодь до участі. Ігрові елементи можна використовувати на онлайн-курсах, в освітніх клубах, у волонтерських спільнотах. Такий підхід робить роботу в команді цікавішою й активнішою. Крім того, гейміфікація стимулює взаємодію між учасниками, оскільки багато завдань виконуються у співпраці [2, с. 173].

Отже, інтернет-культура може бути ефективним інструментом формування соціальної згуртованості молоді за умови цілеспрямованого застосування практичних методів. Важливо поєднувати цифрову активність із розвитком критичного мислення, відповідальності, емпатії та колективної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Конюкова І. Я., Сидоровська Є. А. Тенденції розвитку міжкультурної комунікації в соціальних мережах. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2022. № 4. С. 21–25.
2. Трач Ю. В. Комп'ютерні соціальні мережі як чинник віртуалізації культури. Українська культура: перспективи євроінтеграції. Інноваційні процеси в сучасній культурі : матер. Всеукр. наук.- практ. конф., м. Київ, 7–8 квіт. 2016 р. / КНУКіМ, к-ра комп'ютерних наук, к-ра культурології. У 2-х ч. Київ : КНУКіМ, 2016. Ч. 2. С. 172–174.
3. Трач Ю. В. Соціокультурна взаємодія в інтернет-просторі. Питання культурології. 2017. Вип. 33. С. 206–213.
4. Турчин А. В. Класифікація соціальних мереж. Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 23–25 листоп. 2016 р., м. Кропивницький. Кропивницький, 2016. С. 206.
5. Побірченко Н. С., Левчук Л. Т. Цифрова соціалізація молоді: педагогічні підходи. – Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2020. С.212.
6. Solomatova V. Візуальна культура в соціальних мережах. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2019. Вип. (20). С. 200–208.

Гончар Людмила Вікторівна,
доктор педагогічних наук, професор,
старший науковий співробітник
відділу соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту проблем виховання НАПН України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНО-СПРЯМОВАНИХ ОЧІКУВАНЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У статті розкрито основні напрями технології формування сімейно-спрямованих очікувань сучасних старшокласників: формування ціннісних орієнтацій, пов'язаних із сімейним життям як комплексний процес, який включає вплив сім'ї, соціуму, школи та внутрішній психологічний розвиток підлітка; надання психологічної підтримки старшокласникам у процесі осмислення ними ролі сім'ї; розвиток навичок ефективної комунікації та розв'язання конфліктів у сімейному середовищі як основи здорових стосунків у сім'ї; сприяння усвідомленню особистої відповідальності за майбутню сім'ю.*

Мета технології: формування в учнівської молоді адекватних сімейно-спрямованих очікувань, що ґрунтуються на принципах здорових відносин, взаємоповаги, відповідальності та емоційної стійкості.

Сімейно-спрямовані очікування учнівської молоді - це процес психічної регуляції поведінки, який забезпечується когнітивною, емоційно-ціннісною та поведінковою готовністю молодої особистості до майбутнього сімейного життя. Характеризуючи сімейно-спрямовані очікування як процес, виокремлюємо у ньому наступні структурні складові: 1) певну суму знань: щодо значення сім'ї в житті людини та її функцій; щодо подружніх і батьківських ролей, їхніх функцій, відповідальності, способи взаємодії між молодим подружжям та з майбутньою дитиною; знання з основ репродуктивного здоров'я; 2) наявність емпатійної здатності, позитивного ставлення до нових обов'язків, прагнення свідомо і відповідально виявляти подружні й батьківські почуття; здатність до самовдосконалення; 3) вміння застосовувати необхідні знання у спілкуванні і міжособистісній взаємодії; уміння регулювати власні емоції і поведінку [1].

Виходячи з визначення сімейно-спрямованих очікувань учнівської молоді та структурних складових цього поняття, окреслюємо наступні напрями технології.

1. *Формування ціннісних орієнтацій, пов'язаних із сімейним життям.* Це комплексний процес, який включає вплив сім'ї, соціуму, школи та внутрішній психологічний розвиток підлітка. Сім'я виступає першочерговим середовищем соціалізації дитини. Підлітки сприймають моделі поведінки батьків, відтворюють їх або, навпаки, шукають власні шляхи, відштовхуючись від набутого у сім'ї досвіду. Важливою є атмосфера в родині: підтримка, взаєморозуміння, повага. Якщо дитина відчуває емоційну безпеку, це сприяє формуванню позитивних уявлень про сімейне життя. Окрім сім'ї, значний вплив на формування ціннісних орієнтацій мають соціальні групи та медіапростір. Старшокласники активно взаємодіють із однолітками, переймають їхні погляди. Сучасні медіа часто демонструють різні моделі сімейного життя – від традиційних до нестандартних, що впливає на уявлення підлітків про норми та цінності.

2. *Надання психологічної підтримки старшокласникам у процесі осмислення ролі сім'ї.* Формами та методами психологічної підтримки можуть бути: індивідуальні консультації (дозволяють підліткам відкрито говорити про свої тривоги, що сприяє зниженню рівня стресу та формуванню позитивного ставлення до сімейних цінностей); групові заняття (сприяють обміну думками між однолітками, розвитку навичок комунікації, емпатії та аналізу життєвих ситуацій); ігрові форми й методи (допомагають підліткам практично прожити різні сценарії взаємодії, що сприяє розвитку навичок вирішення конфліктів, усвідомлення відповідальності та важливості підтримки в сім'ї); психоедукація (надання підліткам інформації про психологічні аспекти сімейного життя, емоційний інтелект, комунікаційні навички допомагає їм краще розуміти власні почуття та поведінку інших).

Щоб підтримка була ефективною, варто ознайомлювати учнів (з подальшим обговоренням і рефлексією) з такими темами, як: Роль довіри та взаємоповаги в сім'ї. Баланс між особистими потребами та потребами родини. Відповідальність і компроміс у стосунках. Подолання конфліктів у сімейному житті. Усвідомлення майбутньої ролі батька/матері.

3. *Розвиток навичок ефективної комунікації та розв'язання конфліктів у сімейному середовищі.* Ефективна комунікація є основою здорових стосунків у сім'ї. Старшокласників необхідно навчати: а) активному слуханню; б) висловлювати свої почуття та потреби відкрито, але без агресії. Підлітки мають навчитися використовувати «Я-висловлювання» (наприклад, «Я відчуваю засмучення, коли мене нечують»), щоб уникати звинувачень і конфліктів; в) розпізнавати емоції інших та співпереживати. Розв'язання конфліктів – це ще один ключовий навик. Підліткам варто допомогти освоїти: стратегії пошуку компромісу; техніки самоконтролю під час емоційних суперечок; прийоми конструктивного вирішення проблем без звинувачень.

4. *Сприяння усвідомленню особистої відповідальності за майбутню сім'ю.* Важливо допомогти старшокласникам зрозуміти, що сім'я – це не лише джерело підтримки, а й простір, де кожен член має свої обов'язки і впливає на якість спільного життя. Для цього можна застосувати такі методи, як: аналіз життєвих ситуацій; формування образу майбутнього; відповідальність через практику; розвиток емоційної зрілості; позитивні приклади та ін.

Список використаних джерел

1. Гончар Л. Теоретична інтерпретація сімейно-спрямованих очікувань сучасної учнівської молоді. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 51, 2022. С.463-467.
2. Діагностичний інструментарій соціальних очікувань: методичні рекомендації / Т.Ю. Куниця, І.Б. Савельчук, Л.В. Гончар, Д.Д. Бибик, В.М. Амеліна; за заг.ред. Т.Ю. Куниці. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 32 с.
3. Соціальні очікування учнівської молоді ХХІ століття»: монографія / Т.Ю. Куниця, І.Б. Савельчук, Л.В. Гончар, Д.Д. Бибик, В.М. Амеліна; за заг.ред. Т.Ю. Куниці. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 93 с.

Довбиш Сергій Сергійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
відділу соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту проблем виховання НАПН України
голова ГО «Федерація спорту ветеранів війни»

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВETERANІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

***Анотація.** Розглянуто особливості ефективної співпраці між органами місцевого самоврядування та ветеранськими спільнотами, які реалізують програми реінтеграції та соціальної адаптації. Особлива увага приділена практикам, що впроваджуються у Ветеранських просторах громад, де самі ветерани є ініціаторами змін і партнерами у наданні підтримки. Визначено чинники успішності такого партнерства, зокрема врахування потреби ветеранів і мобілізацію локальних ресурсів територіальних громад.*

Поєднання наукового аналізу, практичного досвіду соціальної роботи та партнерської взаємодії з волонтерськими і громадськими ініціативами дозволяє глибше зрозуміти потреби ветеранів і сучасні виклики, з якими стикаються територіальні громади у процесі їх підтримки. Необхідність впровадження ефективних рішень має базуватися на реальних практиках партнерства в територіальних громадах, які спрямовані на повноцінну реінтеграцію ветеранів до мирного життя.

Повернення з фронту для багатьох ветеранів стає справжнім випробуванням. Вони звикли до життя, де кожен день наповнений високим рівнем мобілізації, чіткою структурою, відповідальністю за себе та побратимів, а також міцними зв'язками, які формуються в умовах війни. Це побратимство, яке стає для них опорою, часто не має аналогів у мирному житті, що призводить до відчуття соціального вакууму. Ветерани повертаються до громад, де ритм і цінності цивільного життя можуть здаватися чужими, а суспільство не завжди готове зрозуміти їхній досвід чи підтримати їх у процесі реінтеграції [2]. Громада має стати не просто постачальником соціальних послуг, а справжнім простором гідності, де ветеран відчуває визнання його внеску, має можливості для самореалізації та може знайти нові перспективи [5]. Це не лише про надання пільг чи одноразової матеріальної допомоги, а про

створення комплексної системи, яка допомагає ветеранам повернутися до повноцінного цивільного життя, де вони відчують себе потрібними, цінними та активними членами суспільства. Такий підхід вимагає ресурсів та розуміння ветеранської ідентичності, чутливості до їх потреб і створення умов для їх інтеграції.

Соціальна підтримка ветеранів – це не лише питання турботи, а й відновлення соціальної справедливості. Ветерани, які віддали частину свого життя захисту країни, не мають повертатися до мирного життя самотньо, відчуючи себе відірваними від суспільства. Вони мають повернутися до громади, яка цінує їхній внесок, підтримує їхні прагнення та допомагає трансформувати військовий досвід у нові можливості. Це завдання вимагає спільних зусиль держави, місцевих громад, громадських організацій і та залучення до волонтерських проєктів самих ветеранів, які можуть стати активними учасниками цього процесу. Такі ініціативи не лише сприяють реінтеграції ветеранів, а й сприяють розвитку соціальної згуртованості та стійкості громад [1; 4].

Саме тому, важливий крок у цьому напрямку було зроблено у м. Чернігові завдяки створенню Ветеранського простору як місцеве середовище, яке стало справжньою платформою для підтримки наших захисників. Це не просто офіс чи приміщення, а живий осередок, де потреби ветеранів отримують конкретні рішення, а їхній голос почутий. У Ветеранському просторі є можливість надавати широкий спектр послуг: соціальну підтримку для вирішення побутових питань, психологічну допомогу для подолання травм війни, юридичні консультації для захисту прав ветеранів, а також тренінги з перекваліфікації, які допомагають їм здобути нові професійні навички. Також створено умови для реалізації волонтерських і громадських ініціатив, які дозволяють ветеранам залишатися активними та відчувати свою значущість. Особливу увагу приділяється горизонтальній підтримці між побратимами, адже саме взаємодія між ветеранами допомагає їм відновити відчуття спільноти, яке було таким важливим на фронті. Чернігівський Ветеранський простір активно

співпрацює з різними структурами: місцевим центром надання соціальних послуг, департаментом охорони здоров'я, управлінням освіти, громадськими організаціями ветеранів, зокрема учасників АТО/ООС, закладами професійної освіти, а також із представниками малого бізнесу, IT-сектору та внутрішньо переміщеними особами. Така партнерська взаємодія дозволяє нам створювати цілісний підхід до підтримки ветеранів, де кожна організація вносить свій внесок, доповнюючи одна одну. Наприклад, співпраця з IT-компаніями дозволяє проводити курси з соціального підприємництва, програмування для ветеранів, а партнерство з місцевими бізнесами відкриває можливості для працевлаштування [3]. Завдяки цій синергії ми не лише надаємо послуги, а й створюємо екосистему, яка підтримує ветеранів на всіх етапах їхньої реінтеграції.

Зрозуміло, що соціальний працівник у ветеранському середовищі має бути не просто виконавцем адміністративних функцій чи оформлювачем документів. Він має стати модератором партнерства, який об'єднує ресурси різних організацій, фасилітатором змін, який допомагає ветеранам знаходити нові цілі в житті, і справжнім адвокатом, який відстоює їхні права та інтереси. Це фахівець, який глибоко розуміє ветеранську ідентичність, знає, як працювати з посттравматичним стресовим розладом, почуттям втрати, агресією чи провинною, і вміє створювати програми, які сприяють довгостроковій реінтеграції, а не лише реагують на поточні запити. Соціальний працівник у такому контексті має бути підготовлений до роботи в умовах складних емоційних і соціальних викликів, мати навички психологічної підтримки, а також вміти будувати довіру з ветеранами, які часто відчують недовіру до бюрократичних систем. Це вимагає не лише професійної підготовки, а й високого рівня емпатії, чутливості до унікального досвіду ветеранів і готовності постійно навчатися. Наприклад, робота з ветеранами, які мають ПТСР, вимагає знання спеціальних технік психологічної підтримки, таких як когнітивно-поведінкова терапія чи методи групової фасилітації, які допомагають створювати безпечне середовище для діалогу. Такий підхід

дозволяє соціальним працівникам не лише надавати допомогу, а й допомагати ветеранам відновлювати соціальні зв'язки, знаходити нові професійні можливості та відчувати себе частиною громади.

Проте громади стикаються з численними викликами, які ускладнюють створення ефективної системи підтримки ветеранів. Однією з ключових проблем є відсутність чіткої міжвідомчої взаємодії на місцях, оскільки соціальні служби, медичні установи та заклади освіти часто працюють ізольовано, що призводить до дублювання зусиль або, навпаки, до прогалин у наданні послуг. Ветеран може отримати психологічну підтримку, але не знати про програми перекваліфікації, які надаються іншою установою. Низька поінформованість ветеранів про їх права та можливості є ще однією серйозною перешкодою, оскільки недостатня обізнаність про пільги та програми підтримки. Недостатність спеціально підготовлених кадрів також створює значні труднощі, оскільки важливо враховувати унікальність потреб ветеранів щодо адаптації до цивільного життя. Нарешті, проблеми з фінансуванням довгострокових програм часто обмежують ініціативи до одноразових заходів, які не забезпечують стабільної підтримки. Наприклад, громади можуть організувати разовий тренінг чи захід, але не мати ресурсів для створення постійних програм із перекваліфікації чи психологічної реабілітації. Ці виклики вимагають системного підходу, який включає залучення ресурсів на всіх рівнях – від місцевих громад до державних інституцій.

Для посилення партнерства та подолання цих проблем пропонується ключові кроки, які можуть змінити ситуацію. По-перше, необхідно інституціалізувати ветеранські простори в кожній громаді, щоб вони стали центрами підтримки та координації. Такі простори можуть виступати осередками, де ветерани отримують доступ до всіх необхідних послуг в одному місці, від юридичних консультацій до тренінгів із працевлаштування. По-друге, створення мережевої взаємодії між ветеранськими просторами дозволить обмінюватися досвідом, навчатися та реалізовувати спільні проєкти, що підвищить ефективність роботи. По-третє, залучення ветеранів як

консультантів до формування місцевої політики є критично важливим, адже їхній досвід і бачення є унікальними та незамінними. По-четверте, необхідно забезпечити академічну підтримку через розробку спеціалізованих програм підготовки та перепідготовки фахівців, які працюватимуть з ветеранською спільнотою. Такі програми мають включати навчання з психології, роботи з ПТСР, фасилітації групової підтримки та міжсекторальної взаємодії. Це дозволить підвищити якість соціальних послуг і забезпечити їх відповідність реальним потребам ветеранів.

Список використаних джерел

1. Бирик Д. Д., Савельчук І. Б. Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social work and education*. 2023. Vol. 10. No. 1. С. 7– 16. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.1>
2. Захаріна, Т.І. Механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реінтеграції ветеранів. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 2023. № 16 (48). С. 100–104, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.14>
3. Нагорна Н., Максьюм К. Соціальне підприємництво як детермінанта реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Габітус*. 2022. №. 36. С. 272–276. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2.022.36.45>
4. Савельчук І.Б. Адаптивність технологій соціальної роботи для підтримки стійкості суспільства. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2024 р., м. Ніжин) / За заг. ред. О. В. Лісовця. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С.139-142.*
5. Слозанська, Г., Горішна, Н., Бирик, Д., Криницька, І. Соціальна підтримка ветеранів/ветераном російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*, 2023. Vol. 10, No. 1. pp. 47-62. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5>

Дума Дмитро Володимирович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова.

ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ КАНАЛІВ СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

***Анотація.** У статті розглянуто особливості використання комунікаційних каналів соціальними працівниками в умовах кризових ситуацій, зокрема війни, внутрішнього переміщення та соціальної нестабільності. Проаналізовано ефективність традиційних і цифрових засобів зв'язку у взаємодії з отримувачами послуг. Окреслено ключові умови результативного інформування, зворотного зв'язку та підтримки населення. Підкреслено роль цифрової грамотності, доступності інформації та конфіденційності в організації комунікаційних процесів.*

У сучасних умовах, коли Україна стикається з численними кризовими ситуаціями, зокрема війною, пандемією та соціально-економічними викликами, роль соціальних працівників стає особливо важливою. Ефективна комунікація є ключовим інструментом у наданні своєчасної допомоги, підтримки та інформації населенню. В умовах обмеженого доступу до традиційних каналів зв'язку та зростання потреби в оперативному реагуванні, соціальні працівники повинні адаптувати свої комунікаційні стратегії, використовуючи як традиційні, так і цифрові засоби зв'язку.

Сучасне українське суспільство переживає безпрецедентні виклики, спричинені тривалими кризовими подіями – війною, внутрішнім переміщенням мільйонів людей, гуманітарною нестабільністю, економічною напругою та психологічними травмами широких верств населення. У цих умовах особливої актуальності набуває діяльність соціальних служб, які виконують функцію «першої соціальної допомоги» для людей у скрутному становищі. Водночас ефективність цієї допомоги значною мірою залежить від якості й своєчасності комунікації між соціальними працівниками та отримувачами послуг.

Комунікаційні канали стають головним засобом не лише інформування населення, а й інструментом підтримки, стабілізації, мобілізації ресурсів і зміцнення соціального зв'язку. Особливо важливо використовувати адаптивні, оперативні й доступні канали комунікації в умовах обмеженого фізичного

доступу, евакуацій, перебоїв зв'язку та змін у поведінці клієнтів під тиском стресових обставин. З огляду на це, соціальні працівники повинні не лише володіти професійними знаннями, а й мати сучасні комунікаційні навички, цифрову компетентність, розуміння медіаповедінки цільової аудиторії та здатність адаптуватися до динамічних змін.

Комунікація в умовах кризи виконує кілька важливих функцій: інформування, що забезпечує населення актуальною та достовірною інформацією про доступні соціальні послуги, допомогу та ресурси; функцію підтримки, яка базується на наданні емоційної та психологічної підтримки особам, які переживають стресові ситуації; функція мобілізації ресурсів, що дозволяє координувати дії між різними організаціями та волонтерами для ефективного надання допомоги; функція зворотнього зв'язку для отримання інформації від населення про їхні потреби та проблеми для оперативного реагування з боку соціальних працівників.

Комунікація в соціальній сфері виконує функцію не лише інформування, а й є засобом емоційної підтримки, координації дій, виявлення потреб отримувачів послуг, створення почуття безпеки. В умовах війни, природних катастроф, економічних криз чи пандемій комунікація стає способом збереження зв'язку між соціальними службами та населенням, особливо вразливими категоріями – людьми похилого віку, особами з інвалідністю, ВПО, родинами з дітьми, військовими та ветеранами. Успішна комунікація дозволяє не лише передавати інформацію, а й формувати довіру, знижувати рівень тривожності, запобігати паніці, мотивувати до звернення за допомогою. Соціальний працівник стає комунікатором, який діє швидко, етично, професійно та з урахуванням культурних і психологічних особливостей отримувачів послуг [2, с. 36].

Соціальні працівники використовують різноманітні канали комунікації, які можна поділити на: традиційні (особисті зустрічі, телефонні дзвінки, поштові повідомлення) та цифрові (електронна пошта, соціальні мережі (Facebook, Instagram), месенджери (Viber, Telegram), відеоконференції (Zoom,

Skype) [3, с. 39].

Сучасна практика показує, що ефективність комунікації зростає при поєднанні декількох каналів, а також при наявності адаптованого контенту для різних груп (наприклад, інфографіки для людей із когнітивними порушеннями чи відео з сурдоперекладом для осіб із вадами слуху).

Згідно з дослідженням, проведеним Харківським національним університетом імені В.Н. Каразіна, в умовах війни соціальні працівники активно використовують цифрові канали для підтримки зв'язку з отримувачами послуг, що дозволяє оперативно реагувати на їхні потреби.

Центри соціальних служб у різних регіонах України вже запровадили низку ефективних інструментів: Viber-боти для швидкого інформування про допомогу; спеціальні Telegram-канали для ВПО; відеозустрічі із соціальними працівниками; SMS-розсилки у сільських громадах; платформи «ЄДопомога» та «Соціальний гід»; співпраця з мобільними операторами щодо пільгового зв'язку для окремих категорій населення.

Ефективне використання комунікаційних каналів є критично важливим для соціальних працівників в умовах кризових ситуацій. Адаптація до нових умов, впровадження сучасних технологій та постійне вдосконалення комунікаційних стратегій дозволяють забезпечити своєчасну та якісну допомогу населенню. Врахування потреб та можливостей цільової аудиторії, а також тісна співпраця з іншими організаціями сприяють підвищенню ефективності соціальної роботи в умовах кризи [1, с. 20].

Проведений аналіз засвідчує, що ефективна комунікація є однією з найважливіших складових діяльності соціального працівника, особливо в умовах кризових ситуацій, коли від своєчасного інформування та підтримки залежать безпека, добробут і психологічна стабільність отримувачів послуг. В умовах війни, переміщення населення, втрати соціальних зв'язків і доступу до ресурсів, канали комунікації стають своєрідним «мостом» між соціальними службами та людьми, які потребують допомоги. Застосування як традиційних, так і цифрових інструментів комунікації дозволяє забезпечити швидке

реагування, охоплення широкої аудиторії, індивідуалізацію підтримки, а також адаптацію послуг до конкретних потреб населення. Проте для досягнення максимальної ефективності комунікації необхідно враховувати низку умов: технічну доступність, інформаційну зрозумілість, безпеку передачі даних, культурну чутливість і психологічний стан отримувачів послуг.

Особливої уваги потребує підготовка соціальних працівників до використання сучасних технологій, розвиток їхньої цифрової компетентності, а також створення стабільної інфраструктури для комунікації в кризовий період. Важливо також забезпечити належну координацію між державними установами, волонтерськими організаціями та місцевими громадами задля уніфікації комунікаційних стратегій.

Таким чином, удосконалення системи комунікації у сфері соціальної роботи є не просто організаційним завданням, а стратегічною необхідністю для посилення стійкості соціальної системи загалом та захисту найбільш вразливих груп населення в умовах багатовимірної кризи.

Список використаних джерел

1. Гринців М., Зубрицький І. (2024) Організація професійної комунікації в соціальній роботі. Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». №2(59), 2024. С.18-23.
2. Плахова О. (2022). Кризова комунікація в соціальній роботі в умовах війни. SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. №12, 2022. С.33-39.
3. Міхеєва О.Ю. (2024). Характеристика комунікаційних технологій у соціальній роботі. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: ВИКЛИКИ ЧАСУ: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, що присвячена 190-річчя УДУ імені Михайла Драгоманова (24 квітня 2024 року). Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024, С.37-40.

Куниця Тетяна Юрївна,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувач відділу соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту проблем виховання НАПН України

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧНІВ ІЗ ТРАВМАТИЧНИМ ДОСВІДОМ ВІЙНИ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ.

***Анотація.** Війна в Україні глибоко вплинула на психоемоційний стан дітей і молоді, що призвело до зниження академічної успішності, соціальної адаптації та зростання тривожності. В статті представлено структурно-функціональну модель соціально-педагогічного супроводу, що включає діагностику, індивідуальне планування, психосоціальну підтримку, розвиток життєстійкості та моніторинг змін. Модель базується на міждисциплінарній взаємодії фахівців, педагогів, батьків і громади. На основі виявлених потреб створено програму тренінгів для педагогів щодо реагування на ПТСР, емоційні кризи та професійне вигорання. Представлений підхід спрямований на формування безпечного освітнього середовища, підтримку емоційного благополуччя та відновлення дітей у постконфліктний період.*

Досвід війни залишає глибокий слід у психоемоційному розвитку дитини, що суттєво впливає на її навчальні досягнення та соціальну адаптацію. Організація соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді під час війни та повоєнного відновлення є критично важливим для їхнього відновлення, реінтеграції та розвитку.

Війна поставила під загрозу освіту, а відтак і майбутнє дітей та молоді в Україні. За даними дослідження UNICEF Україна близько 5,3 мільйона з них стикаються з перешкодами в отриманні освіти, зокрема приблизно 3,6 мільйона безпосередньо постраждали від закриття шкіл. Через це діти в Україні ризикують втратити критичні для навчання та соціального розвитку роки. За даними 2023 понад 60 % дітей, які пережили воєнні події, демонструють підвищений рівень тривожності та депресивні симптоми. За результатами нашого дослідження 42 % опитаних учнів та студентів мають високий рівень симптомів посттравматичного стресового розладу; 58 % демонструють знижену емоційну стійкість; 36 % мають низький рівень соціальної адаптації в новому освітньому середовищі. Усе це призводить до зниження академічної успішності, а труднощі у спілкуванні та порушення поведінки стають типовими наслідками травматичного досвіду війни.

Саме тому організація соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді в країнах, що пережили війну, базується на інтеграції психологічної підтримки, освіти та розвитку навичок стійкості.

Узагальнено соціально-педагогічний супровід дітей та молоді в закладах освіти представлено у структурно функціональній моделі.

Мета моделі: Створення ефективної системи підтримки дітей та молоді, які зазнали травматичного досвіду, з метою їхньої соціальної адаптації, психоемоційного відновлення та забезпечення якісного освітнього процесу.

Структура моделі:

1. Суб'єкти супроводу: учень/студент; класний керівник/куратор; практичний психолог; соціальний педагог; адміністрація закладу освіти; батьки (законні представники); залучені фахівці.

2. Етапи супроводу:

I. Діагностичний етап: проведення первинного психологічного скринінгу учнів; виявлення рівня стресу, ознак ПТСР, проблем адаптації; визначення індивідуальних потреб дитини.

II. Планувальний етап: розробка індивідуальної програми соціально-педагогічного супроводу; встановлення короткострокових і довгострокових цілей; залучення необхідних фахівців.

III. Корекційно-розвивальний етап: реалізація програм психологічної підтримки (арт-терапія, тренінги життестійкості, соціально-емоційне навчання); індивідуальні та групові консультації; організація підтримувальних заходів у класі/групі.

IV. Моніторинговий етап: регулярне оцінювання динаміки стану учня; коригування індивідуальної програми супроводу.

V. Рефлексивно-аналітичний етап: підбиття підсумків реалізації програми; оцінка досягнення запланованих результатів; розробка рекомендацій для подальшої підтримки.

Структурні компоненти соціально-педагогічного супроводу

- Психосоціальна підтримка: надання психологічної допомоги дітям, які

пережили травми, через консультації, терапію та створення безпечних просторів для гри та соціалізації.

- **Освіта:** забезпечення доступу до якісної освіти, включаючи неформальні навчальні програми та використання інноваційних методів, таких як цифрові платформи для навчання.

- **Розвиток навичок:** підтримка розвитку життєвих навичок, таких як вирішення конфліктів, емоційна регуляція та соціальна взаємодія.

- **Залучення громади:** співпраця з місцевими спільнотами, батьками та вчителями для створення підтримуючого середовища та сприяння реінтеграції дітей.

Функціональні компоненти супроводу:

1. Діагностичний компонент (визначення емоційного стану учня, ідентифікація ризиків психоемоційної дезадаптації).

2. Програмно-планувальний компонент (побудова індивідуальної траєкторії підтримки; формування мультидисциплінарної команди).

3. Корекційно-розвивальний компонент (психокорекційна робота; розвиток емоційного інтелекту, стресостійкості; соціалізація через позакласні активності).

4. Освітньо-просвітницький компонент (інформаційна робота з педагогами й батьками; підвищення обізнаності про травматичний досвід і методи допомоги).

5. Моніторингово-рефлексивний компонент (постійний аналіз ефективності заходів; внесення змін до плану супроводу відповідно до змін у стані).

Принципи реалізації моделі:

Принцип індивідуалізації: врахування особистісних особливостей кожної дитини.

Принцип гуманізму: безумовна підтримка, повага до гідності дитини.

Принцип конфіденційності: захист персональної інформації.

Принцип системності: єдність діагностики, супроводу й аналізу

результатів.

Принцип міждисциплінарності: командна робота фахівців різних сфер.

Очікувані результати впровадження моделі: покращення

психоемоційного стану учнів/студентів; зменшення проявів посттравматичних симптомів; підвищення рівня академічної успішності та соціальної адаптації.

Формування стійкості до стресу та позитивної самооцінки.

Варто відзначити, що на сьогодні існує ряд практичних моделей організації роботи з дітьми та молоддю в кризових ситуаціях. Але не всі вони реалізовані у всеукраїнському масштабі. Як показали результати опитування тільки третина педагогічних колективів вважає, що їхній заклад повністю відповідає критеріям безпечного середовища; більшість фахівців (72 %) не мали спеціалізованого навчання для роботи з травмованими дітьми. Серед основних потреб для створення безпечного середовища педагоги виділяються: психосоціальна підтримка дітей (82 %), необхідність підвищення кваліфікації (76 %) і потреба у кризових протоколах (68 %). Ключовими проблемами визначили нестачу чітких алгоритмів, недостатню психологічну підготовленість педагогів і високий рівень професійного вигорання.

Тому відповідаючи на запит педагогів нами було розроблено програму тренінгів для педагогів «Реагування на емоційні кризи та ПТСР у дітей і молоді». Мета програми полягає підвищення психолого-педагогічної компетентності вчителів, соціальних педагогів та адміністрації у виявленні, розумінні та правильному реагуванні на кризові емоційні стани та посттравматичні реакції учнів/студентів. Програма включає інтерактивні тренінги з практичними вправами, рольовими іграми, кейс-аналізами. Розрахована на 3 модулі по 2 години. Перший модуль – розуміння травми та ПТСР у дітей та молоді – містить теоретичну інформацію про види психологічних травм, механізми формування ПТСР у дітей, його типові та нетипові прояви, ознаки тривожних розладів, панічних атак, дисоціацій, а також практичні вправи, спрямовані на аналіз ситуацій з позиції дитини. Другий модуль – Психологічна перша допомога (ППД) – присвячений

принципам надання ППД, технікам стабілізації та заземлення, опрацювання практичного кластера втручання в кризову ситуацію в класі/групі. Третій модель – Робота з класом/групою після інциденту – зорієнтований на ознайомлення з моделями взаємодій з колективом після емоційного зриву, превенції булінгу та відновленню доброзичливих відносин в класі.

Додатково були розроблені пам'ятки «Що робити при кризі», «Фрази підтримки», «ПТСР: коротко для вчителя», збірник кейсів для роботи в групах, шаблон «Журнал кризових подій» (внутрішній облік), а також кризовий протокол реагування та програма тренінгів «Профілактика та подолання емоційного вигорання у педагогічній сфері».

Таким чином, організація соціально-педагогічного супроводу в закладах освіти є багатограним процесом, що вимагає комплексного підходу та співпраці між усіма учасниками освітнього процесу. Створення та розвиток безпечного та підтримуючого середовища сприяє не лише академічному успіху, але й емоційному та соціальному благополуччю дітей та молоді у постконфліктних умовах.

Список використаних джерел

1. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді : монографія / [Алексєєнко Т. Ф., Жданович Ю. М., Малиношевський Р. В. та ін.] / за заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. – К. : ТОВ "Задруга", 2017. □ 168 с.
2. Савельчук І.Б. Адаптивність технологій соціальної роботи для підтримки стійкості суспільства. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери : зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (26 листопада 2024 р., м. Ніжин) / За заг. ред. О. В. Лісовця. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 139-142.
3. Горбенко А.С., Савельчук І.Б. Чинники впливу синдрому професійного вигорання на успішність діяльності соціальних працівників. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 2 листопада 2022 р.) / редкол.: В.Л. Погребна, В.В. Кузьмін, Н.В. Островська, Т.О. Бородулькіна та ін. [Електронний ресурс] Електрон. дані. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 20-22.

Литовченко Олександр Володимирович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Інституту проблем виховання НАПН України

ТРАВМА-ІНФОРМОВАНИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З МОЛОДДЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** У статті розглядається актуальність та сутність травма-інформованого підходу в соціальній роботі з молоддю в Україні в умовах воєнного часу. Проаналізовано ключові принципи цього підходу, такі як безпека, надійність, підтримка, співпраця, розширення можливостей та врахування культурно-історичних і гендерних аспектів. Висвітлено міжнародний досвід та перші кроки впровадження травма-інформованої практики в українському контексті.*

В умовах викликів воєнного часу загострилися проблеми у соціальній сфері, виникли нові ризики та питання, які потребують вирішення. Соціально-педагогічна практика стикнулася з масштабними викликами щодо подолання дітьми та молоддю наслідків вимушеного переселення, негативного досвіду під час перебування в зоні бойових дій, на окупованих територіях тощо [1]. Набули значної актуальності поняття «травма», «гостра реакція на стрес» (ГРС), «посттравматичний стресовий розлад» (ПТСР) та інші, актуальні для фахівців соціальної сфери в Україні в умовах війни.

Особливої соціальної, соціально-педагогічної підтримки потребує молодь, яка перебуває в процесі соціального становлення.

Важливими і перспективними для української практики соціальної роботи в умовах воєнного часу є травма-інформований підхід та відповідний напрям – соціальна робота, інформована про травму. Травма-інформований підхід, поняття «практика, інформована про травму» («trauma-informed practice») – є актуальними для соціальної сфери багатьох європейських країн, зокрема практики соціальної роботи.

Актуальність такого підходу для соціальної сфери України зумовлює доцільність аналізу сутності травма-інформованого підходу, проєктів травма-інформованої соціальної роботи з молоддю.

У міжнародному науковому полі наявні дослідження травма-інформованого підходу, травма-інформованої практики; концептуальні

документи організацій медичної і соціальної сфер, які представляють сутність і основні принципи такого підходу.

У публікаціях Управління з питань зловживання психоактивними речовинами та психічного здоров'я США (SAMHSA) акцентовано, що «травма – це широко поширена проблема», травма може бути наслідком насильства, травматичного досвіду, однак більшість людей мають травми внаслідок жорстокого поводження, зневаги, втрати, катастрофи, війни тощо [3].

Концепція підходу, інформованого про травму, ґрунтується на шести ключових принципах [3]:

1. Безпека. Пріоритетом є фізична, психологічна та емоційна безпека користувачів послуг і персоналу (люди знають, що вони в безпеці, або запитують, що їм потрібно, щоб почуватися в безпеці, запобігання повторній травматизації, впровадження політики, практик і механізмів захисту).

2. Надійність і прозорість. У політиці та процедурах організації з метою зміцнення довіри між персоналом, користувачами послуг та суспільством.

3. Підтримка. Користувачі послуг отримують підтримку в спільному прийнятті рішень, виборі та встановленні цілей для визначення плану дій, необхідних для вирішення проблеми.

4. Співпраця. Використання формальної та неформальної підтримки однолітків і взаємодопомоги, зосередження на співпраці та активному залученні користувачів послуг до надання послуг.

5. Розширення можливостей. Урахування почуттів і проблем персоналу та користувачів послуг; визнання того що люди, які пережили або переживають травму, можуть відчувати себе безсилими контролювати те, що з ними відбувається, ізольованими і мати почуття приниження власної гідності.

6. Культурно-історичні та гендерні проблеми. Уникання культурних стереотипів і упереджень, надання доступу до гендерно-чутливих послуг, використання традиційних культурних зв'язків, включення політик, протоколів, які відповідають потребам осіб, які обслуговуються.

«Соціальна робота, інформована про травму», «молодіжна робота,

інформована про травму», – відносно нові поняття в соціальній роботі в Україні, але разом з тим є необхідною практикою. В українських публікаціях в галузі соціальної роботи презентовано успішні практики, зокрема проєкт «Молодь за демократію в Україні: Фаза III» у межах Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки, у межах якого розроблено та перекладено посібник з навчального курсу з молодіжної роботи, інформованої про травму (Guide on the educational course of trauma informed youth work, draft) [2]. У 2022 році протягом чотирьох місяців в Україні впроваджували навчально-практичну програму «Молодіжна робота, інформована про травму» спільно з Міністерством молоді та спорту України та 12 молодіжними центрами. Програма передбачає тренінг для тренерів, реалізацію ними навчальних програм у громадах. Відповідне навчання проводиться у країнах, які надали тимчасовий притулок молодим українським біженцям.

Травма-інформовані практики охоплюють різні соціальні сфери, отже в Україні розроблено, наприклад, рекомендації «Травма-інформована політика медіаіндустрії» (2022), які мають на меті звернення уваги медіаіндустрії на необхідність розвитку травма-інформованої організаційної культури у відповідь на виклики війни. Загалом в українському соціально-гуманітарному просторі створено значну кількість практичних інструментів, орієнтованих на роботу з травмою, психологічну/психосоціальну підтримку, профілактику ПТСР, попередження вторинної травматизації тощо.

Список використаних джерел

1. Куниця Т. Соціально-педагогічний супровід в закладах освіти: реалії та перспективи. *Партнерство з закладами освіти та соціальними інституціями в контексті соціально-педагогічної підтримки та супроводу дітей та молоді: матеріали III Всеукраїнського круглого столу* / за заг. ред Т. Куниці. Івано-Франківськ: НАІР, 2024. С.39-43. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-89-5-2024-104>
2. Guide on the educational course of trauma informed youth work, draft (2022). URL: <https://rm.coe.int/eng-trauma-informed-youth-work-yfdua-digital/1680aa9073>
3. SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach, 2014. URL: <https://library.samhsa.gov/sites/default/files/sma14-4884.pdf>

Поліщук Ірина Петрівна,
старший викладач кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ

***Анотація.** У тезах розглядається арт-терапія як ефективний метод психоемоційної підтримки внутрішньо переміщених сімей в умовах сучасних соціальних викликів. Окреслено ключові види арт-терапевтичних технік, а також специфіку їх застосування. Арт-терапія, яка є формою психологічної підтримки, допомагає у подоланні травматичного досвіду, відновленні комунікативних зв'язків та формуванні адаптаційних стратегій.*

Психоемоційна підтримка внутрішньо переміщених сімей є надзвичайно актуальною темою в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема в Україні, де збройний конфлікт призвів до масового переміщення населення. Втрата дому, роботи та звичних соціальних зв'язків викликає серйозні стресові ситуації, які можуть призвести до розвитку психічних розладів, таких як депресія та посттравматичний стресовий розлад. У цьому контексті арт-терапія виступає як інноваційний та ефективний метод психоемоційної підтримки, що дозволяє внутрішньо переміщеним сім'ям виражати свої емоції через творчість.

Арт-терапія як засіб психоемоційної підтримки є актуальним напрямом у сучасній науці та практиці, який активно розвивається в Україні. Серед дослідників, які вивчають її застосування в роботі з різними категоріями клієнтів можна виділити М. Авраменко, О. Вознесенську, І. Івженко, Л. Полторака, Л. Фірсову, Є. Холостову та інших.

Американська Асоціація Арт-терапії визначає арт-терапію як “діяльність у сфері психічного здоров'я, що використовує творчий процес для поліпшення фізичного, психічного та емоційного благополуччя людей будь-якого віку.” [1]

Науковиця Н. Авер'янова у своїх дослідженнях аналізує вплив арт-терапії на психологічний стан осіб, які пережили бойові дії, включаючи як безпосередніх учасників, так і внутрішньо переміщених осіб та місцевих жителів та стверджує, що арт-терапія сприяє корекції поведінки, знижує агресію, зменшує прояви депресії та підвищує здатність до комунікації та інтеграції в соціум [2, с. 8].

Арт-терапія базується на різних концептуальних підходах, кожен із яких має свої особливості та фокус на певних аспектах роботи. Основними є психодинамічний, когнітивно-поведінковий та гуманістичний підходи.

Психодинамічний підхід допомагає пацієнту усвідомити та пропрацювати глибокі емоційні конфлікти, страхи чи травматичний досвід. Когнітивно-поведінковий підхід спрямований на навчання пацієнта усвідомлювати та контролювати свої емоції та поведінку. Гуманістичний підхід передбачає допомогти пацієнтові усвідомити власний потенціал, побудувати гармонійні стосунки із самим собою та з навколишнім світом [3, с. 8].

Арт-терапія здійснюється у декількох формах, до яких належать:

- активна форма: пацієнт самостійно створює малюнки, скульптури, живописні твори та музичні композиції;
- пасивна форма: пацієнт взаємодіє з художніми творами, створеними іншими митцями, шляхом розглядання картин, прослуховування музики або читання літератури;
- змішана форма: пацієнт використовує роботи відомих художників для створення власних живописних картин, малюнків та скульптур [2, с. 10].

Крім того, арт-терапевтична практика може бути реалізована в двох основних форматах: індивідуальному та груповому. Індивідуальна арт-терапія передбачає заняття, що проводяться з окремим членом сім'ї, зосереджуючи увагу на його особистих переживаннях і емоціях. Групова арт-терапія включає участь кількох членів сім'ї, що сприяє спільній творчості та обговоренню.

Арт-терапевтична діяльність з внутрішньо переміщеними сім'ями включає різноманітні методики, кожна з яких націлена на вирішення специфічних проблем:

Малювання та живопис: ці техніки дозволяють виражати складні емоції та почуття, які важко сформулювати словами. Створення образів на папері сприяє глибшому усвідомленню власних переживань.

Ліплення з глини: робота з глиною допомагає трансформувати внутрішній

емоційний стан у фізичну форму. Відчуття текстури та процес створення сприяють релаксації та зняттю емоційного напруження.

Музикотерапія: цей підхід використовує вплив музики на емоційний стан особи. Слухання музики, гра на інструментах або створення мелодій стимулюють емоційне розвантаження та позитивні когнітивні зміни.

Танцювально-рухова терапія: рух і танець застосовуються для роботи з психосоматичними затисками, які можуть виникати внаслідок стресу або травм.

Казкотерапія: створення або аналіз казок та історій допомагає пацієнту символічно виражати свої внутрішні переживання [3, с. 8-9].

Арт-терапія активно впроваджується в рамках благодійних та соціальних проєктів, що сприяє підтримці внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Наприклад, благодійні організації, такі як «Карітас України», регулярно організовують арт-терапевтичні майстер-класи, які надають можливість учасникам виразити свої емоції та переживання через творчість. Такі заходи допомагають не лише в емоційному розвантаженні, але й у формуванні соціальних зв'язків між учасниками [4].

Крім того, волонтерські ініціативи проводять арт-терапевтичні заняття для ВПО в тимчасових притулках, що дозволяє створити безпечний простір для самовираження і підтримки. Наприклад, заняття з малювання або ліплення можуть стати способом для учасників поділитися своїми переживаннями про втрати, стрес та адаптацію до нових умов життя.

Отже, арт-терапія виступає важливим інструментом психоемоційної підтримки внутрішньо переміщених сімей, особливо в умовах соціальних викликів, що виникають внаслідок збройного конфлікту в Україні. Застосування різноманітних методик, таких як малювання, ліплення, музикотерапія та казкотерапія, дозволяє учасникам виражати свої емоції, знизити рівень стресу та агресії та підвищити здатність до соціальної інтеграції та адаптуватися до нових умов життя.

Список використаних джерел

1. American Art Therapy Association. About Art Therapy [Електронний ресурс] /

American Art Therapy Association. 2017. URL: <https://arttherapy.org/about-art-therapy/>.

2. Авер'янова Н. Арт-терапія як засіб реабілітації учасників бойових дій в умовах російсько-українського збройного конфлікту. Українознавчий альманах. Випуск 26. С. 8-12.

3. Бедіченко О., Раєвська Я. Концепції та методики арт-терапії: розвиток і впровадження в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія, 2024. (3 (64), 5-11.

4. Карітас України. Арт-терапія як інструмент роботи з дітьми переселенцями. Київ: Видавництво «Громадський ресурс». 2023.

Рогальська-Яблонська Інна Петрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
старший науковий співробітник
відділу соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту проблем виховання НАПН України

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Анотація. У статті розглядається проблема налагодження партнерської взаємодії соціальних інституцій, акцентується її важлива роль для спільного розв'язання наявних загальних проблем, зокрема, проблем освіти і виховання дітей та їхньої соціалізації в сучасному соціумі.

Швидке розповсюдження цифрових технологій, цифровізація суспільства, освіти та середовища життєдіяльності людей створили нові соціально-культурні умови, в яких проходить становлення особистості дитини, відбувається процес її соціалізації. Соціалізація і виховання є процесами багатокомпонентними, багатоаспектними та набувають специфічної реалізації, особливо в період діджиталізації суспільства. Вочевидь, ситуація, обумовлена збільшенням контенту дистанційних форматів в освітньому процесі, вплив неупорядкованих інформаційних потоків, що зумовив виникнення проблеми реалістичності сприйняття дітьми соціального світу, ускладнили соціально-виховну діяльність соціальних інституцій. Як влучно відмітив І.Бех, «процес виховання особистості – явище багатовимірне; воно визначається впливами різного ступеня широти – від найзагальніших, соціальних чинників, до індивідуальних, вузькоспрямованих. Неможливо науково обґрунтовано організувати виховання особистості дитини, не маючи глибоких знань про сутність цих чинників, їх специфіку на цьому етапі суспільного розвитку» [1, с. 221]. Тому виникає необхідність широкого залучення можливостей соціуму як важливого чинника впливу на процес соціалізації особистості дитини. Для визначення потенційних можливостей соціуму варто зважати на його соціальні потреби, потенціал його соціальних інституцій та їх соціальну діяльність. Основними соціальними інституціями, які розв'язують певні конкретні завдання суспільного життя та визначають ефективність соціалізації молодого

покоління, науковці вважають такі: соціальні інститути сім'ї і шлюбу, до яких належать інституції родинності, батьківства, материнства, опікунства (забезпечують потребу продовження роду), інституції сфери освіти і культури (забезпечують потребу передавання знань, формування умінь і навичок, оволодіння способами дії у процесі соціалізації молодого покоління); їх головна мета у створенні, розвитку, зміцненні культури для соціалізації молодого покоління і передачі йому накопичених культурних цінностей всього суспільства. Водночас, з розвитком суспільства у процесі соціалізації виникають нові тенденції і відповідно з'являються нові соціальні інституції, однією з яких, на переконання науковців, в останнє десятиліття усе більшого значення набуває Інтернет як глобальна мережа і як сегмент конкретного суспільства. Тому в умовах сьогодення його також можна вважати достатньо дієвим соціальним інститутом, а сучасними дослідниками відповідно відстоюється думка про те, що «процес інтернет-соціалізації не тільки виступає сучасним механізмом і транслятором інституційних норм, правил, практик сучасного соціуму і культури, а й розширює межі, зближуючи суб'єктів із протилежними паттернами та зразками мислення, розширюючи межі звичної соціально-культурної ситуації та поглиблюючи комунікативні компетенції» [2, с. 49]. Кожна з соціальних інституцій є достатньо стійким соціокультурним середовищем, кожна має свої специфічні соціально-виховну мету, завдання та використовує відповідні форми і методи їх досягнення. І лише узгоджена взаємодія цих соціальних інституцій сприяє ефективному вирішенню завдань гармонійної соціалізації молодого покоління.

Наголосимо, що саме соціальні інституції транслиують дитині суспільно значущі цінності та норми, організовують певні види і форми діяльності, в яких і відбувається розгортання процесу соціалізації особистості. Процес соціалізації дитини істотно залежить від соціальних нормативів та настанов, які регулюють вимоги, пред'явлені їй суспільством через відповідні соціальні інституції, що забезпечують її адекватне залучення до соціального виховання та соціальної діяльності. Особливістю соціалізації дитини є насамперед те, що вона відкриває

світ для себе вперше, і при цьому можливості освоєння соціального довкілля розкриваються у безперервній зміні простору її «соціального дозрівання», у поглибленні та ускладненні свідомого в її суб'єктивній активності, у характері її занурення у соціальний світ людей.

У період дитинства закладаються основи соціального, емоційного, вольового, пізнавального розвитку дитини, відбувається процес «вростання» у світ людської культури, актуалізація власних потенцій, формуються власні погляди дитини на соціальний світ та усвідомлення себе у ньому. Оскільки орієнтація у соціальному довкіллі завжди була і залишається важливою потребою людини, то особливого значення тут набуває той факт, що ставлення до довколишнього світу опосередковане ставленням до людей, з якими дитина вступає у практичну взаємодію і мовленнєве спілкування. Чим більша кількість об'єктів соціального середовища та різноманітних соціальних інституцій увійде в контекст діяльності дитини, тим ширше розгорнеться палітра її соціальних стосунків, а взаємодія цих інституцій є важливою необхідною умовою ефективного розвитку особистості у суспільстві та процесу її гармонійної соціалізації.

Взаємодія є найзагальнішою категорією науки в цілому. Як філософська категорія взаємодія відображає процес впливу різноманітних об'єктів один на одного, їх взаємообумовленість, взаємозв'язок, взаємоперехід і є своєрідним інтегруючим чинником.

У соціально-психологічному аспекті взаємодію визначають не лише як «вплив різних суб'єктів один на одного, але і як їхній взаємозв'язок, взаємообумовленість, взаємний обмін тощо» [4, с. 31], тобто взаємодією передбачена безпосередня організація взаємних дій суб'єктів, спрямованих на досягнення спільної мети. У такому розумінні взаємодія постає як процес систематичної, постійної реалізації кожним з партнерів соціальної дії, як єдність у розумінні ситуації і певна міра солідарності та згоди між ними. Соціальна взаємодія суб'єктів є формою соціальної комунікації, в якій одночасно поєднуються і цільові орієнтири спільної діяльності, і ціннісна

основа єдності як колективного суб'єкта.

Поняття «партнерська взаємодія» трактується сучасними науковцями як «форма безпосереднього впливу автономних, рівноправних суб'єктів, орієнтованих на спільне задоволення загального інтересу, що характеризується добровільністю, взаємним визнанням і довірою, взаємною відповідальністю й орієнтованістю на досягнення певних цілей» [5, с. 145]. Якщо брати до уваги той факт, що кожна соціальна інституція виконує свою домінуючу роль у вирішенні різноманітних завдань соціального виховання, то вочевидь стає зрозумілим ефективність результатів їх партнерської соціальної взаємодії у вирішенні проблеми соціалізації молодого покоління. Соціальній взаємодії властиві такі характеристики: суб'єктно-діяльнісні (суб'єкти соціальної взаємодії, тип, різноманітність, характер зв'язків і взаємин); ціннісно-орієнтаційні (соціальні запити, цінність і орієнтація, мета і напрями розвитку взаємодії), змістові (концептуальні, що відображають моделі організації взаємодії; предметні проєкції, що відображають мету, завдання, методи і засоби взаємодії), організаційно-управлінські (напрями і стратегія розвитку соціальної взаємодії, основні форми її організації, її організаційна структура та характеристики управління). Способом здійснення соціального партнерства є соціальний діалог, який налагоджують суб'єкти взаємодії з метою досягнення згоди з питань, що становлять взаємний інтерес.

Методами партнерської взаємодії є такі:

- методи онлайн-взаємодії (наразі особливо актуальні в умовах дистанційної освіти) – блог (передбачає обговорення, оцінку та активне коментування викладеної інформації чи запропонованого шляху вирішення певної ситуації);
- відео-конференція (прийняття рішень, обговорення, захист проєктів відбуваються у режимі реального часу, усі суб'єкти педагогічної взаємодії мають можливість бачити один одного); чат (спілкування в групах та месенджерах в режимі реального часу, тобто онлайн);
- метод прогресивного взаємовпливу – сутність методу полягає в тому,

щоб під час спілкування мотивувати партнера до внутрішніх змін та виконання спільної діяльності;

- метод рефлексивної взаємодії – емоційна регуляція спільних дій партнерів на основі налагодження зворотного зв'язку щодо інформації, отриманої під час спільної діяльності;

- метод конструктивної комунікації – обґрунтована оцінка та обговорення цілей, засобів або дій суб'єктів взаємодії і знаходження компромісних рішень [3, с. 99].

Отже, партнерська взаємодія соціальних інституцій забезпечує об'єднання їх зусиль для вирішення спільного завдання – гармонійної соціалізації особистості дитини; сприяє здійсненню прямого контакту учасників одного з одним з оперттям на ініціативу кожного конкретного учасника; спільно використовує потенційний ресурс соціальних інституцій для задоволення різноманітних потреб усіх суб'єктів взаємодії на засадах реалізації соціального діалогу, а також для спільного розв'язання наявних загальних проблем, зокрема, проблем освіти, виховання і соціалізації дітей в сучасному цифровому середовищі.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості. Підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
2. Буковська О.О., Мазур Т.В., Анищенко Л.О. Вплив соціальних інтернет-мереж на соціалізацію молоді. *Габітус*. 2021. Випуск 29. С. 48-52.
3. Починок Є. Партнерська взаємодія як інноваційний компонент нової української школи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, Вип. 1, 2023. С.95-102.
4. Приходько Ю.О., Юрченко В.І.. Психологічний словник-довідник: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2012. 328 с.
5. Татаринцева Г. Методологічні підходи до визначення поняття «партнерство». *Наука молода*. 2007. № 8. С. 145–150.

Романов Олександр Георгійович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОНЛАЙН-ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КІБЕРБУЛІНГУ ПІДЛІТКІВ ТА ОЦІНКИ ЧАСТОТИ НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИХ ЙОГО ФОРМ

***Анотація.** Проаналізовано різні аспекти застосування онлайн інструментів для проведення досліджень кібербулінгу в Україні. Обґрунтовано доцільність використання сучасних ІКТ. Представлено результати дослідження оцінки частоти найбільш поширених форм кібербулінгу.*

Проблема профілактики кібербулінгу підлітків є надзвичайно актуальною на сучасному етапі в зв'язку з зростанням важливості ролі соціальних мереж у їх житті. Війна в Україні підсилила негативні впливи інтернет-комунікативних технологій та виникнення проблеми втрати безпеки у віртуальному просторі. Феномен кібербулінгу набуває розповсюдження, тому важливим є розуміння спектру сучасних можливостей для його дослідження та оцінки частоти найбільш поширених форм.

В Україні наукові дослідження кібербулінгу проводяться лише знедавна. Одним з інструментів його дослідження є використання інформаційно-комунікаційних технологій: безкоштовні та зручні платформи; потужні обчислювальні сервіси для обробки та візуалізації статистичного матеріалу; комунікаційні сервіси для організації взаємодії з користувачами.

Різні аспекти впровадження сучасних ІКТ розглядалися в дослідженнях Ю. Вінтюка, І. Котика та інших. [1; 2]

Застосування онлайн інструментів для проведення таких досліджень має низку переваг: технологічність доступу до респондентів; широта охоплення; контроль якості фіксування відповідей та процесу зберігання і обробки даних опитування; організація зворотного зв'язку з респондентами; скорочення часу та підвищення якості аналізу результатів; реалізація у соціальній практиці методології штучного інтелекту. Використання сучасних онлайн-технологій дозволяє інтенсифікувати процес досліджень: проводити анкетування у режимі

віддаленого доступу; збільшити кількість вибірки; оптимізувати процес збереження, обробки та візуалізації даних.

У контексті вивчення розповсюдження кібербулінгу підлітків дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) у 2018 році було проведено опитування, до якого долучилися 6791 респондентів через SMS та сервіси миттєвих повідомлень. За даними дослідження, серед 10–17-річних українців кожен п'ятий підліток визнає себе жертвою онлайн-знущань [4].

Серед найбільш масштабних вітчизняних ініціатив у сфері запобігання кібербулінгу слід відзначити аналітичне дослідження «Протидія кібербулінгу та кібергрумінгу в Україні», організоване в 2019 році зусиллями Правозахисного департаменту Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA [4].

У США було започатковано Центр дослідження кібербулінгу, в публікаціях якого за 2019 рік було зазначено, що приблизно 37 % респондентів повідомили про кібербулінг, здійснений щодо них (за даними репрезентативної вибірки майже 5 тис. осіб у віці 12-17 років).

Цінним джерелом щодо позиції дітей та молоді, зокрема питань кібербулінгу, є молодіжний проект U-Report – швидкі опитування через СМС та Твітер, – ініційований ЮНІСЕФ. Так, у липні 2016 в межах проекту проводилось опитування за темою «Кібербулінг». Згідно з дослідженням, 30 % респондентів з 3836, які відповіли на питання проявів кібербулінгу, стикнулися з плітками та брехнею, 19 % зазнавали прямих образ, фото 7 % поширювали без їхньої згоди, 44 % з такими випадками не стикалися.

Щодо окремих форм кібербулінгу, то розсилання образливих повідомлень стало предметом опитування «Безпека в інтернеті (кібербулінг)» цього самого проекту. Так, станом на 26 лютого 2019 року, 38 % з 15 095 опитаних отримували погрозливі та/або принизливі повідомлення в Інтернеті.

В опитуванні за темою секстингу проекту U-Report узяло участь 25 035 респондентів, 40 % з яких надсилали комусь свої фото інтимного змісту.

За даними дослідження «Голоси дітей», проведеного Коаліцією «Права

дитини в Україні», 19 % дітей стикнулися з булінгом, із них – 22 % отримували погрозливі повідомлення в Інтернеті чи соціальних мережах. 7 % такі повідомлення отримували телефоном. Загалом участь в опитуванні взяли 1 290 дітей. Окреслене підтверджує значний ризик благополуччю дітей через кібербулінг, а також їх вразливість до кібергрумінгу. Втрата комунікацій із сім'єю та недовіра до можливостей допомоги, особливо від закладів освіти, лише посилює ризики безпеки дітей в інформаційному просторі.

Присяжнюк О.В., Близюкова О.М. запропонували інформаційну модель віртуальної лабораторії дослідження кібербулінгу у вигляді веб-сайту, реалізованого на базі Гугл-платформи та розміщеного у вільному доступі. Основним призначенням сайту є організація емпіричного дослідження кібербулінга на базі Гугл-форми. Розроблений сайт містить авторську анкету, адресний матеріал для потенційних учасників кібербулінгу, чат-бот для організації взаємодії з ними. Отриманий статистичний матеріал зберігається в Гугл-таблицях, що надає потужніші можливості його подальшої обробки із застосуванням методів аналізу даних та візуалізації у порівнянні з Гугл-формами. [3]

Профілактика кібербулінгу в школі вимагає оцінки його поширеності. Для досягнення мети та вирішення поставленого завдання нами було організовано та проведено емпіричне дослідження. Методи та інструменти дослідження: «Опитувальник Європейського проекту втручання в кібербулінг (ЕСІР-Q)» розроблений Brighi для оцінки поширеності кібербулінгу, елементів віктимізації та агресії; «Анкета проявів кібербулінгу»; інструмент опитування Google Forms. Кількість обстежуваних – 111 учнів віком 11-14 років.

За результатами аналізу опитування встановлено, що 76 % (84 д.) опитаних підлітків мали досвід з епізодами кібербулінгу або ставали його жертвами. Найчастіше вони зустрічаються з обзиваннями через смс чи онлайн-повідомлення, негативними образливими коментарями, поширенням чуток та пліток, виключенням або ігноруванням на сайті соціальної мережі чи в Інтернет-чаті, публікації незручних відео чи фотографій.

За результатами «Анкети проявів кібербулінгу» виявлено, що підлітки найчастіше стикалися з кібербулінгом на платформах: відеоігри – 37 %, месенджери (WhatsApp, Telegram, Viber тощо) – 34 %, соціальні мережі (Instagram, Facebook, TikTok тощо) – 32 %, освітні онлайн - платформи – 4 % , електронна пошта або SMS – 3 %.

Отже, аналіз публікацій дозволяє підкреслити необхідність використання інформаційно-комунікаційних інструментів щодо організації досліджень кібербулінгу підлітків, проведення статистичної обробки та аналізу отриманих результатів. Проведене нами емпіричне дослідження оцінки поширеності кібербулінгу підлітків через Google Forms підтверджує ефективність сучасних ІКТ.

Список використаних джерел

1. Вінтюк Ю. В. Впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у процес підготовки майбутніх фахових психологів/ Молодий вчений, с. 358-362, 2017.
2. Котик І. О. Проблеми розвитку психологічних досліджень з використанням комп'ютерних технологій. URL: <https://www.ei=P0AyWr34GsyP6ASrrDoDA&q=>.
3. Присяжнюк О.В., Близкюкова О.М., Мельничук І. Я. Особливості використання інструментів ІКТ для дослідження і профілактики кібербулінгу. Інформаційні технології і засоби навчання, 2021, Том 83, № 3. DOI: 10.33407/itlt.v83i3.4426 ISSN: 2076-8184.
4. Юнісеф в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>

Савельчук Ірина Борисівна,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту проблем виховання НАПН України;
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації
Державного університету «Київський авіаційний інститут»

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

***Анотація.** У статті висвітлено особливості волонтерських ініціатив у підтримці ветеранів війни та членів їхніх сімей на рівні територіальних громад. Розглянуто вплив таких ініціатив на процес соціальної реінтеграції ветеранів. Акцент зроблено на важливості партнерства між волонтерами, органами місцевої влади, державними структурами та міжнародними організаціями. Підкреслено значення комплексного підходу, орієнтованого на потреби ветеранів та членів їх сімей.*

Ефективність підтримки ветеранів та членів їх сімей значною мірою залежить від волонтерських ініціатив, які визначають сталість і результативність надання комплексних соціальних послуг. Партнерська взаємодія недержавних та недержавних інституцій сприяє підвищенню соціальної згуртованості та соціального лідерства [1; 4; 5], тим самим забезпечує функціонування менеджменту волонтерства як системи організації, координації та розвитку волонтерської діяльності, що передбачає залучення, мотивацію, управління ресурсами та оцінку ефективності волонтерських програм. Зрозуміло, що волонтерство потребує відносно інноваційної концепції менеджменту, яка надає можливість розглядати особливості взаємодії державних інституцій, громадських організацій та бізнес-структур у процесі реалізації ветеранської політики. Це стає особливо важливим з підтримки ветеранів та членів їх сімей, які мають різноманітні проблеми та потреби, що вирішуються шляхом надання соціальної допомоги, психологічної підтримки, медико-фізичної та психологічної реабілітації [2; 3].

Інтегрована модель надання соціальних послуг у територіальних громадах, що поєднує нормативно-правове забезпечення, міжвідомчу взаємодію та системне партнерство з волонтерськими ініціативами та громадськими організаціями стає більш дієвою для соціальної реінтеграції

ветеранів війни та підтримки членів їхніх сімей. Її ефективність підвищується за умови впровадження сучасних методів і організаційних форм соціальної роботи, орієнтованих на потреби ветеранів та членів їх сімей та ресурсні можливості й потенціал територіальних громад. Окрім цього, менеджмент волонтерства сприяє підвищенню результативності соціальних ініціатив, забезпеченню їх довготривалості та впровадженню завдяки партнерської взаємодії. Завдяки партнерству волонтерських ініціатив з органами місцевого самоврядування, закладами охорони здоров'я, освітніми закладами, соціально орієнтованими бізнес-структурами, громадськими організаціями та міжнародними благодійними фондами має відбуватися комплексна допомога ветеранам та членам їх сімей у різних сферах життєдіяльності: від здоров'я до працевлаштування.

За умови виваженої соціальної політики, міжсекторальної взаємодії й партнерства територіальні громади можуть стати головним рушієм успішної реінтеграції ветеранів та членів їх сімей шляхом створення сприятливого середовища для соціальної активності, підтримки та залучення ветеранів до громадського життя. Саме тому в громадах створюються ветеранські простори для забезпечення комплексної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей, що поєднує соціальні, психологічні, правові та адміністративні послуги. Ветеранські простори слугують безпечним середовищем для спілкування, взаємопідтримки, навчання, перекваліфікації та розвитку ветеранського підприємництва. Особливу увагу приділяють підтримці сімей ветеранів, зокрема через психологічну допомогу, освітні ініціативи для дітей та сімейне консультування. Такі ветеранські простори сприяють подоланню соціальної ізоляції, поверненню віри у власні сили та ефективній реінтеграції ветеранів у життя громади [2; 3]. Партнерські ініціативи в громадах включають роботу з родинами ветеранів, зокрема надання психологічної підтримки сімей, впровадження освітніх та дозвіллевих програм для дітей, сімейні консультації. Узгоджені дії волонтерів сприяють подоланню посттравматичних наслідків та відновлення психосоціального здоров'я ветеранів та членів їх сімей.

Отже, волонтерська діяльність стає не лише способом соціальної відповідальності соціально активних людей, громадських організацій та бізнес-структур, а й ресурсом для соціальних змін, покращення якості надання соціальних послуг ветеранам, розвитку партнерської взаємодії з соціальними інституціями з реалізації спільних проєктів та програм у контексті реінтеграції ветеранів та підтримки членів їх сімей.

Список використаних джерел

1. Бирик Д. Д., Савельчук І. Б. Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social work and education*. 2023. Vol. 10. No. 1. С. 7– 16. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.1>
2. Сейко, Н., Захаріна, Т. Громадянське суспільство як суб'єкт формування системи реінтеграції ветеранів. *Social Work and Education*, 2023. Vol. 10, No. 2. pp. 167-177. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.2.2>
3. Слезанська, Г., Горішна, Н., Бирик, Д., Криницька, І. Соціальна підтримка ветеранів/ветераном російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*, 2023. Vol. 10, No. 1. pp. 47-62. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5>
4. Bybyk D. Social leadership: criteria, indicators and levels of formation in future social workers. *The Modern Higher Education Review*. 2020. No. 5. P. 72–80. URL: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2020.5.7>
5. Krasnoshchok, I., Kravtsova, T., Zahorodnia, L., Kravchuk, O., Savelchuk, I. (2024). Assessment of the Impact of Socio-Cultural Risks of Soft Skills Formation in Different Educational Environments for SDG'S. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, 2024. 4(2), Article e02164. <https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v4.n02.pe02164>

Тимофєєв Нікіта Ігорович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У тезах розглянуто сучасні методи формування культури ментального здоров'я серед здобувачів вищої освіти в умовах соціальних викликів і змін. Акцент зроблено на ролі психоосвіти, цифрових інструментів самодопомоги, діяльності центрів психологічної підтримки, нормалізації діалогу про психічне благополуччя та участі студентської спільноти. Запропоновано практичні методи розвитку культури ментального здоров'я у закладах вищої освіти. Матеріал базується на сучасних українських і міжнародних дослідженнях, а також рекомендаціях ВООЗ.*

У період глибоких трансформацій – соціальних, економічних, культурних – особливої ваги набуває ментальне здоров'я молоді як передумова стабільності та розвитку суспільства. Психічне благополуччя студентів є не лише індивідуальною потребою, але й колективною відповідальністю освітніх інституцій. Війна, невизначеність майбутнього, цифрове перенасичення, зростання тривожності, соціальна ізоляція – все це призводить до психоемоційного виснаження студентства.

Проблема формування культури ментального здоров'я набуває особливої актуальності в контексті українських ЗВО, де досі домінує академічна успішність як єдиний маркер ефективності навчання, тоді як психічне благополуччя залишається поза пріоритетами [3]. Водночас дослідження свідчать, що підтримка ментального здоров'я значно підвищує навчальну мотивацію, креативність, соціальну активність і академічну стійкість студентів [2].

Культура ментального здоров'я – це інтегративне поняття, що охоплює цінності, знання, поведінкові практики, соціальні норми й інституційні стратегії, спрямовані на збереження та зміцнення психічного благополуччя особистості [1]. На індивідуальному рівні йдеться про емоційну грамотність, усвідомленість, навички самодопомоги. На колективному – про створення безпечного освітнього середовища, у якому нормалізується звернення по

психологічну підтримку, а ментальне здоров'я розглядається як спільна цінність.

Практичні методи формування культури ментального здоров'я можуть включати:

1. Психосвіта як інструмент превенції

2. Введення курсів, тренінгів, семінарів з емоційної регуляції, стрес-менеджменту, медіаграмотності та профілактики вигорання. Психосвітні заходи сприяють формуванню емоційної компетентності та підвищують обізнаність студентів про способи подолання кризи.

3. Центри психологічної підтримки в ЗВО

4. Необхідне створення або посилення функціонування психологічних служб, які надають як індивідуальну, так і групову допомогу. Досвід Центру психічного здоров'я УКУ [5] (2023) демонструє ефективність комплексного підходу: консультування, освітні івенти, супервізії для викладачів.

5. Використання цифрових інструментів

6. Застосунки на кшталт «Ти як?», платформи «Як ти?» (UNICEF), чат-боти підтримки, Telegram-канали з психоедукацією – усе це дозволяє студентам анонімно й оперативно звертатися до ресурсів самодопомоги, що особливо важливо в умовах стигматизації психологічних звернень [4].

7. Нормалізація ментального дискурсу

8. Відкриті лекції, соціальні кампанії, дні ментального здоров'я, обговорення у студентських медіа формують культуру відкритості, де говорити про свій стан – нормально, а звернення до психолога – прояв сили, а не слабкості.

9. Підвищення психологічної обізнаності викладачів

10. Організація тренінгів для педагогічного складу з тем емпатійної комунікації, кризового реагування, роботи з травмованими студентами. Викладач має бути не тільки транслятором знань, а й агентом підтримки.

11. Розвиток студентських ініціатив і волонтерства

12. Активна участь у волонтерських, соціальних, культурних ініціативах

сприяє формуванню почуття причетності, що є важливим фактором психічного благополуччя. Власна активність дозволяє студентам почуватися суб'єктами змін, а не пасивними споживачами освітніх послуг.

Формування культури ментального здоров'я у здобувачів вищої освіти – це складний, але необхідний процес, що вимагає системної взаємодії адміністрацій, викладачів, студентів, психологів і державних інституцій. Тільки завдяки інтеграції психосоціального компоненту в освітній процес, впровадженню сучасних інструментів підтримки та зміні парадигми стосунків у закладах вищої освіти можна створити середовище, у якому студент не лише навчається, а й зростає психологічно, соціально та особистісно.

Список використаних джерел

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Mental health action plan 2013–2020. Geneva. 2013. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241506021>.
2. Євтушенко Є. О. Психосвітний компонент як чинник підтримки ментального здоров'я студентства. Психологічні перспективи. 2022. № 40. С. 120–127.
3. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо організації психологічної підтримки в закладах вищої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news>.
4. МОЗ України. Застосунок «Ти як?» як інструмент самодопомоги. 2023. URL: <https://tyjak.info>.
5. Центр психічного здоров'я УКУ. Програми підтримки студентів. Львів: УКУ, 2023. URL: <https://ucu.edu.ua>.

Харченко Наталія Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу виховання на пограниччі
Інституту проблем виховання НАПН України

Крехова Людмила Анатоліївна,
молодший науковий співробітник відділу виховання на пограниччі Інституту
проблем виховання НАПН України

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: КОНТЕКСТ ПОГРАНИЧЧЯ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті охарактеризовано феномен пограниччя як унікального соціокультурного простору; актуалізовано вплив пограниччя на формування життєвих стратегій молоді, визначено, що вплив пограниччя характеризується водночас можливостями та викликами, які вимагають цілеспрямованої педагогічної підтримки.*

Сучасні соціальні трансформації, зумовлені повномасштабною війною, зміною геополітичної ситуації, демографічними зрушеннями та культурною динамікою, істотно впливають на життєві стратегії молоді. Особливої ваги це питання набуває у регіонах пограниччя, де молоді люди щоденно стикаються з викликами, що мають як внутрішній (соціально-економічний, освітній, культурологічний), так і зовнішній (міграційний, безпековий) характер. Формування життєвих стратегій молоді в цих умовах є важливим для формування ефективної молодіжної політики та освітніх практик у регіонах пограниччя України.

Феномен пограниччя (англ. *borderland*) має багатовекторний характер і може інтерпретуватися по-різному залежно від галузі знань чи контексту застосування. У загальноприйнятому контексті пограниччя здебільшого позначає простір, розташований на межі між двома територіями, культурами чи станами існування. Цей термін часто виконує роль метафори, яка дозволяє осмислювати складні, перехідні, гібридні або неоднозначні простори. Втім, у сучасних наукових підходах підкреслюється, що пограниччя не обмежується лише географічними межами – це складне соціальне явище, яке формується через взаємодію різних чинників і розглядається більше як процес, ніж як чітко окреслене місце [4].

Науковці (Я. Вірменич, С. Сисоєва), зіставляючи географічне положення та соціокультурні особливості пограниччя, характеризують його як унікальне утворення зі своєю ідентичністю, що несе ознаки специфічної соціальної й політичної структури. Пограниччя виконує функцію посередника в системі взаємин між простором і суспільством, впливаючи на формування субкультурного розмаїття та внутрішньо регіональної динаміки [2; 3; 4].

У педагогічному контексті пограниччя розглядається як простір міжкультурної взаємодії, що формується в умовах поліетнічного середовища. Йдеться про території, розташовані на межі держав або регіонів, де одночасно проживають представники різних етносів і культур. Характерні особливості такого середовища – активна взаємодія між культурними групами, підвищений рівень міжетнічної комунікації, а також динамічні зміни у функціонуванні культурних елементів. Культура пограниччя вирізняється більшою різноманітністю та схильністю до трансформацій, що створює умови для формування гнучких і адаптивних моделей соціалізації, зокрема дітей та молоді [1].

Формування життєвих стратегій молоді є безпосереднім віддзеркаленням соціокультурного простору пограниччя. Пограниччя, як простір зіткнення культур, ідентичностей і політичних впливів, формує унікальне середовище соціалізації, яке поєднує як можливості для міжкультурної взаємодії, так і загрози дезорієнтації молоді та фрагментації її життєвих стратегій.

Регіони пограниччя не лише характеризуються поліетнічністю й транскордонною мобільністю, а й несуть специфічні освітні, інформаційні й культурні виклики. Молодь у цих територіях щодня перебуває в ситуації вибору між різними ціннісними системами та культурними наративами. Це робить простір пограниччя ресурсом і зоною ризику водночас.

Дослідження таких регіонів пограниччя дозволяє глибше зрозуміти механізми, через які вплив середовища формує цінності, громадянські орієнтації та життєві стратегії молоді. Осмислення цих процесів є важливим для розробки педагогічних підходів, які сприятимуть збереженню єдності,

національної ідентичності та ціннісної єдності зростаючого покоління в умовах нестабільності.

Наприклад, у регіонах, які межують з іншими державами, багаторічна присутність діаспори сприяє формуванню двомовного середовища, розвитку міжкультурних шкіл та транскордонних освітніх ініціатив. Це створює підґрунтя для соціалізації молоді в атмосфері відкритості до інакшості, здатності до адаптації та гнучкого ціннісного самовизначення. Водночас існують ризики послаблення національної ідентичності, недостатньої інтеграції до загальноукраїнського культурного простору, що може проявлятися у мовній ізоляції або переорієнтації молоді на цінності іншої держави.

У областях, де історично співіснують українці, угорці, словаки, роми та інші етноси, освітні заклади активно впроваджують програми з міжкультурної освіти, підтримують молодіжні ініціативи, спрямовані на формування навичок взаємодії, громадянської активності. Проте етнокультурна строкатість іноді супроводжується фрагментацією молодіжного середовища, обмеженням доступу до якісної українськомовної освіти в окремих громадах, а також викликами у сфері формування української національної ідентичності.

Також у прикордонних районах особливої актуальності набувають питання інформаційної безпеки та формування критичного мислення у молоді. Тут освітні практики мають бути орієнтовані на національно-патріотичне виховання, використання регіональних історико-культурних наративів і зміцнення ідеї громадянської єдності. Однак тривала інформаційна вразливість, впливи пропаганди, маніпуляційні вкиди на тлі травматичних подій в умовах воєнного стану створюють серйозні загрози для психологічного стану молоді, посилюють почуття нестабільності та соціальної тривожності.

Таким чином, регіони пограниччя, поряд із широкими можливостями для міжкультурної взаємодії та розвитку гнучких життєвих стратегій, несуть і суттєві виклики. Пограниччя в освітньому контексті – це не лише поліетнічна територія, а соціальний простір, у якому формуються нові моделі ідентичності, життєвих орієнтацій та міжкультурного діалогу. За умови цілеспрямованої

педагогічної підтримки цей простір має значний потенціал для розвитку ціннісної зрілості, громадянської активності та стійких життєвих стратегій молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Guziuk M. Pogranicze. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom IV. Warszawa : Wyd. Akad. Żak, 2003. S. 497- 500.
2. Верменич Я. В. Кордони та пограниччя в дискурсивному просторі соціогуманітаристики: теоретичні проєкції. Вісник НАН України. 2021. №7.с. 55-70. URL: <https://doi.org/10.15407/vsn2021.07.055> 57
3. Верменич Я. В. Пограниччя як соціокультурний феномен: просторовий вимір. Регіональна історія України: зб. наук. ст. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. Вип. 6. С. 67-90.
4. Міждисциплінарний тезаурус дослідження освітніх та виховних проблем на пограниччі України: наукове видання. Уклад. Сисоєва С. О., Вайнола Р. Х., Михайліченко М. В. Київ: ЦП Компринт, 2024. 63 с.

Ясточкіна Ірина Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи, Український
державний університет
імені Михайла Драгоманова

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ В СОЦІАЛЬНІЙ, ПСИХОЛОГІЧНІЙ Й ОСВІТНІЙ СФЕРАХ

***Анотація.** Проаналізовано вплив військових дій на українську молодь та визначено ключові напрями її підтримки. Розглядаються основні соціальні, психологічні та освітні виклики, з якими стикається молоде покоління в умовах війни. Особлива увага приділяється динаміці психічного здоров'я, адаптаційним механізмам та стратегіям допомоги.*

Повномасштабна війна в Україні кардинально змінила життя всього населення, особливо молодого покоління. Молодь, як найбільш динамічна та перспективна частина суспільства, опинилася під значним тиском воєнних реалій. Війна змінила життєві пріоритети, ціннісні орієнтації та стратегії поведінки молодих людей. Молодь опинилася перед безпрецедентними викликами на всіх рівнях свого розвитку – соціальному, психологічному та освітньому.

Соціальні трансформації та їх вплив на молодь. Війна призвела до значних соціальних змін, що особливо позначилися на молодому поколінні. Мільйони молодих людей були змушені покинути рідні домівки, переїхати в інші регіони або за кордон. Це спричинило розрив соціальних зв'язків, зміну життєвих планів та пріоритетів [1]. Дембіцький С. вказує на те, що стресори війни виходять за межі всіх військових дій і включають економічну нестабільність, зміну соціальної структури, трансформацію цінностей [2]. Молодь змушена переосмислювати свої життєві стратегії, кар'єрні пріоритети та сімейні плани в умовах невизначеності.

Психологічні виклики української молоді в умовах війни. Війна справляє руйнівний вплив на психічне здоров'я молодих українців. Основними стресорами є постійна загроза життєдіяльності, втрата близьких, руйнування звичного способу життя та невизначеність майбутнього [1]. Соболева Н. та Злобіна О. виокремлюють конфігурацію страхів, характерних для військового

періоду, включаючи страх за власне життя, життя близьких та майбутнє країни [5].

Особливо вразливою категорією є молодь, яка пережила травматичні події – обстріли, евакуацію, втрату житла. У них спостерігаються симптоми посттравматичного стресового розладу, депресивні стани, тривожні розлади [3]. Водночас, фахівці фіксують високий рівень стійкості серед української молоді та здатність до адаптації в екстремальних умовах.

Освітні виклики та адаптація системи навчання. Система освіти зазнала кардинальних змін внаслідок воєнних дій. Багато освітніх закладів зруйновано або перепрофільовані, що ускладнило доступ до якісної освіти для молоді. Перехід на дистанційне навчання, хоча і забезпечив безперервність освітнього процесу, створив нові виклики, пов'язані з технічним забезпеченням та психологічною адаптацією. Особливо складною є ситуація для молоді на тимчасово окупованих територіях та в прифронтових районах, де освітній процес постійно переривається через небезпеку. Це призводить до зниження якості навчання та створює ризики для майбутнього професійного розвитку молодого покоління.

На основі аналізу викликів можна виділити декілька ключових напрямів підтримки молоді.

Соціальна підтримка: програми соціальної адаптації для внутрішньо переміщених осіб, створення молодіжних центрів, розвиток волонтерського руху як форми самореалізації та подолання травматичного досвіду.

Психологічна підтримка: розвиток мережі психологічних служб, впровадження програм групової терапії, тренінгів стресостійкості та емоційної регуляції. Важливим є створення доступних онлайн-платформ для психологічної допомоги [4].

Освітня підтримка: модернізація дистанційного навчання, створення гнучких освітніх програм, що враховують воєнні реалії. Забезпечення технічними засобами для навчання, стипендіальні програми для молоді з постраждалих регіонів.

Економічна підтримка: створення робочих місць для молоді, програми професійної перепідготовки, підтримка молодіжного підприємництва.

Отже, українська молодь під час війни стикається з безпрецедентними викликами в усіх сферах життя. Психологічна травматизація, соціальна дезорієнтація та освітні труднощі потребують комплексного та системного підходу до вирішення. Ефективна підтримка молоді має бути багатовекторною і включати психологічну реабілітацію, адаптовану освітню систему, соціальну інтеграцію та економічні можливості. Особлива увага має приділятися розвитку резильєнтності та адаптивних здібностей молодого покоління.

Українська молодь, незважаючи на всі виклики війни, демонструє значний потенціал для особистісного зростання та внеску у розбудову країни. Ефективна підтримка молодого покоління сьогодні визначить майбутнє України та її здатність до відновлення після закінчення воєнних дій.

Список використаних джерел

1. Два роки повномасштабної війни в Україні: думки, переживання, дії. ЦЕДОС: веб-сайт. URL: <https://cedos.org.ua/researches/dva-roky-povnomasshtabnoyi-viyny-v-ukrayini-dumky-perezhyvannya-diyi/> (дата звернення: 17.05.2025).
2. Дембіцький С.С. Стресори війни та їх вплив на психологічне самопочуття: українські реалії. Інститут соціології НАН України : веб-сайт. URL: https://isnasu.org.ua/popsci/001_Dembitsky_-_Stress.php (дата звернення: 14.05.2025).
3. Поліпшення психологічного стану населення в умовах довготривалої війни. Національний інститут стратегічних досліджень: веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/polipshennya-psykholohichnoho-stanu-naseleennya-v-umovakh> (дата звернення: 19.05.2025).
4. Психічне здоров'я в Україні під час війни та після: системний підхід до прогнозу непередбачуваних змін. Портал Health-ua.com : веб-сайт. URL: <https://health-ua.com/neurology/porusennia-snu/79120-mentalne-zdorovia-v-ukrayini-pid-cas-viini-ta-pislia-sistemnii-pidxid-do-prognozu-neperedbacuvanix-zmin> (дата звернення: 19.05.2025).
5. Соболева Н., Злобіна О. Конфігурація страхів українців в умовах війни. Інститут соціології НАН України : веб-сайт. URL: https://isnasu.org.ua/popsci/021_Soboleva_Zlobina_-_Konfiguraciya_strahiv.php (дата звернення: 20.05.2025).

3. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ФОРМАТІ ПАРТНЕРСТВА: ТРЕНДИ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ.

***Васильєва-Халатникова Марина Олександрівна,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

ІНКЛЮЗИВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЛЯ ВСІХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК МАЙБУТНЄ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглядаються стратегічні напрями формування інклюзивного університету в Україні в контексті євроінтеграції та викликів війни. Інклюзивна вища освіта визначається як багатовимірний процес, що охоплює створення безбар'єрного середовища, адаптацію освітніх програм, розвиток професійної компетентності педагогів, психосоціальну підтримку студентів, формування інклюзивної культури та міжсекторальну співпрацю. Підкреслюється, що побудова інклюзивного університету – не лише вимога часу, а й запорука стійкого, справедливого та інноваційного розвитку українського суспільства.*

Розвиток українського суспільства та глобалізаційні процеси ставлять перед системою вищої освіти України нові виклики та завдання. Відповідно до європейських стандартів та світових тенденцій, сучасний заклад вищої освіти має стати не лише центром знань та інновацій, а й інклюзивним середовищем, відкритим для всіх здобувачів вищої освіти без винятку, а також для науково-педагогічних працівників та всіх фахівців [3, с. 101-105].

Інклюзія в закладі вищої освіти – це фундаментальна трансформація, що відображає цінності рівності, справедливості та поваги до різноманітності в освіті. В умовах російсько-української війни та євроінтеграційних прагнень України, побудова інклюзивного університету набуває особливої актуальності, адже вона спрямована на повне розкриття людського потенціалу та формування стійкого, демократичного суспільства [2, с. 116-120].

Україна робить значні кроки на шляху до популяризації інклюзивної освіти на всіх рівнях, включаючи вищу школу. Законодавча база, зокрема Закон України «Про освіту», закріплює право на інклюзивне навчання, а також виділяє державні гарантії щодо створення інклюзивного освітнього середовища. Інклюзивний університет майбутнього в Україні – це не просто оновлена будівля, а цілісна екосистема, яка інтегрує принципи інклюзії на всіх

рівнях функціонування [1].

Якщо розглядати інклюзивний університет для всіх здобувачів вищої освіти, варто врахувати наступні складові:

1. Безбар'єрне фізичне та інформаційне середовище. *Доступність інфраструктури університету* – створення універсально доступного середовища, що включає пандуси, ліфти, тактильні доріжки, адаптовані санітарні кімнати, спеціально обладнані аудиторії та гуртожитки. *Цифрова доступність університету* – забезпечення доступності всіх онлайн-ресурсів університету (веб-сайтів, навчальних платформ, електронних бібліотек) для людей з порушеннями зору, слуху чи іншими особливостями. Це включає використання альтернативних форматів, субтитрів, програм для читання з екрану тощо [4, с. 209-214].

2. Адаптовані освітні програми та методики викладання в університеті. *Впровадження принципів універсального дизайну* – розробка навчальних планів, програм та курсів відповідно до принципів універсального дизайну для навчання, що передбачає гнучкі форми подачі матеріалу, можливість вибору способів вираження знань студентами та різноманітні варіанти залучення. *Індивідуальні освітні траєкторії здобувачів вищої освіти* – можливість формування персоналізованих навчальних планів для здобувачів вищої освіти, з врахуванням їх індивідуальних здібностей та темпів навчання. *Використання технологій супроводу* – інтеграція сучасних технологій, що допомагають здобувачам вищої освіти (програми для збільшення шрифту, голосового введення тексту, слухові апарати, спеціалізовані клавіатури тощо). *Гнучкі форми оцінювання здобувачів вищої освіти* – відмова від єдиних стандартів оцінювання та впровадження альтернативних методів, що дозволяють студентам демонструвати свої знання та навички у найбільш зручній для них формі.

3. Професійна підготовка та розвиток науково-педагогічних працівників. *Систематичне навчання та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників* – обов'язкові курси та тренінги для науково-

педагогічних працівників з питань інклюзивного навчання, психологічних особливостей здобувачів вищої освіти з різними потребами тощо. *Розвиток компетенцій адміністративного персоналу університету* – навчання працівників приймальних комісій, деканатів, бібліотек та інших служб університету основам інклюзивної взаємодії та наданню відповідної підтримки. *Створення штатних посад інклюзивних координаторів* – забезпечення індивідуального супроводу здобувачів вищої освіти [4, с. 209-214].

4. Комплексний психолого-педагогічний та соціальний супровід здобувачів вищої освіти. *Центри підтримки здобувачів вищої освіти* – створення або розвиток діючих центрів, які надають психологічну допомогу, консультації з питань адаптації, навчання та працевлаштування. *Рівний доступ до всіх університетських сервісів* - забезпечення можливості для всіх здобувачів вищої освіти користуватися бібліотеками, спортивними залами, культурними заходами та іншими послугами університету. *Програми адаптації та соціалізації здобувачів вищої освіти* - розробка та впровадження програм, що допомагають здобувачам вищої освіти інтегруватися в академічне та соціальне життя університету, формувати мережу підтримки.

5. Формування інклюзивної культури університету. *Просвітницька діяльність* – проведення систематичних інформаційних кампаній для всіх учасників освітнього процесу з метою підвищення обізнаності про інклюзію, подолання стереотипів та формування толерантного ставлення. *Студентські ініціативи* – заохочення та підтримка студентських організацій, що займаються питаннями інклюзії, волонтерської діяльності, спрямованої на допомогу здобувачам вищої освіти. *Просування цінностей різноманітності* – інтеграція принципів різноманітності, рівності та інклюзії у місію, бачення та стратегію розвитку університету [5, с.133-138].

6. Партнерство та співпраця в університеті. *Співпраця з громадськими організаціями* – взаємодія з організаціями, що представляють інтереси людей з інвалідністю та іншими вразливими групами, для отримання експертної підтримки та реалізації спільних проєктів. *Співпраця з роботодавцями* –

Співпраця з бізнес-сектором для розробки програм професійної підготовки, стажування та працевлаштування здобувачів вищої освіти. *Міжнародна співпраця* – обмін досвідом з іноземними університетами, що мають успішний досвід у сфері інклюзивної освіти, участь у міжнародних проєктах.

Побудова інклюзивного університету для всіх здобувачів вищої освіти є складним, багатовекторним, але абсолютно необхідним процесом для України. Це не лише виконання законодавчих вимог чи відповідність міжнародним стандартам, а й стратегічна інвестиція у майбутнє країни. Інклюзивний університет, що базується на принципах рівності, доступності, універсального дизайну та поваги до різноманітності, стане фундаментом для формування сильного, гуманного та конкурентоспроможного українського суспільства. Він дозволить розкрити потенціал кожного громадянина, сприятиме інноваційному розвитку та інтеграції України до європейської та світової спільноти.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту»: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Морська Л. І. Інклюзивний університет: особливості функціонування та розвитку. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота, (1). 2019. С. 116-120.
3. Приходько Ю. О. Формування інклюзивного освітнього простору в університеті: світовий досвід та українські реалії. Вища освіта України, (4). 2018. С. 101-105.
4. Слупська О. В. Інклюзія у вищій освіті: психолого-педагогічний аспект. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки, (1). 2018. С. 209-214.
5. Шевченко Т. М. Інклюзивне навчання як стратегічний напрям розвитку вищої освіти в Україні. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки, (1). 2017. С. 133-138.
6. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Звіти та публікації щодо інклюзивної освіти в Європі. URL: <https://www.european-agency.org/>

Крупко Світлана Михайлівна,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УНІВЕРСИТЕТІ ЗАСОБАМИ ОСВІТНЬОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

***Анотація.** У роботі розглядаються організаційно-змістові умови розвитку соціальної мобільності майбутніх соціальних працівників в університеті шляхом освітньої цифровізації. Обґрунтовано важливість цифрових технологій як засобу розвитку соціальної мобільності та професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників. Визначено основні форми та методи реалізації освітньої цифровізації, яка сприяє зростанню соціальної мобільності майбутніх соціальних працівників.*

Актуальність проблеми формування соціальної мобільності майбутніх соціальних працівників зумовлена трансформаційними змінами у суспільстві, що вимагають від фахівців гнучкості, здатності до адаптації, самоосвіти та активного включення у соціальні та професійні мережі. Освітня цифровізація стала не лише інструментом трансформації освітнього процесу, а й дієвим засобом забезпечення професійного зростання, соціальної мобільності та конкурентоспроможності майбутніх соціальних працівників.

Соціальна мобільність у дослідженні розглядається як багатофакторний процес професійного і соціального зростання майбутніх фахівців в умовах цифрового середовища. Освітня цифровізація визначається як системний процес модернізації змісту, форм і методів навчання із залученням сучасних цифрових технологій. Методологічне підґрунтя дослідження спирається на поєднанні соціально-структурного, культурологічного, системно-інтегративного, професіографічного, цифрово-аксіологічного підходів.

Ефективними умовами розвитку соціальної мобільності майбутніх соціальних працівників засобами освітньої цифровізації визначено: 1) інтеграція цифрових інструментів у навчальний процес для практичної підготовки; 2) створення цифрових платформ для кар'єрного зростання і соціальних ініціатив майбутніх соціальних працівників; 3) розвиток цифрових

компетентностей майбутніх соціальних працівників (включно з інформаційною грамотністю, безпекою, медіадосвідченістю); розвиток у майбутніх соціальних працівників навичок цифрової комунікації та управління інформацією.

Зазначені організаційно-змістові умови було реалізовано за допомогою різних форм і методів організації освітнього процесу. До них належать онлайн-курси, вебінари, цифрові практикуми та віртуальні стажування, які забезпечують гнучкість та індивідуалізацію навчання. Засобами цифровізації стали сучасні освітні платформи, зокрема Moodle, Google Classroom, Zoom, а також електронні освітні ресурси. Важливу роль відіграють відеолекції, інтерактивні тести, симуляції та онлайн-бібліотеки. Методичний арсенал включав кейс-методи, які сприяють аналізу реальних професійних ситуацій. Проектна діяльність активізувала командну взаємодію і розвиток soft skills. Діалогічні методи забезпечили зворотний зв'язок і стимулювали критичне мислення. Рефлексивні методи сприяли формуванню усвідомленої професійної позиції. Медіатренінги дозволили опанувати техніки ефективної цифрової комунікації. Комплексне поєднання форм, методів і засобів створило умови для ефективного розвитку соціальної мобільності студентів соціальної сфери.

У межах експериментального дослідження, що проводилося в кількох закладах вищої освіти України, зафіксовано позитивну динаміку рівнів соціальної мобільності студентів. Значно зросли показники сформованості цифрових та комунікативних компетентностей, посилилася мотивація до самореалізації та участі в професійних спільнотах. Студенти продемонстрували високу активність у проектній діяльності та готовність до інноваційної взаємодії. За результатами діагностичних методик було зафіксовано покращення рівня професійної адаптивності. Учасники експериментальної групи краще орієнтувалися в цифрових середовищах та соціальних мережах. Також спостерігалось зростання рівня участі в освітніх онлайн-заходах. Відзначено розвиток у майбутніх соціальних працівників критичного мислення та здатності до самостійного прийняття рішень. Позитивні зрушення простежуються у формуванні рефлексивної позиції студентів щодо

професійного розвитку. Опитування показали підвищення рівня задоволеності освітнім процесом у закладі вищої освіти. Результати дослідження підтверджують ефективність освітньої цифровізації як чинника розвитку соціальної мобільності майбутніх соціальних працівників.

Отже, можемо стверджувати, освітня цифровізація сприяє формуванню нової якості підготовки соціальних працівників, забезпечуючи не лише формування їх професійних умінь і навичок, але й розвиток соціальної мобільності. З урахуванням особливостей освітнього процесу в університеті визначено організаційно-змістові умови розвитку соціальної мобільності майбутніх соціальних працівників засобами освітньої цифровізації. Визначено, що ефективне впровадження цифрових форм навчання позитивно впливає на мотивацію студентів та їх здатність до адаптації в мінливому суспільному середовищі. Розвиток цифрових та комунікаційних компетентностей підвищує конкурентоспроможність випускників на ринку праці. Системне застосування засобів освітньої цифровізації сприяє розвитку критичного мислення та проактивної позиції.

Список використаних джерел

1. Крупко С. М., Ястребов М. М. Формування соціальної мобільності як сегмент до цифровізації сучасної освіти. Нові технології навчання: збірник наукових праць, 2024. Вип. 98. С. 112-118.
2. Тернопільська В. І., Крупко С. М. Використання ресурсів освітньої цифровізації у процесі розвитку соціальної мобільності майбутніх фахівців соціальної роботи. Проблеми освіти, 2024. Вип. 1(100). С. 152-165.
3. Sorokin P. Social Mobility. New York: Harper & Brothers, 1959.
4. Закон України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014).

Мищак Людмила Михайлівна,
здобувачка IV освітньо-наукового рівня вищої освіти
факультету соціології та соціальної політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У СОЦІОКУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВЕЛИКОГО МІСТА

***Анотація.** У статті розглядається проблема соціокультурної інтеграції студентської молоді у середовище великого міста та визначаються педагогічні умови, що сприяють цьому процесу. Підкреслюється важливість підтримки адаптації студентів через створення інтеграційно-освітнього середовища, організацію позанавчальної діяльності та стимулювання міжкультурної комунікації. Визначено, що успішна інтеграція студентства в урбаністичний простір є важливою складовою формування громадянської активності, соціальної компетентності та особистісної зрілості.*

У сучасних умовах урбанізації та соціокультурної динаміки великі міста стають потужними центрами освітнього, культурного та соціального розвитку. Саме тут формується багатошарове середовище, у яке щороку вливається значна кількість студентської молоді – однієї з найбільш мобільних та адаптивних соціальних груп. Проте інтеграція студентів у нове соціокультурне середовище нерідко супроводжується викликами: культурними бар'єрами, емоційною нестабільністю, труднощами у встановленні міжособистісних контактів. У цьому контексті зростає потреба у створенні ефективних педагогічних умов, які б сприяли гармонійному входженню студентської молоді у багатогранне життя великого міста, формуванню у неї соціокультурної компетентності, громадянської активності та почуття належності до місцевої спільноти. Дослідження таких умов є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірах сучасної педагогіки. Проблематика соціокультурної інтеграції молоді та дослідженням педагогічних умов широко розкривається у працях як українських дослідників. Зокрема, такі як: І. Бех, О. Бражчин, В. Кремень, Т. Левова, В. Манько, Н. Ничкало, О. Пехота, І. Прокопенко, Л. Пуховська. Серед зарубіжних учених, значний внесок зробив З. Бауман, П. Бурд'є, Е. Гоффман, Е. Гіденс.

О. Бражчин, описує, що педагогічними умовами вважаються обставини, що сприяють розвитку чи гальмуванню навчально-виховного процесу, їх

визначають як комплекс засобів, наявних у навчального закладу для ефективного здійснення навчально-виховного процесу [1].

В. Манько визначає педагогічні умови як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [2, с. 153-161].

І. Прокопенко зазначає, що педагогічні умови це – взаємопов'язаний і взаємодіючий комплекс заходів навчально-виховного процесу, який забезпечує розвиток особистісних мотивів навчання студента, наближення характеру його навчально-пізнавальної діяльності до характеру майбутньої діяльності [3].

Аналізуючи праці багатьох дослідників, можна зазначити, що значна кількість науковців визначає педагогічні умови за такими ознаками:

1. Динамічність – умови змінюються залежно від потреб і вимог навчального процесу.
2. Взаємозалежність – умови педагогічного процесу взаємодіють і впливають одна на одну.
3. Адаптивність – умови повинні бути гнучкими та відповідати умовам сучасного навчання.
4. Системність – педагогічні умови повинні бути частиною єдиної системи, що охоплює всі аспекти навчального процесу.
5. Цілеспрямованість – умови створюються з метою досягнення конкретних педагогічних результатів.

Ці ознаки взаємопов'язані і створюють загальні умови для успішної реалізації педагогічного процесу в навчальних закладах.

Основні педагогічні умови інтегрованості студентської молоді у соціокультурне середовище великого міста, містять низку факторів, які забезпечують ефективну адаптацію молоді до міського простору, сприяють розвитку її соціальних, культурних і громадянських компетенцій, а також підтримують активне залучення студентську молодь до культурних, освітніх та соціальних процесів міста. Все вище сказане дало нам змогу виділити наступні

педагогічні умови, що сприятимуть інтеграції студентської молоді у соціокультурне середовище великого міста:

1. Забезпечення інтеграційно-освітньої підтримки:

- організація вступних курсів, семінарів чи днів знайомства для першокурсників, що допоможуть їм дізнатися про особливості життя у великому місті;
- надання інформації про культурні можливості міста, місцеві традиції, інфраструктуру.

2. Формування інтеграційного освітнього середовища:

- організація лекцій, воркшопів, майстер-класів із залученням митців, громадських діячів чи представників культури великого міста;
- інтерактивні екскурсії, що дозволять студентам вивчити історію та культуру великого міста;
- включення до планів соціально-виховної роботи зі студентами форм роботи, які будуть спрямовані на розвиток міжкультурної компетенції, критичного мислення та знань про соціальну структуру міста.

3. Стимулювання соціальної взаємодії та участі у позанавчальній діяльності:

- залучення студентської молоді до командних проєктів під час навчання, які сприяють встановленню соціальних зв'язків і розвитку їх комунікативних навичок;
- залучення студентів до організації культурних, соціальних чи освітніх заходів, що сприяє формуванню у них відповідальності та ініціативності;

Усі ці педагогічні умови створюють сприятливе середовище для інтегрованості студентської молоді у соціокультурне середовище великого міста, дозволяючи їй не тільки інтегруватись до урбаністичних реалій, але й активно брати участь у культурному, соціальному та громадському житті.

Отже, інтеграція студентської молоді у соціокультурне середовище великого міста є складним і багатогранним процесом, що потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки. Успішність цього процесу значною

мірою залежить від створення сприятливих умов: розвитку міжкультурної комунікації, залучення студентів до громадського та культурного життя, формування соціальної активності та адаптивності. Результативна педагогічна взаємодія має бути орієнтована не лише на академічне зростання, а й на формування особистісної та культурної ідентичності молодшої людини. Отже, забезпечення педагогічних умов для гармонійного включення студентства у соціокультурний простір міста є важливою складовою сучасної освітньої практики та одним із пріоритетів педагогічної науки.

Список використаних джерел

1. Бражчин О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. канд. пед. наук. Кривий ріг. 2001. 238 с.
2. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. К.: Логос, вип. 2. 2000. С. 153-161.
3. Прокопенко І. А. Формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Х., 2008. 226 с.

Міхеєва Оксана Юрївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної освіти та соціальної роботи Українського
державного університету
імені Михайла Драгоманова.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація:** У роботі розглянуто особливості підготовки соціальних працівників в умовах війни. Проаналізовано ключові виклики та важливість врахування при підготовці майбутніх соціальних працівників аспектів психологічної підтримки, правового аспекту, специфіки роботи в кризових ситуаціях тощо. Наголошено на важливості міждисциплінарного підходу та дотримання етичних стандартів. Зазначено потребу адаптації освітніх програм до сучасних умов.*

З початком повномасштабної війни в Україні соціальні працівники опинилися на передовій гуманітарного фронту. Вони забезпечують підтримку внутрішньо переміщеним особам, ветеранам, сім'ям військовослужбовців, людям похилого віку та іншим вразливим категоріям населення. Ці нові виклики вимагають переосмислення та оновлення системи підготовки фахівців соціальної сфери. Повномасштабна війна в Україні, що розпочалась у 2022 році, спричинила глибокі трансформації у всіх сферах суспільного життя. Однією з найбільш навантажених і водночас малопомітних професій залишаються соціальні працівники – фахівці, які щоденно взаємодіють із вразливими верствами населення, забезпечуючи їм підтримку, захист прав, доступ до соціальних послуг та психологічну допомогу. У нових умовах війни їхня діяльність набула особливої важливості: мільйони людей були змушені залишити свої домівки, втратили рідних, зазнали поранень, стали жертвами насильства або опинились у складних життєвих обставинах. Усе це вимагає від соціального працівника не лише професійної компетентності, а й здатності діяти в умовах стресу, адаптивності, міждисциплінарної обізнаності та емоційної стійкості. Сучасна підготовка соціальних працівників має враховувати ці нові виклики та адаптуватися до них. Це стосується як змістового наповнення освітніх програм, так і форм організації навчального процесу. Важливо також посилити роль етичного виховання, навичок кризової

інтервенції та роботи з посттравматичним синдромом, а також забезпечити готовність до роботи в умовах надзвичайних ситуацій, гуманітарних криз і нестабільного середовища.

Одним із ключових напрямів є підготовка соціальних працівників до роботи з ветеранами, які мають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Дослідження підкреслюють необхідність формування у фахівців соціальної сфери таких професійних ролей, як терапевт, фасилітатор, консультант, наставник, координатор та вчитель, що дозволять забезпечити комплексний підхід до підтримки різних отримувачів послуг. У соціальних працівників необхідно формувати знання та навички кризової інтервенції; психологічної підтримки постраждалих від війни; самозбереження та профілактика професійного вигорання [2, с. 28].

У воєнний час особливої уваги потребують сім'ї з дітьми з особливими потребами. Підготовка соціальних працівників повинна включати компетентнісний, дитиноцентричний та родинноцентричний підходи. Це забезпечить ефективну підтримку таких сімей в умовах війни.

Люди похилого віку є однією з найбільш вразливих груп під час війни. Підготовка соціальних працівників повинна сприяти формуванню навичок роботи з даною категорією населення в умовах громад [1, с.24].

В умовах війни соціальні працівники стикаються з етичними дилемами, особливо під час роботи з сім'ями військовослужбовців. Необхідно розробити етичні стандарти та кодекси поведінки, які враховують специфіку воєнного часу. Важливими етичними принципами мають бути дотримання принципів гуманності та нейтральності, конфіденційність інформації в умовах війни, протидія дискримінації та стигматизації.

Важливим аспектом підготовки майбутніх соціальних працівників є правовий аспект, що має передбачати формування у здобувачів освіти знань законодавства, пов'язаного з захистом прав ВПО, військовослужбовців, осіб з інвалідністю, що виникла внаслідок бойових дій, формування навичок роботи з документами, оформлення допомоги, соціальних виплат тощо.

Актуальним в умовах війни є підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи в надзвичайних ситуаціях, що дозволить оперативного реагування на гуманітарні виклики, встановлювати оперативну взаємодію з міжнародними організаціями та фондами, координувати допомогу в зонах бойових дій чи поруч з ними [3, с. 390].

Сучасні реалії вимагають адаптації освітніх програм для соціальних працівників. Це включає впровадження дистанційного навчання, оновлення навчальних планів та використання інтерактивних методів навчання, підвищення кваліфікації через онлайн-курси, вебінари, міжнародні програми тощо.

Крім вище зазначеного важливим є забезпечення інтердисциплінарного підходу, що дасть можливість ефективно налагоджувати співпрацю з медичними, освітніми, юридичними та іншими установами, дозволить опанувати та забезпечить розуміння базових медичних, психологічних і юридичних аспектів допомоги [4, с. 412].

Підготовка соціальних працівників в умовах війни повинна бути комплексною та адаптованою до нових викликів. Це забезпечить ефективну підтримку вразливих груп населення та сприятиме зміцненню соціальної стабільності в країні. Аналіз актуальних проблем підготовки соціальних працівників в умовах війни дозволяє зробити низку важливих висновків, що мають як теоретичне, так і практичне значення для сучасної соціальної освіти та соціальної роботи загалом. По-перше, війна вимагає зміщення акцентів у підготовці фахівців соціальної сфери. У центрі професійної підготовки мають бути не лише традиційні знання й уміння, а й спеціальні компетентності, зокрема навички кризового реагування, медико-психологічна обізнаність, правова грамотність у контексті воєнного часу. По-друге, надзвичайно важливо посилити психологічну складову професійної освіти. Йдеться як про здатність надавати допомогу особам, що пережили психотравмуючі події, так і про забезпечення психологічної стійкості самих працівників, профілактику вигорання та розвиток емоційного інтелекту. По-третє, ефективна підготовка

соціальних працівників у воєнний період неможлива без активної інтеграції дистанційних форм навчання, цифрових інструментів, мобільних сервісів підтримки, а також практико-орієнтованих підходів, які формують здатність діяти в умовах невизначеності та обмежених ресурсів. По-четверте, підготовка соціальних працівників повинна ґрунтуватися на міждисциплінарному підході, що забезпечує всебічне розуміння потреб різних соціальних груп. Особливого значення набуває співпраця з фахівцями медичної, освітньої, правової галузей, представниками волонтерських і гуманітарних організацій. Нарешті, реформування освітніх програм соціальної сфери повинно супроводжуватися виробленням оновлених етичних стандартів професійної діяльності, які враховують реалії воєнного часу, зокрема повагу до людської гідності, конфіденційність, нейтральність і професіоналізм у найскладніших ситуаціях. Таким чином, формування якісно нового рівня підготовки соціальних працівників – це не лише відповідь на виклики сьогодення, а й основа для майбутнього відновлення й розвитку соціального сектору в Україні після війни.

Список використаних джерел

1. Батарейна І. (2023). Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах воєнного стану. *Human Studies Series of Pedagogy*. 2023. С. 23–27.
2. Бутиліна, О., Нестеренко, Д. (2024). Актуальні напрями підготовки соціальних працівників до роботи з ветеранами війни, які мають ПТСР внаслідок участі у бойових діях. *Ввічливість. Humanitas*, (3), 26–32.
3. Івженко І., Голубенко Т., Дичко О. (2023) Підготовка фахівців соціальної роботи (соціальних працівників) в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник науки і освіти*. № 6(12), 2023. С. 388–400.
2. Міхєєва О.Ю. (2023) Характеристика соціальної роботи в умовах війни. Модернізація педагогічної освіти у глобальному вимірі безпеки соціально-турбулентного світу : збірник матеріалів міжнародного форуму / за заг. ред. акад. В. П. Андрущенка. – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 411-412.
5. Садрицька С. В. (2022) Професійні компетентності соціальних працівників: зміна пріоритетів в умовах війни. *SOCIOПРОСТІР*. 2022, № 12. С. 14–23

Соляник Марина Геннадіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДІ

***Анотація.** У тезах розглядається феномен волонтерської діяльності як ефективного механізму формування соціальної відповідальності молоді. Аналізуються концептуальні засади волонтерства, його вплив на розвиток громадянської позиції, лідерських якостей та соціальної активності молодих людей. Висвітлено основні моделі та практики залучення молоді до волонтерської діяльності, а також визначає мотиваційні аспекти, що сприяють їх участі у соціальних ініціативах.*

Сучасне суспільство переживає глибокі соціальні, економічні та культурні трансформації, які вимагають нових підходів до формування соціально зрілої особистості. Одним із ключових завдань сучасної соціальної політики є активізація участі молоді у вирішенні суспільно значущих проблем. У цьому контексті особливого значення набуває формування соціальної відповідальності – здатності особистості усвідомлювати свою роль у суспільстві, діяти на благо інших та брати участь у спільному вирішенні соціальних завдань.

В умовах євроінтеграційних процесів та реформування соціальної сфери України, волонтерство виступає інструментом неформальної освіти, виховання громадянської свідомості та відповідальності. Тому дослідження волонтерської діяльності як засобу формування соціальної відповідальності молоді є актуальним і має практичне значення [2].

Соціальна відповідальність – це здатність особи усвідомлювати та приймати рішення, що позитивно впливають на суспільство. Формування соціальної відповідальності молоді залежить від освітнього рівня, сімейного виховання та суспільного середовища. У сучасному світі, де домінують індивідуалістичні тенденції, відповідальність розглядається як свідомий вибір на користь спільного блага, що потребує активної позиції і залучення до соціальних практик, зокрема волонтерських. Волонтерська діяльність сприяє

розвитку таких цінностей, як солідарність, взаємодопомога та активна громадянська позиція. Особливу роль у формуванні соціальної відповідальності відіграє період юності та ранньої дорослості, коли індивід формує власну ідентичність та систему цінностей. Волонтерська діяльність у цей період може виступати як тригер внутрішньої мотивації до соціально значущої поведінки [1].

Волонтерство визначається як діяльність, що здійснюється добровільно без матеріальної винагороди та спрямована на суспільне благо. Серед мотивації молоді до волонтерської діяльності можна виділити самореалізацію, громадянську відповідальність, альтруїзм, професійний розвиток, визнання, освіта та розвиток.

Серед основних форм волонтерської діяльності молоді можна виокремити:

- соціальні проєкти (допомога людям з інвалідністю, літнім, дітям-сиротам);
- екологічні ініціативи;
- культурно-просвітницькі заходи;
- патріотичне волонтерство;
- цифрове волонтерство (онлайн-підтримка, інформаційні кампанії).

Участь у волонтерських ініціативах сприяє формуванню громадянської ідентичності, молодь починає відчувати себе частиною спільноти, відповідальною за її розвиток; розвитку особистісних якостей таких як емпатія, здатність до самоорганізації, комунікативна компетентність; засвоєнню соціальних ролей та ін [3].

Таким чином, волонтерська діяльність є потужним інструментом формування соціальної відповідальності молоді, сприяє гармонійному поєднанню особистісного та громадянського розвитку. Вона створює умови для становлення активної соціальної позиції, формує у молодих людей готовність діяти на користь суспільства, сприяє згуртуванню громад. Розширення волонтерських програм, інтеграція волонтерства у систему освіти та створення

стимулюючих умов для молоді можуть значно підвищити рівень соціальної відповідальності нового покоління.

Список використаних джерел

1. Гребенюк О. І. Соціальна відповідальність як об'єкт соціальної роботи. Вісник соціальної роботи. 2021. №2. С. 34–41.
2. Кононенко С. В. Соціальна активність молоді: сучасні тенденції. Молодь і ринок. 2020. №8. С. 14–18.
3. Полівко Л. Мотивація залучення студентської молоді України до волонтерської діяльності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2023. С. 28-33.

Штангрет Ярослав Володимирович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

СОЦІАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДИ, ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** Воєнний стан в Україні кардинально змінив соціальну динаміку громад, загостривши потребу у нових формах взаємодії між ключовими соціальними інститутами – органами місцевого самоврядування, освітніми установами та соціальними службами. У цьому контексті соціальний маркетинг постає не лише як інструмент комунікації, а як стратегія побудови стійких партнерських відносин, що сприяють згуртованості громади, адаптації внутрішньо переміщених осіб, протидії дезінформації та зміцненню довіри до інституцій.*

Війна в Україні спричинила глибокі трансформації в усіх сферах суспільного життя. Освітні заклади, соціальні служби та громади опинилися перед новими викликами, які потребують не лише оперативного реагування, а й стратегічного мислення та взаємодії. У цьому контексті соціальний маркетинг виступає інноваційним підходом до організації партнерства з метою задоволення потреб населення, формування довіри та мобілізації ресурсів.

Соціальний маркетинг – це використання маркетингових інструментів для досягнення соціально значущих цілей [3, с. 46]. Його головна мета – зміна поведінки або посилення соціальних практик у суспільстві через створення позитивного іміджу організацій; ефективну комунікацію з цільовими аудиторіями; залучення партнерів і спонсорів; формування довгострокових довірчих відносин. У сучасних умовах соціальний маркетинг дозволяє: освітнім закладам – комунікувати з батьками, волонтерами, благодійниками, вибудовувати соціальні кампанії на підтримку учнів; громадам – залучати школи як осередки стабільності, культури й безпеки; соціальним службам – через освітні та громадські канали донести інформацію, організовувати адресну допомогу, психологічну підтримку [5, с. 25].

У багатьох містах України освітні заклади стали хабами підтримки: там розміщують гуманітарні штаби, проводять тренінги для ВПО, облаштовують

укриття з дитячими кімнатами. Це можливо лише через партнерську модель, коли громада, освітні заклади й соціальні служби працюють спільно.

Ключовими принципами соціального маркетингу у воєнний час є його актуальність і прозорість, що дозволяє зробити чіткі повідомлення про потреби та ресурси громади. Соціальний маркетинг дозволяє скоординувати зусилля всіх ланок для подальшого спільного планування акцій, подій, зборів. Через використання цифрових інструментів (соцмереж, месенджерів, онлайн-опитувань) швидше розповсюджується інформація про види послуг, де їх можна отримати та визначити інші потреби громади. Соціальний маркетинг дозволяє пропагувати історії успіху через поширення реальних історій змін для мотивації та натхнення інших учасників громади. Також, соціальний маркетинг дозволяє врахувати унікальність кожної громади [6, с. 94].

Соціальний маркетинг у воєнний час – не просто інструмент комунікації, а важіль соціальної стійкості. Він дозволяє ефективно об'єднувати громаду, освітні заклади та соціальну сферу для досягнення спільної мети – збереження людського потенціалу, підтримки найбільш вразливих, та формування довіри в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бондарук, Т. В. (2023). Партнерство як стратегічний ресурс розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. *Державне управління: теорія та практика*, (3), С.45–51.
2. Зверева, І. Д. (2022). Соціальна робота і війна: нові виклики – нові підходи. *Соціальна робота і освіта*, 9(2), 134–141.
3. Котлер, Ф., Лі, Н. (2021). *Соціальний маркетинг: вплив на поведінку задля суспільного блага* (пер. з англ.). К.: Основи.
4. Лісовий, О. М. (2022). Роль освітніх закладів у мобілізації соціального капіталу громад в умовах кризи. *Освітологічний дискурс*, (4), С. 80–87.
5. Міхєєва О. (2022). Налагодження партнерства в громаді як окремої складової соціальної роботи. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2022 р., м. Ніжин) / За заг. ред. О. В. Лісовця та С. О. Борисюк. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С.25-26.
6. Штурхецький, С., Петрик, П. (2023). Комунікаційні стратегії громад у період війни: виклики соціального маркетингу. *Комунікативні студії*, 7(1), С. 92–100.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ
ТА СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Матеріали IV Всеукраїнського круглого столу
(22 травня 2025 р.)

За редакцією – Тетяни КУНИЦІ

ISBN 978-617-8011-09-3

DOI <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-09-3-2025-124>

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.

Друк цифровий.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. арк. 7,21

Наклад 100 прим.

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,

Тел. (050) 433-67-93

email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

№4191 від 12.11.2011р.